

ПРОСВЕТНИ ГЛАСНИК

СЛУЖБЕНИ ЛИСТ

МИНИСТАРСТВА ПРОСВЕТЕ

БРОЈ 11

НОВЕМБАР 1923

ГОД. XL

СЛУЖБЕНИ ДЕО

ГЛАВНИ ПРОСВЕТНИ САВЕТ

— 1360 РЕДОВНИ САСТАВАК, ОД 25 СЕПТЕМБРА 1923 ГОД. —

Присутни: председник г. д-р Богдан Гавриловић, председник г. д-р Светолик Степа новић, чланови: г.г. д-р Чед. Митровић, д-р Никола Вулић, д-р Александар Белић, д-р Влад. Ђоровић, Јован Ђ. Јовановић, Јеремија Живановић, д-р Лаза Ненадовић, Димитрије Тричковић, Љуб. М. Протић, Мирко Поповић, Лазар Трипковић, Т. Радивојевић, Милутин Станковић и Дим. Пауновић.

Секретар, Сл. Миловановић.

I Прочитан је и примљен записник претходног састанка.

II Г.г. д-р Стевановић и Тричковић усмено реферису о квалификацијама кандидата за наставнике у средњој школи.

Савет је мишљења: да имају квалификација: Сергије Гошман за привременог предметног учитеља; Владимир Хоризонтов и Виргил Менегело-Динчић за привремене учитеље вештина; Већеслав Дроздовски и Димитрије Борзунов за сугленте (под уговором), ако положи испит из националне групе; Матрјона Крајанскаја и Једисавета Солодилова-Петровић, за привремене предметне учитељице, ако положи испит из националне групе; Григорије Кошевој, Никола Маслов, Терезија Фабер и Александар Залијев, за привремене учитеље вештина, ако положи испит из националне групе предмета; Иван Трстењак Златибор Поповић, Ненад Брашован и Душан Димитријевић, за хонорарне наставнике; Нина Негедова, Емилија Сундстрем, Надежда Жукова, Марија Незлобинскаја и Никола Ракитин, за хонорарне наставнике, пошто положи испит из националне групе предмета;

да немају квалификација: Карл Гансон, Екатерина Ситникова, Коста Јанчић, Јово Вулдурвић, Александра Смуге, Љубица Петровић, Надежда Дридарски, Павле Ковалев, Борис Фреј, Божидар Плавшић, Зорка Хаџи-Васовић, Павле Луговинов, Алексеј Журавски и Николај Јукавски;

да молбу Јулијана Агриме треба упутити комисији Министарства Просвете за регулацију наставничких положаја, а молбу Добросава Милетића, философском факултету Београдског Универзитета на нострификацију дипломе;

да се по молбама Валентина Пашковског и Стевана Чулахина не може донети одлука, док не би положили испит из националне групе предмета;

да се Фрањо Милошевић обрати кад положи дипломски испит;

да Карел Кол поднесе документе и молбу писане на државном језику, и да плати таксу; и

да није надлежан за решавање по молби Бранка Маринковића.

III Г.г. Протић и Станковић усмено реферису о молби Павла Жижича, пређашњег учитеља за реактивирање.

Савет, на основи своје раније начелне одлуке о реактивирању учитеља — комуниста, даје мишљење: да се Павле Жижић може вратити у учитељску службу.

IV Прочитано је писмо Г. Министра Просвете СНБр. 16089 од 10 ов. мес., с предствком Министарства Војног и Морнарице, да му се достави списак стручних школа које су равне рангом школовању од 6 разреда гимназије (реалке), пошто је по новом закону о Устројству војске то услов за ђачки рок службе у сталном кадру.

Савет одлучује, да се упути на мишљење г.г. Лазару Трипковићу и Јовану Ђ. Јовановићу.

V Читају се молбе по чл. 72 закона о средњим школама.

Саслушавши, Савет је мишљења: да г.г. Михаило Јовановић и Владимир Радивојевић могу остати у служби, а тако и г.г. Фран Кропивић, д-р Антун Медвед и Иван Вреж и да г. Јанићије Поповић, према извештају директора, не може даље остати у служби.

VI Прочитано је писмо Г. Министра Просвете СНБр. 16473 од 13 ов. мес., с молбом г.г. Владимира Ј. Радојевића и Јована Ђорђевића, да се њихова *Историја Срба, Хрвата и Словенаца* IV издање одобри за средње и стручне школе.

Савет одлучује: да се за преглед и оцену умоле г.г. д-р Влад. Ђоровић, Свет. Максимовић и Милош Зечевић, а писци да положи 900 динара за хонорар.

VII Прочитано је писмо Г. Министра Просвете СНБр. 16093 од 10 ов. мес., с молбом г. д-р Боривоја Ж. Милојевића, професора Универзитета, да се његови уџбеници *Физичка Географија, Антропогеографија и Краљевина Срба, Хрвата и Словенаца* одобре за V, VI и VII разред средњих школа.

Савет одлучује, да се за преглед и оцену умоле г.г. Љубомир Јовановић, Емило Цветић и Драг. Дероко, а писац да положи 900 динара за хонорар.

Овим је састанак завршен.

— 1361 РЕДОВНИ САСТАНК, ОД 26 СЕПТЕМБРА 1923 ГОД. —

Присутни: председник г. д-р Богдан Гавриловић, чланови: г. г. д-р Чед. Митровић, д-р Никола Вулић, д-р Александар Белић, д-р Влад. Ђоровић, Јован Ђ. Јовановић, Јеремија Живановић, Димитрије Трипковић, Љубомир М. Протић, Мирко Поповић, Лазар Трипковић, Т. Радивојевић, Милутин Станковић и Дим. Пауновић.

Секретар, Славко Миловановић.

I Прочитан је и примљен записник претходног састанка.

II Чита се акт потпредседника Савета, г. д-р Светолика Стевановића, којим саопштава, да је он унапређењем за помоћника Министра Просвете престао бити члан Савета и моли, да се у место њега позива на седнице г. д-р Данило Катић, који заступа начелника општер одељења у Министарству Просвете.

Савет прима знању, а пошто је г. д-р Стевановић био члан секције за оцену наставничких квалификација, одлучује: да у секцију уђе г. Лазар Трипковић.

III Г. д-р Вулић чита своју представку у којој тражи, да Савет предложи измену у наставном програму за латински језик у VI, VII и VIII разреду гимназија и да се, сем тамо означених класичних списа, могу читати у VI разреду и Корнелије Непот и Цезарев грађански рат, у VII оба Салустијева списа и поред Овидијевих „Метаморфоза“ и *Tristia*, а у VIII поред Цицерона и Ливије.

Савет усваја предлог.

IV Прочитано је писмо Г. Министра Просвете СНБр. 14360 од 27 пр. мес., с молбом г. Светислава А. Петровића, капетана I класе, за нострификацију сведочанства *Landesbaugewerkschule* у *Holzminden*-у коју је он свршио.

Савет одлучује, да се упути Техничком Факултету Београдског Универзитета.

V Прочитано је писмо Г. Министра Просвете СНБр. 16763 од 17 ов. мес., с молбом г. Милана Ђ. Гачића, секретара Нишког Духовног Суда, који је свршио VI разреда гимна-

зије, и Богословију у Београду 1920 године, — да му се допусти полагање VII и VIII разреда и гимназијска матура.

Савет је мишљења: ако је молилац заиста свршио VI разреда, може полагати као приватан ученик тражене испите, али по пуном програму.

VI Прочитано је писмо Г. Министра Просвете СНБр. 17075 од 19 ов. мес., с молбом г. Јакова А. Матковића, фрегатног поручника у миру, за откуп његовог *апарата за илустрично представљање геометрије и дескрипције*.

Саслушавши писмено мишљење инспектора г. Петра Типе, Савет одлучује: да се по нуда не може примити.

VII Прочитано је писмо Г. Министра Просвете ОНБр. 32516 од 18 пр. мес., с представком просветног инспектора Бачке области, да се донесе одлука по молби Хенриха Дица из 1922 године, за одобрење уџбеника *Fibel für Volksschulen mit deutscher Unterrichtssprache*.

Пошто је о овој књизи прочитан реферат раније одређене комисије за преглед уџбеника у основним школама с немачким наставним језиком, Савет је мишљења: да се овај буквар може одобрити као привремени уџбеник за школску 1923/24 годину, а за основне школе с немачким наставним језиком.

VIII Председник саопштава писма г. г. Илије Вукановића и Д-р Милутина Миланковића, да не могу да се приме прегледа *Геометрије* за више разреде од г. Стевана Давидовића.

Савет прима знању и одлучује, да се за овај преглед умоле г. г. Д-р Антон Билимовић и Драг. Обрадовић.

IX Читају се реферати г. г. Драг. Обрадовића, Мих Симића и Свет. Максимовића о *Геометрији* и *Алгебри* за III и IV разред средњих школа, од г. Милана С. Недића.

Саслушавши, Савет је мишљења: да се ова *Геометрија* и *Алгебра* могу одобрити као уџбеници приватног издања, пошто писац исправи стварне грешке, по примедбама референата.

На име хонорара издати свакоме референту, за обе књиге, по 400 динара.

X Читају се реферати г. г. Д-р Антона Билимовића, Драгомира Обрадовића и Михаила Симића, о *Алгебри* за више разреде средњих школа, од г. Милана С. Недића.

Савет усваја реферате и даје мишљење: да се *Алгебра* за више разреде средњих школа од М. С. Недића може одобрити као уџбеник приватног издања, но писац биће дужан да за ново издање усвоји примедбе референата.

За референте издати по 500 динара хонорара.

XI Чита се извештај г. г. Јанка Лукића и Илије Лалевића, да су извршили какадни преглед рукописа Латинска читанка с граматиком од г. Јована Чолића, и да је писац учинио све погрешне измене по њиховим ранијим примедбама.

Саслушавши, Савет је мишљења: да се ова књига може одобрити као уџбеник приватног издања у средњим школама.

XII Г. Тричковић усмено реферисе о квалификацијама кандидата за наставничка места у средњој школи.

Саслушавши, Савет је мишљења: да имају квалификација: Јозеф Малечек и Шарлота Розеншток за привремене учитеље вештина; Александар Орлов за суплента (под уговором), ако положи испит из националне групе предмета; Димитрије Бујински за привременог предметног учитеља, ако положи испит из националне групе; за хонорарне наставнике: Марија Гојковић (за француску конверзацију), Владимир Маљцов и Александар Голубјаткин, но оба да, положи испит из националне групе предмета;

да немају квалификација: Милап Миленковић (за суплента), Борислав Поповић (за суплента), Марија Утешева-Неј, Љубица Трифунац, Десанка Димитријевић и Јулка Димитријевић;

да Михајло Рапош треба да поднесе документе о своје школовању; и
да молбу Марка Кадије треба упутити Вишој Педагошкој Школи у Београду.
Овим је састанак завршен.

— 1362 редовни састанак, од 2 октобра 1923 год.

Присутни: председник г. д-р Богдан Гавриловић, чланови: г.г. д-р Чед. Митровић, д-р Никола Вулић, д-р Александар Белић, д-р Влад. Ђоровић, Јован Ђ. Јовановић, Јеремија Живановић, д-р Лаза Ненадовић, Дим. Тричковић, Љуб. М. Протић, Мирко Поповић, д-р Данило Катић, Лазар Трипковић, Т. Радивојевић, Милутин Станковић и Димитрије Пауновић.

Секретар, Сл. Миловановић.

I Прочитан је и примљен записник 1361 састанка.

II Прочитано је писмо Г. Министра Просвете ПБр. 7335 од 28 пр. мес., којим до-ставља своју одлуку, да се у будуће у Просветном Гласнику штампају сви реферати о пре-гледаним удбеницима за које Главни Просветни Савет реши, да се могу штампати.

Савет прима знању и одлучује, да г. г. д-р Митровић и д-р Вулић прегледају досад нештампане реферате и да предложи, које би требало штампати.

III Председник саопштава, да треба приступити избору потпредседника Савета, пошто је одласком г. Светолика Стевановића тај положај уражљив.

Савет одлучује, да потпредседник Савета буде г. д-р Данило Катић.

IV Г. г. Тричковић и Трипковић усмено реферирати о квалификацијама кандидата за наставнике у средњој школи.

Саслушавши, Савет је мишљења: да Василија Ђорђевићева нема квалификација;

да се молба Милана Јатића не узима у претрес, због неприличног акта којим је тра-жио место;

да Марија Платонова и Константин Сотников поднесу документе о својим квали-фикацијама; и

да молбу Антуна Катунарића треба упутити комисији Министарства Просвете за ре-гулисање положаја.

V Г. г. Протић и Станковић усмено реферирати о молбама учитеља основних школа за пензију и пензионисаних за реактивирање.

Савет је мишљења, да треба ставити у пензију: Даницу Бичански, Лазара Крстића, Пају Обреновића, Наталију Матићку, Димитрија Ђорђевића, Зорку Адамовићку, Изета Са-рајлића, Љубицу Карамарковићку, Видосаву Јанчићку, Станиславу Антићку, Даницу Милићку, Ивку Чугељ и Лепосаву Сабановићку;

да Перицу Радованчић не треба пензионисати;

да Антицу Кушар треба подвргнути комисијском прегледу од три државна лекара;

да се Дивна Илићка може реактивирати;

да Даницу Матушић, не треба реактивирати, јер је дуго ван службе;

да Петрица Катарић, не може бити постављена за сталну учитељицу јер није свршила учитељску школу;

да Дервиш Агановић може бити постављен за привременог учитеља, ако је школа, коју је свршила, равна нашој учитељској школи;

да Ана Суха-Ваљу има квалификација за учитељицу француског језика у грађанској школи; и

да Павле Љумези нема квалификација за привременог учитеља.

VI Прочитано је писмо Г. Министра Вера ВМБр. 3878 од 7. пр. мес., којим доставља на мишљење *Правила Медресе Њ. В. Краља Александра* која ће се отворити у Скопљу.

Савет одлучује, да се за преглед правила наставног плана и програма те школе умоле г. г. д-р Влад. Ђоровић, Осман Хаџић, начелник Министарства Унутрашњих Дела и Хоџа Хаџиз Џумбур, наставник Војне Академије.

VII Чита се молба г. Радослава Лазаревића, директора Више Трговачке Школе у Новом Саду, по чл. 72 закона о средњим школама.

Савет је мишљења, да г. Лазаревић може остати у служби.

VIII Читају се реферати г.г. Симеуна Роксандића, д-р Душана Рајичића и Бранка Поповића, о рукопису *Насшава Цршања*, од г. Властимира Петровића.

Усвајајући реферате Савет је мишљења: да се ово дело може препоручити као уџбеник приватног издања, пошто писац измени други део, према примедбама г. Поповића.

За реферате издати 300 динара хонорара.

IX Г. Тодор Радивојевић, чита свој реферат о књизи *Разговор о земљи и васиони*, од г. К. Петровића.

Савет усваја реферат и даје мишљење: да се ова књига може препоручити за школско и народне књижице.

Референту издати 100 динара хонорара.

X Читају се реферати раније одређене комисије за преглед и оцену уџбеника *за привреду с домаћинством* у основним школама.

Саслушавши, Савет је мишљења: да се прегледане књиге могу одобрити као лектира — помоћне књиге — у основним школама.

Референтима г.г. Вел. Стојковићу, Михаилу Јовићу и Дим. Соколовићу издати из државне касе по 100 динара хонорара.

XI Читају се реферати г.г. Мирка Поповића, Љуб. М. Протића и Јована Милијевића о *немачком буквару (Fibel)* г. Свет. Радојчића.

Савет усваја реферате с мишљењем: да се овај буквар може одобрити као привремени уџбеник приватног издања, за школе с немачким наставним језиком, док се стечајем не добије буквар државног издања.

За реферате издати 300 динара хонорара.

XII Председник саопштава писмо г. Павла Љотића, да не може да изврши преглед књиге *Основи педагогије* од д-р Павла Чубровића.

Савет прима знању и одлучује, да се за преглед умоли г. Ал. Марић, а раније одређени референти да се позову, да што пре поднесу реферате о овој књизи.

XIII Прочитано је писмо Г. Министра Просвете, СНБр. 12890 од 27 пр. месеца, с молбом г. д-р Боривоја Ж. Милојевића, професора Универзитета, да се његов уџбеник *Наша Домовина* одобри за IV разред средњих школа.

Савет одлучује, да се за преглед и оцену умоле г.г. Љубомир Јовановић, Емило Цветић и Драг. Дероко, а писац да положи 450 динара за хонорар.

XIV Прочитано је писмо Г. Министра Просвете, СНБр. 17748 од 26 пр. месеца, с молбом г. Станислава Н. Вулића, професора београдске реалке, да се његови *Изводи* из опште и српске историје одобре као помоћни уџбеници за средње и стручне школе.

Савет одлучује, да се за преглед и оцену умоле: г.г. д-р Милач Будимир, Радивоје Илић и Љубомир Протић, за Стари Век; г.г. Васиљ Поповић, Душан Пантелић и Љубомир Протић за Средњи и Нови Век; г.г. д-р Влад. Ђоровић, Милош Зечевић и Љубомир Протић за српску историју.

Писац да положи 1200 динара за хонорар.

XV Прочитано је писмо Г. Министра Просвете с молбом г. Свет. Радојчића, секретара Министарства Просвете, да се његово *Училио за рачунску насшаву* одобри за основне школе.

Савет одлучује, да се за преглед и оцену умоле г.г. Милутин Станковић и Димитрије Пауновић.

XVI Прочитано је писмо Г. Министра Просвете с молбом г. Јована Сретеновића, пуковника у пензији, да му се одобри отварање више девојачке школе с интернатом, у Ро-
гашкој Слатини.

Савет одлучује, да се за мишљење умолн г. д-р Белић,
Овим је састанак завршен.

— 1363 редовни састанак, од 4 Октобра 1923 год. —

Присутни: председник г. д-р Богдан Гавриловић, председник г. д-р Данило Катић,
чланови: г.г. д-р Чедо Митровић, д-р Никола Вулић, д-р Александар Белић, д-р Влад
Торовић, Јован Ђ. Јовановић, Јеремија Живановић, д-р Лаза Ненадовић, Дим. Ј. Тричковић,
Љуб. М. Протић, Мирко Поповић, Лазар Тричковић, Тодор Радивојевић, и Дим. Пауновић.
Секретар, Сл. Миловановић.

I Прочитан је и примљен записник 1362 састанка.

II Прочитан је реферат комисије (г.г. Мих. Градојевић, Момир Коруновић и Миро-
слав Војновић) која је била одређена да проучи предлог Југословенског Соколског Савеза о
оснивању државне више школе за наставнике телесног вежбања.

Саслушавши, Савет у начелу слаже се с предлогом, да би се оваква школа могла
отворити, али је никако не би требало прикључити Универзитету, него би се могла основати
једино као засебна стручна школа.

III Прочитано је писмо Г. Министра Просвете, СНБр. 11405 од 5 пр. месеца,
с молбом г. Александра Саникова, руског генерала, који у име удружења руских топографа
нуди на откуп рељефну карту Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца.

Савет одлучује, да се за преглед и оцену ове карте умоле г.г. Т. Радивојевић и Драг.
Дероко, а понуђач да плати 200 динара хонорара, ако карта буде откупљена.

IV Прочитано је писмо Г. Министра Просвете, — СНБр. 11261 од 3 пр. мес., с молбом,
г.г. Едгара Гросмана и Живојина Ј. Милосављевића, суплената Парафинске Гимназије, да
њихова *шема за лако писање, вежбање и учење француских глагола* одобри за
средње школе.

Савет је мишљења, да овакво издање излази ван оквира издања за школску потребу.

V Прочитано је писмо Г. Министра Просвете, СНБр. 17286 од 22 пр. мес., с молбом
г. Живка К. Живковића, новинара и адвокатског приправника, да се његова књига француски
неправилни глаголи (друго издање) одобри као помоћни уџбеник за средње школе.

Савет одлучује, да се за преглед и оцену умоле г.г. Милан Вујановић и Свет. Пе-
тровић, а писац да положи 300 динара за хонорар.

VI Прочитано је писмо Г. Министра Просвете ОНБр. 39443 од 4 пр. мес., с молбом
г.г. Михаила Станојевића и Живка Стефановића, да се њихова *Чишанка* за III разред
основних школа, одобри као уџбеник приватног издања.

Савет одлучује, да се за преглед и оцену умоле г.г. Јован Ђ. Јовановић, Јеремија
Живановић и Димитрије Пауновић, а писци да положе 600 динара за хонорар.

VII Прочитано је писмо Г. Министра Просвете с молбом г.г. Јевђена Јелачића и Драг.
Илића, да се њихово дело *Основна начела друшвеног живоша* откупи и препоручи за
средње школе.

Савет одлучује, да се за преглед и оцену умоле г.г. Мирко Поповић и Јеремија
Живановић, а писци да положе 200 динара за хонорар.

VIII Прочитано је писмо Г. Министра Просвете ОНБр 41067 од 12 пр. мес., с молбом
г. Душана Б. Живојновића, учитеља у Панчеву, да се његов *Строј за поучавање у чи-
шању и писању* одобри као уџило за основне школе.

Савет одлучује, да се за преглед и оцену умоле г.г. Јован Ђ. Јовановић и Јован Ми-
лијевић, по молилац да пошаље модел свога проналаска.

IX Прочитано је писмо Г. Министра Просвете ОНБр. 41599 од 17 пр. мес., с молбом књижаре *Jadran* у Дубровнику, да се *Prva praktična gramatika talijanskog jezika za орце рибке школе* одобри као уџбеник за основне и грађанске школе у Далмацији.

Савет је мишљења: да у нашим основним школама у Далмацији не треба више учити италијански језик, те им није ни уџбеник потребан; за школе италијанских мањина овај уџбеник није подесан, јер је писан за децу која тек треба да уче тај језик.

X Прочитано је писмо Г. Министра Просвете СНБр. 16978 од 18 пр. мес., с молбом књижаре *Напредак* у Београду, да се *Школски Атлас* г. Вој С. Радовановића, асистента Универзитета, одобри као наставно средство у средњим, стручним и грађанским школама.

Савет одлучује, да се за преглед и оцену умоле г.г. Т. Радивојевић и Драг. Дероко, а молилац да положи 1000 динара за хонорар.

XI Почитано је писмо Г. Министра Просвете СНБр. 11867 од 14 пр. мес., с молбом г. Павла Завадовског, наставника гимназије у Суботици, да се његове *Мреже математичких (географских) линија* препоруче као помоћно средство у средњим и стручним школама.

Према усменом резерату г. Радивојевића, а пошто је овај начин вежбања у цртању географских карата познат члановима Савета, Савет је мишљења, да молбу треба уважити.

XII Прочитано је писмо Г. Министра Просвете СНБр. 18384 од 1 овог мес., с молбом г. Влад. Маринковића професора, да се његова *Културна Карта Краљевине Срба, Хрватша и Словенаца* откупи и препоручи за средње и стручне школе.

Савет одлучује, да се за преглед и оцену умоле г.г. д-р Александар Велић, д-р Боривоје Ж. Милојевић и Тодор Радивојевић, а аутор да положи 1500 динара за хонорар.

XIII Прочитано је писмо Г. Министра Просвете ОНБр. 32381 од 18 пр. мес., с молбом г-ђице Јелке Павловић, наставнице женске грађанске школе у Новом Саду, да се њен *Природопис* одобри као уџбеник за поменуте школе.

Савет одлучује, да се за преглед и оцену умоле: г.г. д-р Данило Катих, г-ђа Љубица Јовичићка и г-ђица Олга Гавриловићева, а писац да положи 300 динара за хонорар.

XIV Прочитано је писмо Г. Министра Просвете ОНБр. 34597 од 31 пр. мес., с молбом г. А. Ст. Јотића, директора гимназије у Алексинцу, да се његове књиге *Задаци из српског језика за писмену израду у основној школи*, откупе и препоруче за школе, као помоћно средство.

Савет одлучује, да се за преглед и оцену умоле: г.г. Љубомир М. Протић, Јован Ђ. Јовановић и Живко Стефановић, а писац да положи 300 динара за хонорар.

XV Прочитано је писмо Г. Министра Просвете СНБр. 12474 од 27 пр. мес., с молбом г. д-р Марка Газиводе, шефа одсека у дирекцији пошта на Петинју, да се његови радови: *француска Грамашика; француска почешница; француска читанка за почешнике; француска читанка за ниже разреде; француска читанка за сџарије разреде; француски глаголи; Речник галицизама и других разних израза и Италијанска Грамашика* одобре за средње и стручне школе.

Савет одлучује, да се писац позове, да положи 2.400 динара за хонорар, па ће се одредити референти.

XVI Прочитано је писмо Г. Министра Просвете П.Бр. 7193 од 22. пр. мес., с молбом *Јадранске Спирже*, да се друштвени часопис препоручи за школе.

Пошто је Савету позната акција, као и циљ овога друштва, Савет је мишљења, да молбу треба уважити.

XVII Прочитано је писмо Г. Министра Просвете СНБр. 17872 од 27. пр. мес., с молбом Г. Филипа В. Филиповића, професора математике, да се његова *Почешна Геометрија* одобри као помоћна књига у нижим разредима средњих и стручних школа.

Савет одлучује, да писац поднесе текст на српском језику, пошто је књига штампана на руском.

XVIII Г. Др. Белић усмено реферирше о молби г. Јована Сретеновића, да му се допусти отварање више девојачке школе (в. претходни записник).

Саслушавши, Савет је мишљења: У начелу, не може се имати ништа против отварања овакве школе, но пре коначног одобрења требало би прегледати наставни план и програм, списак наставника и њихових квалификација, а сем тога прибавити извештај од Министарства Народног Здравља, да ли су климатске прилике у Рогашкој Слатини тако погодне, да се овај завод може тамо основати.

XIX Прочитани су реферати г. г. Милана Вујановића, Јована Ђ. Јовановића и Мил. Ванлића, о књизи *Cours de langue française*, од Е. Лавала и Свет. Петровића.

Саслушавши, Савет је мишљења, да се ова књига може одобрити као уџбеник приватног издања.

Референтима издати 600 динара хонорара.

Овим је састанак завршен.

— 1364 РЕДОВНИ САСТАНАК, ОД 9 ОКТОБРА 1923 ГОД. —

Присутни: председник г. д-р Богдан Гавриловић, председник г. д-р Данило Катић, чланови: г. г. д-р Чед. Митровић, д-р Никола Вулић, д-р Александар Белић, д-р Владимир Ђоровић, Јован Ђ. Јовановић, Јеремија Живановић, д-р Лаза Ненадовић, Дим. Тричковић, Љуб. М. Протић, Павле Стевановић, Мирко Поповић, Лазар Тричковић, Тодор Радивојевић Милутин Станковић.

Секретар, Славко Миловановић.

I. Прочитан је и примљен записник претходног састанка.

II Г. г. Тричковић и Тричковић усмено реферирше о квалификацијама кандидата за наставничка места у средњој школи.

Саслушавши Савет је мишљења:

да имају квалификација: Јулијана Пејовићка за привремену учитељицу вештина; Владимир Пиковски за суплента (под уговором); Виљем Опенховски и Антонина Педанова за привремене предметне учитеље, — сви троје, ако су положили испит из националне групе предмета; Александра Захарова за хонорарну наставницу, ако положи поменути испит; Божићар Плавшић, Десанка Димитријевић, Јудка Димитријевић, Милица Томић, Надежда Дридарски и Љубица Петровић, за хонорарне наставнике од часа у трговачкој школи;

да немају квалификација: Љубомир Николић и Антун Фарчић;

да накнадно поднесу потребне документе: Иван Феодилактовић, д-р Петар Јакама, Василије Цветановић, Анђео Уводић и Арнолд Власак;

да се молбе Станислава Грабовског и Татјане Твардовске упуते комисији Министарства за регулисање наставничких положаја; и

да Александра Розеншилд—Паулин, Александар Алексопуло и Григорије Коновал треба да остану супленти (под уговором), а Сергије Купић (предметни учитељ) може бити суплент (под уговором).

Поводом ових последњих молби, Савет покреће питање о томе: да ли суплентима — Русима — треба допустити полагање нашег професорског испита, и под којим се условима могу постављати за професоре они, који су у Русији били професори средњих школа. Савет одлучује, да г. д-р Белић поднесе писмени реферат и предлог о томе.

III Прочитано је писмо г. Министра Просвете СНБр. 16180 од 12 пр. мес, с молбом г-ђице Драгиње Мишићеве, учитељице гимнастике у крагујевачкој женској гимназији, да јој се да назив и плата професора, по чл. 77 закона о средњим школама и чл. 22 Уредбе о регулисању положаја наставника средњих школа ратом ометеним у полагању државног испита.

Саслушавши, Савет је мишљења (већином гласова, 9:7): да се молба не може уважити, јер по чл. 77 поменутог закона молитељица нема 20 година службе у средњој школи, а чл. 22 Уредбе односи се само на наставнике који су служили у Јужној Србији.

IV Г. г. Протић и Станковић усмено реферирашу о молбама учитеља основних школа за пензију.

Савет је мишљења: да Јоланку Ковач, Паулину Багоди и Милоша Ђендића треба ставити у пензију; и

да Реже Вајаш није више за учитељску службу;

Овим је састанак завршен.

ВИША НАСТАВА

УКАЗИ Њ. В. КРАЉА АЛЕКСАНДРА I

О С Т А В К А

Указом Његовог Величанства Краља од 25 октобра 1923 године уважена је оставка на државну службу Владимиру Филкуку, јавном редовном професору Високе Техничке Школе у Загребу.

СРЕДЊА НАСТАВА

УКАЗИ Њ. В. КРАЉА АЛЕКСАНДРА I

ПОСТАВЉЕЊА

Указом Његовог Величанства Краља од 25 октобра 1923 године постављени су:

у I мушкој гимназији у Крагујевцу:

за професоре: Петар Андрић, професор женске гимназије у Крагујевцу; Живојин Д. Павловић, професор у пензији и Квинтилијан Томов, професор II мушке гимназије у Крагујевцу, по службеној потреби; и

за суплента, Јанез Чернић, дипломирани студент философије;

у женској гимназији у Крагујевцу:

за директора I класе, Михаило Илић, професор I мушке гимназије у Крагујевцу;

у гимназији у Аранђеловцу:

за директора и професора, Милован Ристић, професор исте школе, по службеној потреби;

у гимназији у Бишољу:

за суплента, Славка Борђевић, суплент гимназије у Панчеву, по службеној потреби;

у женској гимназији у Новом Саду:

за професора, Ангелина Јовановаћ, професор гимназије у Ваљеву, по молби;

у IV мушкој гимназији у Београду:

за професора, Божидар Миловановић, професор мушке гимназије у Нишу, по молби и за суплента, Сретен Вујичић, суплент Богословије Светога Саве, по службеној потреби;

у II женској гимназији у Београду:

за супленте: Живка Мицковићева, дипломирани студент философије; Катарина Пекићева, суплент гимназије у Србобрану и Зорка Нешковић, суплент мушке гимназије у Новом Саду, обе по молби;

у II мушкој гимназији у Београду :

за професоре: Димитрије Марчић, професор женске гимназије у Нишу, Милан Павловић, професор IV мушке гимназије у Београду, Милош Ђурић, професор реалке у Земуну, сви по службеној потреби и Драгутин Симоновић, професор гимназије у Цариброду, по молби;
за суплента, Никола Трајковић, суплент у оставци;

у III мушкој гимназији у Београду :

за супленте: Синиша Кордић, суплент гимназије у Панчеву, по молби; Божидар Томић, суплент гимназије у Крушевцу и Д-р Ранко Младеновић, суплент I мушке гимназије у Београду, обојица по службеној потреби;

у III женској гимназији у Београду :

за професора, Јордан Хаџи Видојковић, професор II женске гимназије у Београду, по службеној потреби;

за супленте: Милева Богдановић, суплент II женске гимназије у Београду, по службеној потреби и Јелица Николајевић, суплент гимназије у Параћину, по молби;

у I мушкој гимназији у Београду :

за професоре: д-р Марко Микијељ, професор III мушке гимназије у Београду и Богдан Јовановић, професор IV мушке гимназије у Београду, обојица по службеној потреби;

у I женској гимназији у Београду :

за професора, Драга Миливојевић, професор III женске гимназије у Београду, по службеној потреби ; и

за супленте: Вера Јовановић, суплент гимназије у Великом Бечкереку и Љубица Бакаловић, суплент женске гимназије у Нишу, обе по молби;

у гимназији у Великој Кикинди :

за професора, Сима Милојевић, суплент исте школе и испитани професорски кандидат;

у гимназији у Куманову :

за супленте: Милева Марковић, дипломирани студент философије и привремена предметна учитељица исте школе и Димитрије Теодосић, суплент гимназије у Прилепу, по службеној потреби;

у гимназији у Крушевцу :

за професора, Павле Холечек, професор гимназије у Цељу, по службеној потреби ; и
за супленте: Милица Асурџић, дипломирани студент философије и привремена предметна учитељица исте школе и Живко Јевтић, суплент у оставци;

у гимназији у Пејровцу (Бачком)

за директора и професора, Вук Пулевић, директор и професор гимназије у Бару, по службеној потреби ;

у гимназији у Сурдулици :

са директора и професора, Љубомир Алексић, професор реалке у Лесковцу, по службеној потреби ;

у гимназији у Пожаревцу :

за професора, д-р Анте Попарић, професор реалке у Вршцу, по службеној потреби;
за супленте: Милка Тодоровићева, суплент реалке у Вршцу, Јанко Кравић, суплент гимназије у Белој Цркви, обоје по службеној потреби и Персида Наодовић, дипломирани студент философије;

у гимназији у Суботици :

за суплента, Видосава Пеђинар, дипломирани студент философије;

у гимназији у Параћину :

за суплента, Анђелија Тодоровићева, дипломирани студент философије;

у мушкој гимназији у Новом Саду:

за професора, Драгољуб Бранковић, професор женске Учитељске школе у Сомбору, по молби;

у Вишој Трговачкој школи у Новом Саду:

за суплента под уговором, д-р Евгеније Чеховић, суплент Више Трговачке школе у Сомбору, по службеној потреби;

у гимназији у Алексинцу:

за учитеља вештина, Јене Кристијан, учитељ вештина гимназије у Великом Бечкереку, по службеној потреби; и

за суплента, Атанасије Поповић, суплент Учитељске школе у Алексинцу, по службеној потреби;

у гимназији у Великом Бечкереку:

за професора, Антун Ковач, професор гимназије у Сомбору, по службеној потреби;

у гимназији у Ужицу:

за супленте: Зорка Симић и Марија Поповић, дипломирани студенти философије и привремене предметне учитељице исте школе;

у гимназији у Цариброду:

за супленте: Ђорђе Обреновић, дипломирани студент философије и привремени предметни учитељ исте школе и Добриња Милошевић, суплент гимназије у Прокупљу, по службеној потреби;

у гимназији у Сенти:

за професоре: Антун Магаш и Јене Адам, професори гимназији у Сомбору, по службеној потреби;

у гимназији у Беранама:

за суплента под уговором, д-р Валентин Лаудански, пређашњи суплент;

у гимназији у Белој Цркви:

за суплента Босилка Обрадовићева, суплент женске гимназије у Крагујевцу, по молби;

у гимназији у Лозници:

за суплента, Даринка Крстићева, дипломирани студент философије;

у гимназији у Шапцу:

за суплента, Ружица Вајићка, суплент гимназије у Охриду, по молби;

у гимназији у Пирошу:

за суплента, Живојин Ценић, дипломирани студент философије и привремени предметни учитељ исте школе;

у гимназији у Новом Пазару:

за суплента, Марко Ракочевић, дипломирани студент философије и привремени предметни учитељ исте школе;

у гимназији у Панчеву:

за професора, д-р Александар Кароши, професор гимназије у Србобрану, по службеној потреби;

за суплента под уговором, Борис Гонтарев, суплент под уговором гимназије у Даниловом Граду, по молби;

у гимназији у Скопљу:

за супленте: Емилија Јовановић, дипломирани студент философије и привремена предметна учитељица исте школе и Александар Ковачевић, дипломирани студент философије;

у реалци у Вршцу:

за суплента, Величко Живановић, суплент гимназије у Алексинцу, по службеној потреби;

у гимназији у Србобрану:

за суплента под уговором, Серафима Малиневић-Мадатова, привремена предметна учитељица исте школе;

у мушкој гимназији у Нишу:

за учитеља вештина, Богдан Коутек, учитељ вештина гимназије у Ужицу, по службеној потреби;

за суплента под уговором, Милан Петровић, свршени студент Духовне Академије и стални хонорарни наставник исте школе;

у гимназији у Ђуприји:

за суплента, Машан Булатовић, дипломирали студент философије и привремени предметни учитељ исте школе;

у гимназији у Ресну:

за професора, Ђорђе Киселиновић, професор гимназије у Подгорици, по службеној потреби;

у Вишој Трговачкој Школи у Сомбору:

за професора, Божидар Ковачић, професор мушке гимназије у Новом Саду, по молби;

у Вишој Трговачкој Школи у Великом Бечкереку:

за професора, Даница Зделар, суплент исте школе и испитани професорски кандидат;

у гимназији у Прокупљу:

за суплента, Стојан Церовић, суплент гимназије у Никшићу, по службеној потреби;

у мушкој гимназији на Цетињу:

за професора, Лазар Перовић, професор гимназије у Ваљеву, по службеној потреби;

у гимназији у Смедереву:

за професора, Миодраг Драгутиновић, професор гимназије у Косовској Митровици, по молби;

у гимназији у Косовској Мишровици:

за суплента, Љубомир Петровић, суплент гимназије у Смедереву, по службеној потреби;

у гимназији у Великом Градишћу:

за суплента, Милан Ф. Милетић, суплент гимназије у Свилајци, по службеној потреби;

у гимназији у Никшићу:

за професора, Радомир Ивановић, професор гимназије у Пећи, по службеној потреби;

у реалци у Лесковцу:

за супленте: Иван Меандић, суплент гимназије у Битољу и д-р Широ Шантић, суплент гимназије у Великој Кикинди, обојица по службеној потреби;

у гимназији у Новом Врбасу:

за суплента, Јован Тошковић, суплент Трговачке Школе у Сомбору, по служ. потреби;

у гимназији у Ваљеву:

за професора, Миодраг Божић, суплент исте школе и испитани проф. кандидат.

ПЕНЗИОНИСАЊЕ

Указом Његовог Величанства Краља, од 30 августа 1923 године стављена је у стање покоја, по својој молби и на основи § 69. Закона о чиновницима грађанског реда, Зорка Ковачевић, професор гимназије у Скопљу, с правом на пензију која јој припада према годинама службе.

ПРЕТПИСИ ГОСПОДИНА МИНИСТРА ПРОСВЕТЕ

Претписом Господина Министра Просвете постављени су:

у гимназији у Алексинцу:

за привремене предметне учитеље: Душан Предојевић, — СНБр. 19120 од 9-X-1923 г.
и Миљивоје К. Миљивић, апсолвирани студент философије, — СНБр. 20171 од 22-X-1923 г.;

у гимназији у Аранђеловцу:

за привремене предметне учитеље: Живадин Петровић, — СНБр. 13162 од 9-X-1923 године и Ангелина Милалиновић, — СНБр. 11098 од 18-X-1923 године, апсолвирани студенти философије;

за привременог учитеља вештина, Јосип Грушовник из Марибора, — СНБр. 13300 од 8-X-1923 године; и

за сталног хонорарног наставника, Сергије Гурјев, бивши учитељ музике у Русији, — СНБр. 17496 од 1-X-1923 године,

у гимназији у Бару:

за привремене предметне учитеље: Мирослав Расулић, — СНБр. 15944 од 18-X-1923 године и Стева Вукотић, — СНБр. 14697 од 11-X-1923 године;

за привременог учитеља вештина, Владимир Хоризонтов, — СНБр. 18038 од 1-X-1923 г.;

у II мушкој гимназији у Београду:

за привременог учитеља вештина, Јосиф Цар, привремени учитељ вештина III мушке гимназије у Београду, — СНБр. 10160 од 19-X-1923 године;

у I женској гимназији у Београду:

за привремену учитељицу вештина, Милица Вукомановићева, хонорарна наставница исте школе, — СНБр. 7758 од 1-X-1923 године;

У гимназији у Беранама:

за привремене предметне учитеље: Апостол Недић, апсолвирани студент философије, — СНБр. 19646 од 15-X-1923 год. и Јован Јовић, апсолвирани студент философије, — СНБр. 19490 од 16-X-1923 године;

у гимназији у Бишољу:

за привремену предметну учитељицу, Ангелина Ивановић, апсолвирани студент философије, — СНБр. 11582 од 18-X-1923 године;

за привремене учитеље вештина: Адолф Бартипан, бивши наставник, — СНБр. 11462 од 16-X-1923 године и Видосава Јовановићева, привремена учитељица вештина гимназије у Књажевцу, — СНБр. 10488 од 18-X-1923 године;

у гимназији у Ваљеву:

за школског лекара, д р Александар Ускоковић, санитарски поручник, — СНБр. 18538 од 4-X-1923 године;

у гимназији у Велесу:

за привремену предметну учитељицу, Драгиња Николићева, апсолвирани студент философије, — СНБр. 9194 од 23-X-1923 године;

за привремене учитеље вештина: Владимир Соколов, стални хонорарни наставник исте школе, — СНБр. 11977 од 9-VIII-1923 године и Ксенија Крупенко, — СНБр. 17538 од 18-X-1923 године;

у гимназији у Великом Бечкереку:

за привременог предметног учитеља, Рашко В. Димитријевић, дипломирани студент философије, — СНБр. 19522 од 24-X-1923 године;

у гимназији у Великом Градишћу:

за привремену предметну учитељицу, Загорка Хаџи-Видојковићева, апсолвирани студент философије, — СНБр. 11686 од 11-X-1923 године;

у гимназији у Врању:

за привремену предметну учитељицу, Лепосава Глигоријевићева — СНБр. 14815 од 10-X-1923 године;

у гимназији у Горњем Милановцу:

за привремену предметну учитељицу, Фанија Талевићева, привремена предметна учитељица гимназије у Новом Пазару, — СНБр. 19081 од 1-X-1923 године;

у гимназији у Зајечару:

за привремене предметне учитеље: д-р Ајтун Жегура, бивши суплент гимназије у Дубровнику, — СНБр. 12979 од 5-X-1923 године; Даница Антићева, апсолвирани студент философије, — СНБр. 11369 од 10-X-1923 године и Виљем Ф. Опенховски, стални хонорарни наставник исте школе, — СНБр. 19773 од 17-X-1923 године;

за привремену учитељицу вештина, Ленка Дворжак, — СНБр. 19114 од 11-X-1923 год.;

у гимназији у Јагодини:

за привремену предметну учитељицу, Надежда Цвејићева, апсолвирани студент философије, — СНБр. 19519 од 15-X-1923 године;

за привремену учитељицу вештина, Дивна Миладиновићева, привремена учитељица вештина гимназије у Врању, — СНБр. 11269 од 18-X-1923 године;

у гимназији у Књажевцу:

за привремене предметне учитеље: Иван Грегорац, привремени предметни учитељ гимназије у Зајечару, — СНБр. 20416 од 18-X-1923 године и Злата Павловићева, апсолвирани студент философије, — СНБр. 12754 од 18-X-1923 године;

у II мушкој гимназији у Крагујевцу:

за привременог предметног учитеља, Милош Јањушевић, дипломирани студент философије, — СНБр. 19763 од 18-X-1923 године;

у женској гимназији у Крагујевцу:

за привремену предметну учитељицу, Агнеса Шошкић, привремена предметна учитељица гимназије у Беранама, — СНБр. 19983 од 12-X-1923 године;

у гимназији у Краљеву:

за привремену предметну учитељицу, Ана Васићева; привремена предметна учитељица гимназије у Прокупљу, — СНБр. 13116 од 18-X-1923 године;

у гимназији у Крушевцу:

за привремену предметну учитељицу, Зорка Стојановићева, привремена предметна учитељица гимназије у Параћину, — СНБр. 14465 од 16-X-1923 године;

у гимназији у Куманову:

за привременог предметног учитеља, Владимир Константиновић, привремени предметни учитељ гимназије у Косовској Митровици, — СНБр. 11411 од 16-X-1923 године;

у гимназији у Куршумлији:

за привремену предметну учитељицу, Даница Вуксвић, апсолвирани студент философије — СНБр. 12532 од 23-X-1923 године;

у реалци у Лесковцу:

за привремену предметну учитељицу, Славка Радосављевићева, привремена предметна учитељица гимназије у Куршумлији, — СНБр. 17272 од 11-X-1923 године;

у гимназији у Лозници:

за привремену предметну учитељицу, Љубица Перишићева, привремена предметна учитељица гимназије у Пожези, — СНБр. 18387 од 23-IX-1923 године;

у гимназији у Новом Врбасу:

за привремену предметну учитељицу, Радојка Тодоровићева, апсолвирани студент филозофије, — СНБр. 12420 од 18-X-1923 године;

у гимназији у Новом Пазару:

за привремене предметне учитеље: Радоје Максимовић, привремени предметни учитељ гимназије у Горњем Милановцу, — СНБр. 19081 од 1-X-1923 године и Марко Ракочевић, привремени предметни учитељ гимназије у Пријеполу, — СНБр. 29779 од 22-X-1923 год.;

у гимназији у Панчеву:

за привремену учитељицу вештина, Шарлота Розеншток, бивша наставница, — СНБр. 18433 од 19-X-1923 године;

у гимназији у Параћину:

за привремене предметне учитељице: Иванка Пилетићева, апсолвирани студент филозофије, — СНБр. 19977 од 18-X-1923 године, и Јеласвета Крстићева, привремена предметна учитељица гимназије у Џомбољу, — СНБр. 12769 од 19-X-1923 године;

у гимназији у Пећи:

за привременог предметног учитеља, Илија Поповић, апсолвирани студент филозофије — СНБр. 17094 од 19-X-1923 године;

у гимназији у Пирошу:

за привремене предметне учитеље: Борђе Димитријевић, апсолвирани студент филозофије, — СНБр. 16463 од 9-X-1923 године; Стојка Недеићева, апсолвирани студент филозофије, — СНБр. 17695 од 18-X-1923 године; Христина Маринковићева, апсолвирани студент филозофије, — СНБр. 16122 од 9-X-1923 године, и Сибиња Марковићева, апсолвирани студент филозофије, — СНБр. 19939 од 25-X-1923 године;

у гимназији у Подгорици:

за привремену учитељицу вештина, Милица Бакићева, свршена ученица радничке школе, — СНБр. 13061 од 18-X-1923 године;

у гимназији у Пожаревцу:

за привремене предметне учитељице: Даница Петровић, апсолвирани студент филозофије, — СНБр. 16624 од 18-X-1923 године; Зорка Марићева, апсолвирани студент филозофије, — СНБр. 12510 од 18-X-1923 године; Злата Баумајстерова, апсолвирани студент филозофије, — СНБр. 11657 од 11-X-1923 године; и

за школског лекара, Д-р Лазар Бесарабић, хонорарни лекар исте школе, — СНБр. 19091 од 9-X-1923 године;

у гимназији у Пожези:

за сталног хонорарног наставника, Михаило Петровић, сликар, — СНБр. 20155 од 19-X-1923 године;

за школског лекара, Д-р Александар Шуњеварић, — СНБр. 19587 од 15-X-1923 године;

у гимназији у Пријеполу:

за привременог предметног учитеља, Тодор Андоновић, апсолвирани студент филозофије, — СНБр. 11201 од 9-X-1923 године;

у гимназији у Прилепу:

за привремене предметне учитеље: Стеван Шапчевић, привремени предметни учитељ гимназије у Приштини, — СНБр. 18829 од 18-X-1923 године и Мирослав Хоњицки, апсолвирани студент философије, — СНБр. 11475 од 23-X-1923 године;

у гимназији у Приштини:

за привремену предметну учитељицу, Даница Деспотовић, апсолвирани студент философије, — СНБр. 12753 од 18-X-1923 године;

у гимназији у Прокупљу:

за привремене предметне учитељице: Милена Ђурићева, апсолвирани студент философије, — СНБр. 14132 од 20-X-1923 године и Вукосава Николићева, апсолвирани студент философије, — СНБр. 19063 од 9-X-1923 године;

у гимназији у Ресну:

за привремену учитељицу вештина, Василија П. Тодоровићка, привремена учитељица вештина гимназије у Битољу, — СНБр. 20016 од 17-X-1923 године;

за школског лекара, Д-р Вук Иветић, срески лекар, — СНБр. 19979 од 17-X-1923 године;

у гимназији у Свилајцу:

за школског лекара, Д-р Стеван Баровић, срески лекар, — СНБр. 19588 од 15-X-1923 године;

у гимназији у Смедереву:

за привременог предметног учитеља, Јеврем В. Петровић, апсолвирани студент философије, — СНБр. 19322 од 11-X-1923 године;

за школског лекара, Д-р Илија Мирчић, управник болнице, — СНБр. 19580 од 15-X-1923 године;

у гимназији у Сомбору:

за привременог предметног учитеља, Павле Вујовић, апсолвирани студент философије, — СНБр. 16667 од 11-X-1923 године;

у гимназији у Сјрмуци:

за сталну хонорарну наставницу, Викторија Минималчевић, свршена ученица женске више занатске школе у Београду, — СНБр. 13469 од 4-X-1923 године;

у гимназији у Субоци:

за привременог учитеља вештина, Драгутин Јегер, стални хонорарни наставник исте школе, — СНБр. 10581 од 6-X-1923 године;

у гимназији у Сурдулици:

за привремену предметну учитељицу, Катарина Михаиловић, апсолвирани студент философије, — СНБр. 11935 од 17-X-1923 године;

за привремену учитељицу вештина, Миленија Кимпановићева, привремена учитељица вештина гимназије у Ресну, — СНБр. 13041 од 8-X-1923 године;

за школског лекара, Д-р Бранислав М. Станојевић, срески лекар, — СНБр. 13392 од 23-X-1923 године;

у гимназији у Тешову:

за привремену предметну учитељицу, Милица Марковић, апсолвирани студент философије, — СНБр. 11645 од 18-X-1923 године;

у гимназији у Ђуприји:

за привременог предметног учитеља, Борисав Михаиловић, апсолвирани студент философије, — СНБр. 11934 од 17-X-1923 године;

у гимназији у Улцињу:

за привременог предметног учитеља, Никола Лазаревић, апсолвирани студент философије, — СНБр. 20106 од 18-X-1923 године;

у гимназији у Цариграду:

за привремену учитељицу вештина, Славка Ј. Протићева, свршена ученица радничке школе, — СНБр. 11143 од 16-X-1923 године;

за школског лекара, Д-р Чедомир Сувајинић, — СНБр. 18641 од 8-X-1923 године;

у женској гимназији на Цетињу:

за привременог предметног учитеља, Виде Латковић, апсолвирани студент философије, — СНБр. 11856 од 17-X-1923 године;

у гимназији у Чачку:

за сталног хонорарног наставника, Милоје Стојић, стални хонорарни наставник гимназије у Пожези, — СНБр. 18529 од 29-X-1923 године;

у гимназији у Цомбољи:

за привремену предметну учитељицу, Невенка Грба, апсолвирани студент философије, — СНБр. 13140 од 15-X-1923 године;

у гимназији у Шацу:

за привременог предметног учитеља, Милутин Лапчевић, апсолвирани студент философије, — СНБр. 14703 од 2-X-1923 године;

за привременог учитеља вештина, Василије Кузенко, стални хонорарни наставник исте школе, — СНБр. 17528 од 9-X-1923 године.

ОСТАВКЕ

Одлуком Господина Министра Просвете уважена је оставка на државну службу:

Димитрију Гајићу, привременом предметном учитељу гимназије у Витољу, — СНБр. 20414 од 23-X-1923 године;

Василију Пузанову, сталном хонорарном наставнику, гимназије у Књажевцу, — СНБр. 19572 од 15-X-1923 године;

Озрену Обрадовићу, привременом предметном учитељу гимназије у Крушевцу, — СНБр. 19302 од 11-X-1923 године;

Милеви М. Дамњановићки, сталној хонорарној наставници гимназије у Крушевцу, — СНБр. 20296 од 22-X-1923 године;

Олиги В. Сценуржинској, сталној хонорарној наставници гимназије у Никшићу, — СНБр. 19875 од 17-X-1923 године;

Василију Буштету, привременом предметном учитељу гимназије у Охриду, — СНБр. 19060 од 9-X-1923 године;

Лепосави Павловићки, привременој предметној учитељици гимназије у Пожаревцу, — СНБр. 18766 од 5-X-1923 године;

Даници Грашић, привременој предметној учитељици гимназије у Скопљу, — СНБр. 20384 од 23-X-1923 године;

Катарини Костаћевој, привременој предметној учитељици гимназије у Смедереву, — СНБр. 19514 од 15-X-1923 године;

Владимиру Родзевићу, сталном хонорарном наставнику мушке гимназије на Цетињу, — СНБр. 19093 од 9-X-1923 године.

Срећку Караману, привременом учитељу вештина женске гимназије на Цетињу, — СНБр. 20408 од 23-X-1923 године;

РАЗРЕШЕЊА

Одлуком Господина Министра Просвете разрешени су:

Драгојла Јаблан, привремена предметна учитељица гимназије у Јагодини, — СНБр. 20229 од 22-X-1923 године;

Стеван Славковић, привремени предметни учитељ гимназије у Кавадару, — СНБр. 19604 од 15-X-1923 године

Јелена Козарска, привремена предметна учитељица гимназије у Петровцу-Бачком, — СНБр. 18394 од 3-X-1923 године;

Босиљка Раденковићева, привремена предметна учитељица гимназије у Пожаревцу, — СНБр. 20415 од 17-X-1923 године;

Драгољуб Живановић, привремени учитељ вештина гимназије у Приштини, — СНБр. 19022 од 1-X-1923 године;

Нина Скобачевска, привремена предметна учитељица гимназије у Приштини, — СНБр. 19082 од 1-X-1923 године;

Д-р Радован Милутиновић, школски лекар гимназије у Свилајинцу, — СНБр. 19588 од 15-X-1923 године;

Д-р Радивоје К. Раденковић, школски лекар гимназије у Смедереву, — СНБр. 19580 од 15-X-1923 године;

Тихомир Павловић, приврем. предметни учитељ гимназије у Сурдулици, — СНБр. 18531 од 5-X-1923 године;

Д-р Алексије Бјалобреженски, школски лекар гимназије у Цариброду, — СНБр. 18247 од 2-X-1923 године.

ОСНОВНА НАСТАВА

УКАЗИ Њ. В. КРАЉА АЛЕКСАНДРА I

ПОСТАВЉЕЊЕ

Указом Његовог Величанства Краља, од 30 августа 1923 године постављен је:

за Земаљског Школског надзорника за пучке школе код Покрајинске Управе за Хрватску и Славонију, Одељења за Просвету и Вере у Загребу, у VI чину са сустваним беривима, Јосип Ковачевић, равнатељ дворазредне трговачке школе у Загребу.

ПРЕТПИСИ ГОСПОДИНА МИНИСТРА ПРОСВЕТЕ

ПОСТАВЉЕЊА

Претписом Господина Министра Просвете постављени су:

у Учишелој Школи у Вршцу:

за привремене предметне учитеље: Јурај Перичић, дипломирани студент философије, — СНБр. 12285 од 16-X-1923 године; Миодраг Поповић, дипломирани студент философије,

— СНБр. 19733 од 19-X-1923 године и Катарина Несторовић, апсолвирани студент философије, — СНБр. 36859 од 10-X-1923 године;

у Учишелој Школи у Јагодини:

за привременог предметног учитеља, Велимир Петковић, дипломирани студент философије, — СНБр. 20446 од 23-X-1923 године.

Одлуком Господина Министра Просвете, — ОНБр. 40432 од 18 октобра 1923 године, а на основи чл. 66. Закона о Народним школама, постављени су за Управитеље основних школа:

у Даниловом Граду — Јован Пешић, учитељ из истог места;

у Браленовици — Живко Ђуровић, учитељ из истог места;

у Фртуку — Борђије Радовић, учитељ из истог места;

у Богмиловићима — Милутин Радојчић, учитељ из истог места ;
у Багетићима — Драгиша Вујадиновић, учитељ исте школе ;
у М. Острогу — Илија Мијушковић, учитељ исте школе ;
у Барама Шуматовића — Нова Вучић, учитељ исте школе ;
у Слатини — Сава Шарановић, учитељ исте школе ;
у Павковићима — Мирко Војводић, привремени управитељ ;
у Гостиљу — Миленко Брајовић, учитељ ;
у М. Келији — Машан Поповић, учитељ ;
у Мартинићима — Велизар Ђурановић, учитељ ;
у Спужу — Филип Павићевић, учитељ ;
у М. Ждребаонику — Радован Поповић, учитељ ;
у Новом Селу — Благота Вукчевић, учитељ ;
у Д. Загарчу — Филип Велимировић, учитељ ;
у Команџама — Филип М. Пејовић, учитељ и
у Гор. Загарчу — Радован Ђуричковић, привремени управитељ исте школе.

РАЗРЕШЕЊЕ

Одлуком Господина Министра Просвете разрешен је :
Петар Баковић, привремени учитељ вештина, Женске учитељске школе у Сомбору, —
ОНБр. 45049 од 2-X-1923 године.

ОТВАРАЊЕ ШКОЛА

Указом Његовог Величанства Краља, од 5 септембра 1923 године отворене су :
Четвороразредна Виша Трговачка Школа у Панчеву и
Мушка Учитељска Школа у Прилепу, на основи чл. 1. Закона о уређењу учитељ-
ских школа ;

Указом Његовог Величанства Краља, од 27 септембра 1923 године отворене су :
На основи чл. 4. Закона о средњим школама, непотпуна четвороразредна гимназија у
Новој Вароши ; и
На основи чл. 7. Закона о средњим школама, дворазредна приватна гимназија у
варошици Убу.

ОДЛИКОВАЊА

Указом Његовог Величанства Краља, од 25 октобра 1923 године одликовани су :

Орденом Свештога Саве III реда :

Стева Марковић, управитељ Женске Учитељске Школе у Сарајеву, Милан Ђуковић,
директор Прве гимназије у Сарајеву, Д-р Михомиљ Абрамић, директор Музеја у Сплиту и
Боривоје Ј. Томић, пешадијски пуковник ;

Орденом Свештога Саве IV реда :

Д-р Јозеф Мартин (Joseph Martin), шеф Клинике ;
Д-р Јозеф Тесијер (Joseph Teissier), професор Клинике при Медицинском факул-
тету у Лиону ;
Александар Замуровић, професор из Новог Сада ;
Живојин Брзаковић, артиљеријски подпуковник ;
Марко Поповић, прота из Мостара ;
Стеван П. Јовановић, учитељ из Ваљева ;
Виктор Скрабар, конципијент бележнички у Штују ;
Франц Котник, професор гимназије у Штују ;
Властимир Будимовић, управник Државне Штампарије у Београду ;
Војислав Грујић, контролор Рачуноводства Државне Штампарије у Београду ;

Наталија д-р М. Смиљанића, подпредседница и
Сида Ј. Јовановић, чланица Одбора Госпођа „Књагиња Љубица“;

Орденом Светога Саве V степена:

Вера П. Николић, професор из Шапца;
Драгомир В. Муњић, срески начелник из Ораховца;
Иван Алексијевић, учитељ из Београда;
Јован Ворвашић, прота из Петриња;
Јован Степанов, прота из Старог Бечеја;
Катарина Јовичић, професор из Београда;
Коста Зега, директор Банке из Скопља;
Љубомир С. Јанковић, трговац из Књажевца;
Миливоје Каракашевић, књиџар из Сомбора;
Милош М. Миленковић, учитељ из Зајечара;
Павле М. Радосављевић, пензионер из Скопља;
Сава Ђ. Омчикус, трговац из Книна;
Стеван В. Вујић, секретар Министарства Унутрашњих Дела у Карловцима;
Тадија Сретић, приватнијер из Вуковара;
Филип С. Мијатовић, прота из Гуче;
Рудолф Гајлхофер, учитељ у пензији у Птују;
Ђорђе Р. Андрејевић, вештак Министарства Грађевина;
Љубомир А. Вилотијевић, магационер књига и монополисаних образаца у Државној
Штампарији у Београду;
Павле Ранковић, коректор и заступник уредника „Службених Новина“;
Алекса Николић, главни машинист у Државној Штампарији у Београду;
Марко Тодоровић, шеф слагачнице у Државној Штампарији у Београду;
Мита Крстић, словослагач у Државној Штампарији у Београду;
Јован Секуловић, књиџар из Херцег Новог;
Милош Беровић, кнез у Малом Родућу Босанска Крупа;
Сава Сремчевић, надлежност Државне Штампарије у Сарајеву;
Милорад Жеравчић, начелник среза златиборског, округа ужичког; и
Јелена Б. Мутавић, чланица Одбора Госпођа „Књагиња Љубица“.

Златном медаљом за ревносну службу:

Мартин Врук, служитељ Музеја у Птују и
Милан Пекезовић, служитељ Министарства Просвете.

УМЕТНИЧКО ОДЕЉЕЊЕ

УКАЗИ Њ. В. КРАЉА АЛЕКСАНДРА I.

Указом Њ. В. Краља од 25. октобра ове године решено је:
да се Боривоју Јевтићу, драматург у Народном Позоришта у Сарајеву, уважи оставка
на државну службу.

Указом Њ. В. Краља од 25. октобра ове године постављен је:
у *Уметничком Одељењу Министарства Просвете:*
за референта, са годишњом платом од 6.000.— динара, Милан Димовић, секретар
истог Одељења, с тим да плату прима из позиције инспектора.

Редактор „Службеног Дела“ МИЛАН КАРИЋ

НАРОДНА ПЕСМА ¹⁾
КУЛТУРНО-ФИЛОЗОФСКЕ ОРИЕНТАЦИЈЕ

Г. Д-ру Јовану Цвијићу

По Божи Кнежевићу идеје су проширени, генералисани интереси, а интереси, то су идеје појединаца, група, племена, народа, времена. „Човечанство је идеја, народи могу имати само интереса. У колико се интереси народа буду дизали до идеје човечанства, у толико ће се идеја човечанства спуштати до интереса народа“ (Мисли). Дакле, у колико један народ ствар човечанства буде узимао као своју, у толико ће човечанство као своју ствар узимати ствар његову.

Ако један народ хоће да му живот има вредности, смисла и разлога, он треба на историјску висину да га подигне. То ће учинити стварањем своје народне културе, коју, докле год се она развија, треба да осветљава и осмишљава светлост Екуменске Идеје. Култура једнога народа представља оне монете којима се исплаћује дуг човечанству и купује право на потоњи живот у њему. Те монете треба да су сковане из најдрагоценијих метала осећања човекових. И оне треба да носе жиг најплеменитијих снова, намера и одлука народних. И на њима треба да се види лик и потпис Вечности.

Те метале дају дела великих представника народних, пуних беле светлости сунчане. Жиг удара њина племенитост, љубав, човечност, хумано-дивине тежње, — све исказано у делима њиховим. А лик и потпис Вечности је оно што је у тој племенитости, љубави, човечности, у тим тежњама, — вечито, оно што ће човечанство свагда требати, што ће га вагда кретати и линију му хуманог живота навек дизати.

Једне метале од којих су сковане једне монете Југословенске Културе дали су они безимени творци Српских Народних Песама и чувари Завета Видовданског. Проматрана данас, у обрнутој перспективи и у екуменском осветљењу, Српска Народна Песма добива много пуније значење него пре. Има у њој осећања која имају општечовечанску, пан-хуману, екуменску вредност. А има и националних идеја и националних осећања која се пењу до идеја и осећања човечанства, а те су идеје

¹⁾ Одломак из студије *Народна песма и мисија Словена*.

и та осећања последњим историјским подвизима добили своје пуно оваплоћење.

Ови редови немају амбицију да донесу нешто систематично и дефинитивно; они ће изнети неколико произвољних импресија које се тичу постављене теме. Нећемо гледати колико у Србину као човеку има српскога, схваћеног локално и времено, него ћемо учинити познанство с екуменским елементом његове душе. Гледаћемо колико у Србину, како га приказује Народна Песма, кад се посматра кроз призму геопсихологије и антропогеографије, и у колико је детерминисан традицијом, обичајима, и својим погледима на свет и живот, колико у њему има општечовечанског елемента. Колико у ликовима Народних Песама има вечних људских елемената, колико има онога што надилази нацију, онога што увек остаје испод променљивог плашта локалних и временских момената. У том екуменском и историозофском осветљењу, покушао је писац ових редака проматрати Српску Народну Песму у својој књижевно-филозофској студији *Смрш мајке Југовића*.

Кад је Велики Откривач народне душе открио богате изворе усмене књижевности, многи који су били жедни нове свежине, снаге и лепоте, похиташе к тима изворима. Једне је занео ненатруњени језик, изобиље свежих речи, живи, крепки и једри изрази, и они прегоше да књижевни језик очисте од страних наноса, да га новим лепотама улепшају, избрусе, исфине, оплемене, обогате. Песници нађоше обилату пашу за своје пегазе, и они оставише туђе и псеудокласичке ливаде на којима су им крилати коњи дотле пасли. Једни су се инспирисали женском народном поезијом, други јуначком епиком, трећи не одоше даље од просте имитације народног стиха. И не само песници, него и сликари и вајари живели су од народне поезије, као што је од индијске јуначке песме живела индијска, и од грчких јуначких прича и епа живела грчка уметност. Књижевни историчари стадоше испитивати порекло народне поезије, утврђивати време постанка, и претраживати прве појаве њене у нашој и у страним књижевностима; откриваху изворе многим мотивима и проналажаху шта је све из страних књижевности ушло у нашу народну поезију. Научни интерес нагна историчаре да испитају личности, места, и градове: ко то беху Цар Лазар, Милош Обилић, Бановић Страхинја, мајка Југовића, Владета војвода, Облачић Раде, војвода Момчило, Сењанин Иван, Старина Новак, а ко опет Филип Маџарин, Ђемо Брђанин, Муса Кесеџија; и где лежаше Леђан град, итд. Педагози, народни вођи, и национални радници, налазили су у народној поезији неисцрпан извор побуда за свој рад. Како се види, народна поезија испитивана је са различних својих страна. Али, она унутрашња, етичка и естетска, мало је и површно испитивана. Осим Лазе Костића, песника и филозофа, чије радове у томе правцу одликује финије, суптилније и проницавије разумевање, сви други који су народну поезију испитивали с те стране,

радили су узгредно, овлашно, без јаче, развијеније естетичке културе, без дубљих уметничких опсервација, јер нису научно познавали ни индивидуалну ни колективну психологију, нити су до њих допирали принципи и резултати етничке психологије, ни финији, сложенији етички проблеми, а без познавања свега тога и без филозофске културе апсолутно се не могу да упознају највеће вредности народне поезије. Тек у најновије време радови Г. Светомира Ристића (*Душевни покрети у нашем народном песништву*, с обзиром на Хомера, Данта и Шекспира; Београд, 1920) и Г. Димитрија Ђуровића (*Студије о српској народној лирици у вези с теоријама о постању поезије*; Скопље, 1921) одликују се дубљом психолошком анализом, јачом естетском осетљивошћу, и сложенијим разумевањем.

После свих досадањих истраживања, филолошких, митолошких, историјских, литерарно-историјских и других, остаје неиспитан онај бес и дах исконске свежине, онај унутрашњи општечовечански елан, она аутогена етичка динамика Српских Народних Песама.

Није част и понос тима песницима што су само дали вечно-људско, јер то дају и други песници: Његош, Лаза Костић, Силвије Крањчевић, на пример, и песници других народа, него онај особити начин живота који је то резултирао, онај смисао који је томе зрачењу дан, и онај аутогени уметнички израз који носи карактер посебне снаге и свежине.

Као што се, код свих људи, сви феномени свести, у последној линији, развијају на трансформативно-генетичком путу из основног психогносеолошког елемента, а тај се образује из реалних надражаја и потребних органских физиолошких подлога, тако и сва уметничка дела, као специални производи доцнијих сложенијих и финијих психогносеолошких процеса, имају своје врело у животном искуству, а оно није ништа друго до у току живота дестилована и конденсована садржина психогносеолошких елемената и осталих развијенијих и богатијих психогносеолошких реалитета. Према томе, природно је да једно уметничко дело може бити општечовечанско, као што је општечовечанско родити се и живети. Али, садржина животнога искуства, из кога резултира уметничко дело, није код свих људи једнака, као што није код свих људи једнака ни садржина основног психогносеолошког елемента. Отуда, из те разлике, коју детерминише једна средина и живот у њој, пониче посебна лепота, снага и величина појединог уметничког дела. Дакле, једном уметничком делу нији то одлика ако само донесе неку општечовечанску мисао, него ако то приказивање општечовечанске мисли носи карактер посебне лепоте и снаге. Не из неког већ конвенционалног „интернационалног“ мотива или из каквог историјског догађаја, него из тога искуства животнога, уз које је могао прионути какав интернационални мотив или историјски догађај и кроз њега се исфилтрирати, резултира Народна Песма непосредно и спонтано, као што се непосредно и спон-

тано привлаче два тела, или као физичко тело што се креће низ косину, или хемијско једињење што настаје из хемијских састојака. Интернационалан мотив или историјски догађај уметник свагда изнесе према богатству свога искуства, према снази свога преживљавања, и свему томе даје уметнички израз према снази својих индивидуалних стваралачких особина. Отуда, Српска Народна Песма биће увек млада као дела Периклова времена, као слике Рембрантове, као драме Шекспирове, као статуе Роденове. Из доживљаја интелектуалног и емоционалног и из догађаја српског националног живота, она је приказала крупна осећања која имају општечовечанску снагу.

Да видимо.

I

МИСТЕРИЈА БОСИЉКЕ ДЕВОЈКЕ

У митолошким песмама наћи ћемо покушаје одгонетака на велике загонетке света и живота. Има тајана којих наука никада неће моћи разорити, које ће увек бити извор највеће поезије, а то су тајне метафизичке суштине козмоса, метагносеолошке тајне живота и васељене. Оне личе оним дугим алејама сфинга у египатским храмовима који се губе у самоћи природе.

Ко сфинкс гранитни на пјешчаној равни
што, све док спава, он сам нијемо бдије —
вјековске ноћи над њиме су прошле
а он ни тренут задријемао није!...

(Дучић, *Пјесме Лејили*, I)

Тако ће и ова питања увек бити будна, и она ће немирни дух људски, докле год га бол мишљења буде раздирао, изазивати на језива размисљања и неодољива решавања. У песмама које говоре како сунце и месец просе девојку, како звезда даница жени сјајнога месеца, како је сунчеву сестру просио паша тиранин а како цар, лежи непролазан чар вечно непознатог, вечно тајанственог, а тај чар није ништа друго до страсна жудња да се уђе у то непознато, да се макне вео који закрива мамну тајну живота и ствари.

Има проблема које можемо решити, и наука их у своје развићу постепено решава, но има их и таквих који су до безумља немилосрдни, свирепи, језиви, који ће вечно остати проблеми, те их ми, затворени у пет чула, својим омеђеним, земаљским, евклидовским гносеолошким инструментом никада нећемо решити. Кад човек, после дугих интелектуалних напора, реши један проблем, или открије неку тајну, он има осећање које личи осећању које има кад је, после дугих чежња, удварања и освајања, обљубио девојку. Али, има проблема који су као она прелепа Босиљка девојка у Гори Јаворовој, она дивна сестра сунчева, месечева првобратучеда, а Даничина Богом посестрима, коју ни један смртник не може да освоји.

Кад је помамни паша, чувши за њену неизречну лепоту, пошао са сватовима по њу да је узме за жену, она баца небу у висину три златне јабуке. И сватови се стану отимати ко ће пре јабуке да уграби, али три муње од неба пукоше: једна погоди девере, друга помамног и лудог пашу, а трећа остале сватове.

Просио ју је и цар, и улаци му је доведоше, а кад је чуо цар чија је, да је сунчева сестра, а месечева првобратучеда, он увиде да он њој не приличи, да та лепота небеска премаша његове земаљске особине, да би она фатална била за њега, па је лепо дарива, и шаље је натраг води Босиљковој у Гори Јаворовој :

Дао њојзи дванаест дуката:
„Иди тамо, Босиљка дјевојко,
„Иди сједи, гдје си и сједила“.

Ко је та дивна, чудна и тајанствена девојка? И зашто се око њеног тела мушка рука не обавија? Зашто паша страдава, а зашто се цар задовољава само тиме да је види издалека, не да је се дотиче, него само да наслућује њене никад неоткривене и никад несагледане дражи?

Ја налазим да је у тим песмама испеван одговор на оно питање које стоји изнад свих категорија разума, изнад категорије времена и простора, изнад саме вечности. Одговор на питање које се као грмљавина пролама не само преко ове сићушне земље него кроза све васељенске просторе, питање које у човеку изазива најстрашније унутрашње преврате, и досад се није нашао штит који би мисао људску сачувао од њега. Оно је старо као само време, исконско као вечност, велико као највећи бројеви, неумитно као природни закони. То је питање коме је Хајне дао израза у познатим стиховима:

Am Meer, am wüsten nächtlichen Meer
Steht ein Jüngling Mann.
Die Brust voll Wehmut, das Haupt voll Zweifel,
Und mit düstern Lippen fragt er die Wogen:
O, löst mir das Rätsel des Lebens,
Das qualvoll uralte Rätsel!

Sagt mir, was bedeutet der Mensch?
Woher ist er gekommen? Wo geht er hin?
Wer wohnt dort oben auf goldenen Sternen?
Es murmeln die Wogen ihr ew'ges Gemurmel,
Es wehet der Wind, es fliehen die Wolken,
Es blinken die Sterne gleichgültig und kalt,
Und ein Narr wartet auf Antwort.

(Das Buch der Lieder, Fragen)

И та метафизичка тајна живота и ствари, загонетка микрокозма и загонетка макрокозма, неиспитана је. Столећа и тисућлета котрљају се низ друмове васељене; људи се рађају и умиру, народи долазе и одлазе као Хомерово лишће, културе цвату и вену, долазе и одлазе као про-

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

В
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

WWW.UNILIB.RS

леће, лето, јесен, и зима; путују од истока према западу и од запада према истоку, са севера према југу, и са југа према северу, као што се померају глечери и воде, копна и мора, звезде и звезђа. А зашто све то? Пита човек одувек, и питаће сваког будућег дана, као што је питао и највећи мученик мисли, бездано дубоки Фјодор М. Достојевски: „Та малена реч *зашто* разливена је по свој васељени од самога првога дана створења света, и сва природа свакоминутно довикује своме Творцу: зашто? и ево већ седам тисућа година не добива одговор“ (*Дневник писца*). И сав основни садржај историје човечанства своди се на изна-лажење одговора на то питање, на решавање односа човека према Богу, према Апсолутном, према Нумену, према непознатом супстрату живота и ствари. И индијске Пагоде, и египатске Пирамиде, и грчки Партенон, и готске катедрале, и српске задужбине, и Платонов дијалози, и *Божанствена Комедија*, и *Луча Микрокозма*, и сви облици социјалних односа, и све таблице, све су то ниансе једне теме о односу човека према Загонетки Васељене.

Последњих година ништа се човека није тако коснуло као Светски Рат и његове последице. Али, све то, толика проливена крв и мраз вечног мрака над толиким милионима људи, сва та обртања вредности, све нове технике, и све нове социологије које се односе на праведно решавање односа човека према човеку, све мисли о фамилијаризацији глоба, сва искуства стечена после одложених копања, све то у толико може да промени ток природних закона у колико једно изврнуто слово у књизи може да помете разумевање текста. Изнад свега тога, распиње нас неугасна метафизичка жеђ у нама, и сја звездано небо над нама са својим тајнама; разлеже се тајанствени шум васељенских тајни све до једва наслутивих последњих зидова, а наша страсна, атомска, земаљска, ограничена самосвест рад би из своје херметичке затворености да се прошири до неограничене, свезналачке космичке богосвести.

Но, је ли то могуће? Шта кажу наше песме? Да објаснимо њихов смисао.

Утицајем метакозмичких сила и конспирацијом свих оних ствари које стоје иза завесе и до којих не може допрети ни један ултрателескоп и ни један ултрамикроскоп, настало је све оно што зовемо анорганским и органским светом, све оно што докучујемо чулима и умом који је последња и најфинија трансформација њихових подобности. Шта стоји иза завесе, и шта је оно што улази у појам метафеномена, то ми не знамо. Већ је у *Махабхарати* певано: пошто истина лежи изван области разума, не могу се никакве речи наћи за њу. Ми знамо само оно што проснивамо, што доживимо, и што урадимо. И то су несумњиве истине и најсигурније оријентације.

Бога сазнати значило би сам Бог постати. Ми њега можемо само по трагу видети, али лица његова не можемо сагледати. Кад је Мој-

сије затражио у Господа да му покаже славу своју, Господ му је одговорио:

19. Учинићу да прође све добро моје испред тебе, и повикаћу по имену: „Господ пред тобом“. Смиволаћу се коме се смилујем, и пожалићу кога пожалим.

20. И рече: али нећеш моћи видјети лица мојега, јер не може човјек мене видјети и остати жив.

21. И рече Господ: ево мјесто код мене, па стани на стијену.

22. И кад стане пролазити слава моја, метнућу те у расјелину камену, и заклонићу те руком својом док не прођем.

23. По том ћу дигнути руку своју, и видећеш ме с леђа, а лице се моје не може видјети.

Свакако, иза завесе постоји нешто. Само зато што су инструменти нашег сазнавања и доживљавања омеђени, зато што је наш ум, поред све своје сазнавалачке страсти, детерминисан, не можемо рећи да ничега нема иза тајних врата. Не преостаје ништа друго до осећање скрушености пред великом тајном живота и бића. И ту почиње религиозно осећање. Рикерт, дубоки интерпретатор природе, изразио је то лепо овим стиховима:

Ein Vorhang hängt vorm Heiligtume,
Gestickt mit bunten Bildern
Von Tier und Pflanze, Stern und Blume,
Die Gottes Grösse schildern.

Die Andacht knieet anzubeten
Vor diesen reichen Falten,
Ein Lichtstrahl hinter den Tapeten
Verkläret die Gestalten.

Ich neige mich zu tiefstem Saume,
Und küß' ihn nur mit Beben;
Mir fällt nicht ein im kühnsten Traume
Den Vorhang wegzuheben.¹⁾

Бога-Природу не можемо сазнати као ствар *per se*, него само као појаву, као феномен. Ту је мисао развио Кант у своме делу *Критика чистог ума*. По његовој филозофији, ствари не сазнајемо какве су по себи, *an sich*, *per se*, него само како се нашем гносеолошком инструменту јављају, дакле не апсолутно, него релативно. Оно основно чиме се карактерише наша психогносеолошка моћ, то је феномен, а не нумен. „Апсолутни нумен — прасупстанцију — немогућно је открити, јер у

¹⁾ Werke (Stuttgart, Cotta), Bd. III, S. 211. — Завеса виси пред светилиштем, — извезена шареним сликама — животња и биља, звезда и цвећа, — који Божју величину представљају. — Побожност клечи и моли се — пред тим богатим борама; — зрак светлости иза завесе — обасјава та обличја. — Ја сам се сагао до најнижег руба — и љубим га само с трепетом; — мени ни у најсмелијем сну не пада на памет — да завесу подигнем.

целом нашем предосећању нумена иде се само до оне крајње границе докле нас прати гносеолошки феномен, даље не. Искуство нас учи да те границе нису апсолутно сталне; на против, оне су променљиве, тј. оно што се у једној даној културној епоси сматра као крајње праизворно, то се у извесној другој сматра као секундарно, јер се открива још нешто праизворније, као што се и од овога може ићи још праизворнијем, итд., итд. Али се све то ипак креће у оквиру феномена и паралелног предосећања нумена, и никако се не долази до апсолутно крајњих граница, тако да би се извесним феноменом предосећао пранумен. То је и немогућно и по самој општој тенденцији каузалитета (закона каузалитета), јер *causa sui generis* то је *contradictio in adiecto* (Д-р Драгиша Ђурић, *Проблем субјекта и објекта*, Београд, 1912, стр. 123).

Иза свих феномена, и пред свима узроцима из којих ти феномени резултирају, мора да постоји недосежна апсолутна прасила, нека непозната апсолутна прареалност која је неомеђена у простору и нема ни почетка ни свршетка у времену, и која је врело свима њеним релативним, емпиријским атрибутима, модусима, рефлексима, еманацијама и манифестацијама. Ваља знати да не можемо премашити ту непрелазну међу тајновите недокучивости, да се нашем сазнању не могу отворити последњи узроци, мистерија нумена, тајна метафеномена, јер то лежи изван наших емпиријских релација, и зато своју испитивачку жеђ треба да гасимо у оним областима које су приступне нашој гносеолошкој моћи. Према томе, сазнања наша тек постепено могу продирати из области познатог у област непознатог, и зато наше испитивање и откривање појава никада не може бити завршено. Зато највиша поезија нема друге сврхе него да истапкава, да испишава, да открива прелаз преко бедема мистерија, да тражи тајновити кључ пред последњим вратима, или да пази да оне прокрчене цесте што воде из видљивог у невидљиво не буду затворене. То је *метапоезија*, која допире у најдубље *intra* и залеће у најдаљи *trans*, највиши узлет и најдубљи понир духа људског, и она је последња реч која изражава став човека Едипа пред сфингама Васељене.

Процес сазнавања увек тече, и, отуда, организовање нашег сазнања не може имати ни неког апсолутног почетка ни неког апсолутног свршетка. Јер, што се више умножава број проблема решених, то се више умножава и број проблема нерешених. Што се више размиче област тајана откривених, то се више размиче и област тајана неоткривених. Отуда, већ по самој еволуцији живота и по природи наше еволуционистичке филозофије, а то је филозофија бесконачног збивања и бесконачне активности, ми не можемо имати закрчених видика, не можемо завршити неком дефинитивном, апсолутном статиком, него имамо отворен поглед у динамику и кинетику будућности, пуцају нам

пред очима незаграђене перспективе бескрајних метаморфоза, бескрајне трансформације, бескрајне еволуције.

Отуда, ако има какве филозофије, то може бити само филозофија развића, филозофија живота, филозофија будућности. Све досадање филозофије интересовале су се само за прошлост и за садашњост, а пре-видеше да је све само почетак, прелудиј, увођење. Права филозофија је она која увек нешто навештава и наговештава. Јер, све је у свемиру само почињање, спремање, увертира. Носећи у интенцији својој активне животне вредности, не само објективно него и субјективно фундиране, цела васељена лагано али незауостављиво стреми у будућност, која вазда остаје будућност, бескрајна задаћа, неограничена теза. И цела вечност није ништа друго до путовање у бескрајну будућност, јер, иначе, не би била никаква вечност. Она се не може научно докучити, али се може већ и на земљи интуитивно доживети, јер је живот њезин одсјај, њен земаљски облик, пројекција њена на видљиви свет. Тога је мишљења и W. Windelband, теоретичар вредности: „Die Ewigkeit will nicht erkannt, sie will erlebt sein. Wenn ich mich auf das besinne, was sein soll, wenn ich den zeitlos gültigen Zweck zu dem meinigen mache, dann hebe ich mich empor über die Welt, die ich erkennen kann; dann stehe ich, mitten in der Zeit, doch im Zeitlosen und Ewigen“ (*Präludien*, 4 Aufl., с. 320). Суштина ствари τὸ εἶναι, esse, тај основни проблем метафизике, није ништа друго до непрестано рвање са задањом: esse est in fieri, esse est in continente evolvendo, in assidue perficiendo. Ситуација је таква као да се непрестано на пут спремамо и на станицу хитамо, као да вазда растанске речи изговарамо, и носимо путнички ковчег са животним вредностима у њему. Сви смо пушници, али свако под својом етикетом. Филозофија будућности је непрестано помицање перспективе напред, пењање на више видике, она вазда нове слике телескопом посматра; непрестано плови и наслућује да иза хоризонта има још нешто незнано што треба открити; непрестано се пење на гору и назире друге висове што их треба достићи. То је филозофија горе, висине; то је филозофија мора, ширине. Једина истинска филозофија.

Праистина живота, пранумен, последња тајна створења, — увек је то остало недокучено. Остало као Босиљка девојка из Горе Јаворове, она горда удавача која је с презрењем одбијала насилне паше, некавалерске филозофе. Пред неким својим избраницима, оснивачима мита, религија, и метафизика, знала је њена поносита лепота скинути свој непрозриви veo, али је светлост лепоте њене била тако силна да су је гледаоци, засењени том обилатом светлошћу, само тренутно могли нејасно сагледати, или су сагледали само један крај, и зато су њихове изјаве о тој лепоти сасвим тамне, незнатне, или, готово, никакве, а и то незнатно носи на себи сенку густог вела, одмакнутог са лица последње тајне, праве истине.

Све што чулима својим можемо да обухватимо, и све оно до чега стижемо апстрактивном логиком разумовом, није ништа друго до низови облака који задржавају и умеравају силну светлост фаталне лепоте Босиљкине.

Божанска истина одлучно нам је забрањена. Њено поседовање било би за нас фатално, као што је фатална надземна лепота Лепосаве, невесте Милића барјактара. Не тежимо за додиром последњих ствари, јер се само тако можемо уклонити или последњем највећем разочарању или последњем највећем презирању. „Решене проблеме и откривене тајне људи презиру као што презиру и побеђене непријатеље. Зато велики дух тражи самоћу, то јест тражи друштво већих од себе, друштво неоткривених тајни, нерешених проблема, друштво свих циновских мистерија које се, све, групишу око мистерије Свевишњег“ (Велимировић, *Мисли о добру и злу*). Алфред де Мисе моли свога Бога да раскине свод небески, да пусти завесу са света, и да му се објави. Да се Бог одазвао његовој молитви, да му се показао у свему бићу свом, можда би се заувек изгубила поезија живота, нестали чари неба, и Мисеова радозналост никада се не би усуђивала више да Бога моли. Човек који би хтео да разори мистерију живота, личи човеку који наваљује да обљуби нељубљену девојку. Ако му се она брзо преда, он се разочара. Зато мудри цар више воли да слути Босиљкине дражи него ли да их открива, више воли да чезне за њом него ли да леже с њом. Највише до чега може доћи, то је вечна чежња за Босиљком. А, ма да човек никад и не стигне до девојке, он ипак осећа неко болно задовољство, неку језиву сласт, неко пријатно неспокојство, да сагорева као жртвена свећа пред непобедивом исплинком. *Највише до чега можемо стићи, што је шреперене пред Непознашим*. То казују и ови Његошеви стихови:

О свевишњи Творче непостижни!
У човјека искра беспредјелног'
Ума твога огледа се свијетла,
Ка' свод један од Твоје палате
Што с' огледа у пучину нашу,
Дан ти свјетлост круне показује,
Ноћ порфире Твоје тајинствене,
Непоњатна чудества дивотах,
Твор ти слаба дјела не постиже,
Само што се Тобом восхићава. —

(*Луча микрокозма*, 141—150)

Оно што нашу песму чини највише интересантном, што је чини и филозофијом и религијом и поезијом, оно што је чини *метапесмом*, то је мук саме Босиљке. У другој песми, *она ништа не говори, она ћуши, као звезде што ћуше*. Као последње тајне. Као вечне истине. Ма шта да је казала о себи, то не би било адекватно откриће њеног бића. А осе-

ћамо да је остало нешто неречено. Оно што је најдубље прећутано је, јер надилази све моћи човекове експресивности. Она ћути ћутањем последње тајне, ћутањем које говори више него сви речници и све књиге овога света. „Нека се пусти да вечне загонетке саме за се говоре и нека им се не натурује наш језик. Ћутање звезданог неба утиче више него све речи, и најбоља поука у религији је она која човека учи да послушкује то ћутање. Медитација, та заповест свих религија, по свом најунутрашњијем бићу, искључује сваки ритуал“ (Суаи, *Ирелигија будућности*). Зато ће ове песме остати вечите, и њихово културно-филозофско значење неће се нигда изгубити. Оне отварају поглед на царску цесту, *via regia*, остављају слутњу вечности у нама, а она није ништа друго до бесмртни Ерос, бесмрта Арахна, вечито постојање, вечито стремљење у бескрајну будућност, вечито примицање Апсолутном у великом ћутању свете ноћи космичке, никад мировање, никад одмор на далеком путу у будућност. Песник је више знао него што је исказао, јер је визија последње тајне неизрецива, интуиција вечности несаопштива. Тако су радили и јапански мајстори из Ашикага-периоде. По њиховом мишљењу, права лепота и душа једне ствари леже дубоко скривене, и оне се не могу манифестовати спољашњим средствима. Не у јасности, него у наговештању лежи тајна бескрајности. Као и највиша зрелост, тако и савршеност, потпуна изреченост, промаши свој ефекат, јер ограничава растење (Какузо Оакура, *Идеали Истока*).

Као над најбољим уметничким делима, и над нашим песмама лебди рембрантско светломрачје, *clair-obscur* са безбројним питањима. И Есхил у *Окованом Промешеју*, и Микел-Анџело у сикстинским творевинама, и Бетховн у *Девешој*, и Чајковски у *Пашешичкој симфонији*, и Силвије Крањчевић у *Задњем Адаму*, и Лаза Костић у *Santa Maria della Salute*, много тога не изрекоше. Зато су сва дела остала као торза, фрагменти, увертире, прелудије, пропилеје. Оно што би нашу метафизичку жеђ можда највише загасило, прећуташе, јер се поларна дистанција између човека и нумена, између субјекта и вечности, не да изрећи ни уметничким симболима ни филозофским гносеолошко-логокритичким апаратом; она се може само доживети, интуитивно сазнати. Ту је потребна надгениална снага, потребно је бити сам нумен, конгениалан бити вечности, а то је немогуће. Јер, кад би се Нумен могао достићи, он би престао бити оно што је. „Већ одмах у почетку бејаш уморан“, каже Данте у *Божанственој Комедији*, у гениалном сазнању своје поетичне детерминаности.

Из свега досадањег види се да наше песме доносе једну истину, једно сазнање, до кога долази највиша наука и филозофија: *што је мисао о несазнашљивости нумена*. „Ми смо досада били само као деца, која се играју на обали морској и купе овде-онде по који глађи шљунак или по коју шкољку, лепшу но друге, док се међутим велики океан истине

тајанствено шири пред нама“ (Њутн). И, што ми више напред бродимо по том океану и уносимо светлости у његове неиспитане дубине, он се све више шири пред нама, на крај му никада нећемо стићи. Ако област науке и област филозофије посматрамо *sub specie aeternitatis*, можемо рећи да су оне још увек мале; али, сваки дан проширују их нова освојења и откровења. Никада се она неће проширити до краја, али се проширује и прошириваће се докле год у човеку буде испитивачки дух постојао. Увек ће бити непознатог. Ако се под метафизичким духом има да разуме онај род духа који хоће дефинитивно да сазна последње принципе живота и ствари, онда се може рећи да је метафизички дух једна немоћна ствар и посве супротна научном духу. Али, испитивање метафизике или нуменологије може да размиче границе сазнања и да диже линију живота, ако се оно узме не као циљ него као средство; не да се њиме постигне сазнање апсолутнога, него да се што боље ради и с већим успехом развије феноменологија и боље организује позитивна наука.

Још нешто. Наше песме могу да поткрепе ону мисао коју је J. M. Guisan толико истицао: да ће поезија увек моћи афирмовати своје право поред науке. У свом есеју о Maurice-y de Guérin-y, Mathew Arnold рекао је: „Поезија је покушај објашњења света, исто такав као и наука, само с том разликом да покушаји објашњења у науци никад не могу открити онај сакривени смисао ствари као што то може учинити поезија. Јер они се обраћају на једну уско ограничену способност, не на целог човека. И зато поезија неће никад пропасти“. До чега, дакле, научар долази разумовом апстрактивном логиком, аналогијом, индукцијом и дедукцијом, долази песник срцем, унутрашњим гледањем, интуицијом. У својим интелектуалним истраживањима, научар иде за тим да објективно констатује особине објекта који испитује, да објективно утврди односе између ствари, и настоји да од објекта одлучи све оно што он као личност *suī generis* на њима опажа. Али песник, чије је срце свиленим концима везано за звезде, сунце и руже, за све тајне природе, и у чијем најмањем осећају одјекује вечни ток ствари, шуми цео космос, не може се од света изоловати, као ни свет од њега, и он је у могућности да донесе истину као и научар. Нити је ум супериорнији од срца, нити срце супериорније од ума: они су еквивалентни по својој гносеолошкој способности.

Дакле, и осећањем се долази до сазнања као и мишљењем. Ништа се не учи познавати него оно што се воли, и што дубље и потпуније треба да је познавање, тиме јача, снажнија и живља мора бити љубав, страст — пише Гете већ у својим младим годинама. У току свога живота, он је ту мисао изрекао у безбројним вариацијама. У потврду нашег суда, можемо навести и познати став Леонарда да Винча: „Свака велика љубав ја кћерка великога сазнања“. Свезнаоцу Гетеу и генију Ре-

УНИВЕРЗИТЕТСКА
ВИБЛИОТЕКА

несанса љубав и сазнање стоје у најинтимнијем узајамном односу. Код Гетеа сазнавање извире из љубави, а код Леонарда љубав извире из сазнавања. Један и други, дакле, противрече оном суду да је љубав слепа. Томе суду противречи нико мањи него Blaise Pascal, страсни и неустрашиви аргонаут Апсолутног, који у свом разговору *О страстима љубави* има реч: „Љубав и ум су једно и исто“. И код Спинозе, који се борио против сваког антропоморфног посматрања света, који страсти хоће да посматра као површине, кругове и линије, у његовом учењу о највишем степену сазнања, љубав према Богу, *amor dei intellectualis*, идентична је са најобухватнијим и најадекватнијим сазнањем. И Ђордано Бруно у своје учењу о херојској љубави слаже се са Леонардом да акт сазнања фундира акт љубави. Христос нема истина, он нема сазнања; он је истина, он је сазнање, пут, истина и живот, у пуној својој конкретности. И кад је васкрсао, нису га сви видели кад је с Магдаленом говорио. *Љубав* Магдаленина најпре га је видела. Дакле, и осећање је поетично као и мишљење, само свако на свој начин, и оно се односи према Непознатом као и мишљење; и поезија, према томе, може бити научна и филозофска као и сама наука и филозофија.

Наука, која почиње у чуђењу, у чуђењу ће се и завршити, каже Coleridge, и чуђење рађа не само филозофију, како су још констатовали Платон и Аристотел, оно рађа и поезију. Као наука што је, *mutatis mutandis*, поезија која непрестано траје, тако је и поезија вечито истраживање, вечита наука. Наука, а под њом мислим и филозофију као дестилацију и конденсацију свих наука, је певање појмовима, а поезија је мишљење сликама и фигурама. Наука констатује, она доцира, а поезија узбуђује, она сугерише. Једна и друга доноси истине: наука у костиму који је саткан од појмова, а поезија у костиму који је саткан од слика и фигура. „Ако је песник присиљен“, каже Shairp, „да у стварима које би рад пренети у језик фантазије, у првом реду своје читаче поучава, он ће баш зато морати бити штур и непоетичан. Тако Лукреције у партијама своје песме где аргументира и на филозофски начин излаже теорију атома, није без незграпности, али се одмах узвине чим доцирање остави на страну и преда се контемплацији великих елементарних снага и живота који све обухвата и прожима“ (*On poetic interpretation of nature*).

И поезија, дакле, као један род уметности, има исто врело које и филозофија. Оне се разликују само по својим методама и техникама, као вода што пође са једног извора па може да тече различним коритима. Путови су им различни, али имају један циљ. Њихову везу Otto Weininger означава овако: *Im letzten Grunde sind auch die Probleme des Künstlers und die des Philosophen dieselben, nur ihre Behandlung eine verschiedene. Denn Fragen und Gedanken sind beiden gemeinsam, dem grossen Künstler und dem grossen Philosophen... die Philosophie ist ebenso*

allumfassend wie die Kunst. Der grosse Philosoph hat wie der grosse Künstler *die ganze Welt in sich*, sie sind der bewusste Mikrokosmos; im gewöhnlichen Menschen, auch im Nur-Wissenschaftler, ist der Mikrokosmos ebenfalls, aber unbewusst, virtuell. Hier liegt der Grund, dass Künstler und Philosophen immer nur über dieselben Probleme sprechen (*Über die letzten Dinge*; 1920, с. 153, 169). Филозофија је уметност, каже и Hermann Keyserling: „До душе, филозофија, религија и уметност обделавају области које су по себи различне и једна с другом неупоредиве; ипак, оне су једно у толико у колико извиру из једнаког врела и дају израза једној у основи једнакој тежњи стваралачког духа. У различним језицима говоре различни нагони човекова увек само о Једном, о Неизрецивом“ (*Филозофија као уметност*).

С тим Неизрецивим рвао се Платон у својим идејама, Есхил у судбинама својих јунака, Рембрант у оним мистичним светлостима и провидним тамама, Бетховн у сонатама и метафизикама својих симфонија, Роден у хераклитизмима својих мрамора. Са подножја на вис горе може се ићи са различних страна, једном вису води више путова; али горе на врхунцу, сви деле радост која долази од лепоте месечине. Тако, in ultima analysi, и они иду једном вису: и Платон, и Есхил, и Рембрант, и Бетховн, и Роден; један појмовима и идејама, други драмама, трећи бојама, четврти тоновима, пети својих длета потезима. И као воде што различним коритима теку једном океану, тако и филозофија и уметност теку једном циљу: да регулишу жив однос између субјекта и објекта, да одреде став духа човекова према животу и васељени.

У песничком костиму, дирнут је у нашим песмама најкрупнији метафизички проблем, и, по начину саопштавања, по снази конкретисања, оне иду у област великих метафизичких поема, какве су; на пример, *Rig-Veda*, *Bhagavad-Gita*, *Луча Микрокозма*, и у ред песничких дела која третирају однос људског идеала према грубој стварности.

(Свршиће се)

МИЛОШ ЂУРИЋ

О ПОЕЗИЈИ ПЕТРА ПРЕРАДОВИЋА

— ПОВОДОМ ЊЕГОВЕ АНТОЛОГИЈЕ У „НАРОДНОЈ КЊИЖНИЦИ“ —

Под насловом *Наши песници* почеле су, у прошлој години, накладом *Народне Књижнице* у Загребу, излазити *антологије југословенског народног и уметног песништва*. *Народна Књижница* узела је себи за сврху „да у zgodном и укусном облику... пружи у критичким издањима нашем народу све оно најлепше из наше поезије што ће остати као трајна књижевна вредност. Зато ће код избора мерило бити *само естетичко*,

WWW.UNILIB.RS

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

без обзира на евентуалне литерарно-хисториске или патриотске и сличне мотиве. С истога разлога посветиће се нарочита пажња, да и сам састав (редакција) антологија не буде шаблонски, већ уметнички складан и у органичкој вези са животом песника и душом његовог дела“. Даље обећава *Народна Књижница*: „Свака ће антологија имати биографију песникову, информативан предговор и речник мање познатих речи“.

Појаву ове *Народне Књижнице* поздравиће срдачно сваки просвећен и правомислен Југословенин као потребно и корисно предузеће, у толико више што њена начела о избору и опреми дела задовољавају наше потребе не само као родољубивих Југословена, већ и наше потребе као културних људи и културнога народа. И желети је још само да *Народна Књижница* своја начела зналачки и савесно изводи, како би што боље постизавала и другу сврху своју: „међусобно упознавање и зближавање трију племена нашега народа и стварање јединствене наше народне културе“.

До сада су изишле две књиге из збирке *Наши песници*: у првој су песме Прерадовићеве, у другој Прешернове¹⁾. Прешернову антологију остављам на страну, јер желим да у овом чланку дам један прилог за утврђивање принципа при издавању антологија *Народне Књижнице*, у колико се оне односе на српско-хрватску литературу. За словеначки је део у принципу лакши посао, а оно што би могло бити спорно — преводити или само приуговорити — решено је правилно одмах од почетка, с Прешерновом антологијом. Јер за уреднике словеначких антологија биће посао лакши већ по томе што они имају пред собом само две публике, словеначку и српско-хрватску као целину; док, међутим, уредник антологије једнога српско-хрватског песника има пред собом *три* публике: српску, хрватску и словеначку. И будући да с првом књигом ове збирке, Прерадовићевом антологијом, није још, по мом мишљењу, нађен најбољи пут за српско-хрватске антологије, ја се јављам с овим чланком не из пуне жеље за критизирањем, већ да њиме, по могућности, одужим дуг захвалности *Народној Књижници* на њеном лепом и корисном предузећу.

Прерадовићева антологија изишла је у ћирилици, што одговара синпатичној одлуци *Народне Књижнице* да српско-хрватске песнике који су писали или пишу латиницом објављује ћирилицом, и обратно. Књига носи наслов: *Пешар Прерадовић: Антологија*. Уредио и предговор написао д-р Бранко Водник, Zagreb, 1922. Тексту од 115 страна претходи предговор у XXVI страна.

Одмах ћу рећи да овом антологијом нисам потпуно задовољан. Томе, истина, није узрок у ономе што је за сваку антологију битно, наиме у избору песама, већ то долази по мање знатним, али ипак врло важним

¹⁾ Овај чланак написан је пре неколико месеци. У току времена изишле су потом још неколике књиге из ове колекције.

околностима, по уводу у антологију и по опреми текста. Увод није информативан у пуној мери, те даје недовољно потпуну и зато недовољно тачну карактеристику Прерадовићеве поезије, што ћу у овом чланку настојати да допуним и исправим. Такође не задовољава ни опрема текста, који је даг без икаквих напомена и објашњења и без доследности у коректури песникове ортографије и језика. Ради тога ћу у овом чланку, уз критику на ову антологију и кратке напомене о редакцији текста, које би, у принципу, могле важити за све будуће српско-хрватске антологије, дати један прилог за правично схватање Прерадовићеве поезије.

Што се, пак, самога избора песама за антологију тиче, могло би се покренути и једно принципиелно питање, наиме: да ли треба уносити и недовршене песме, нарочито кад је антологија из песника (као што је Прерадовић) који има ипак више красних песама него што може стати у једну антологију с ограниченим простором, или бар довољно песама за једну антологију по строго естетичком мерилу? Прерадовић је, како је познато, оставио неколико недовршених песама. Од њих је у ову антологију ушла само једна, *Пусићак*. Ја се не буним ништа против тога, јер је *Пусићак* заиста врло леп почетак једног спева, већ хоћу само да констатујем да уредник није ни могао изоставити *Пусићака* с обзиром на његово схватање Прерадовићеве поезије, изражено у уводу у антологију, где он јако претерује тврдећи да тај одломак има „готово симболичко значење за сву Прерадовићеву поезију“ потоњег времена, рецимо од године 1860.

Прво што пада у очи у овој антологији, то је подела Прерадовићеве поезије на три дела. У прву групу долазе песме од год. 1844—49. Из тога одсека времена изабрао је уредник 15 песама, давши им општи наслов *Свишање*. У другој групи су песме од год. 1850—56, с општим насловом *Сумрачје* (свега 7 песама), а трећу групу чине песме од 1860—72 под општим насловом *Мистици свијетла* (19 песама). Овака подела Прерадовићевих песама одступа од свих досадашњих, такође од последњег, целокупног издања Прерадовића што га је приредио сам уредник ове антологије. Раније поделе ишле су за врстом осећања или предмета о ком се пева, те су разликовале песме родољубне, љубавне, итд. Нова подела стоји у складу с оним начелом *Народне Књижнице* да редакција антологија не буде шаблонска. Овоме се не може ништа замерити; на против, пријатнија је овака или слична подела по подели где иду, једна за другом, песме једне и исте врсте, што ипак умара, ма песме биле првокласне лепоте. Дакле, имајући у виду начело *varietas delectat*, ову нову поделу песама морамо похвалити у принципу. Уједно треба напоменути да је овака подела већ тежа, можда и немогућна, код издања целокупнога песника. Тако се у првом одсеку времена, до год. 1849, може у Прерадовића наћи и на такве песме које

би могле пристати под општи наслов *Сумрачје*. За песме из времена 1850—56 морао би уредник, хотећи да крштава еп *masse*, ставити три општа наслова, рецимо *Свишање*, *Сумрачје* и *Мистично светлуцање*. Него, овај трећи наслов могао је, уз *Сумрачје*, употребити и наш уредник за други део своје антологије, пошто тога „светлуцања“ има у два песмама од укупнога броја седам. Али најгоре, у погледу тога општег наслова, стоји са трећом групом песама, од којих, како ћемо видети, неколико песама не пристаје под наслов *Мистика свијетла*. Зато ја мислим да би било боље да оних општих наслова песама у опште нема, и да је довољно дати у уводу општу карактеристику и утисак што га песме остављају. Ти наслови су произвољни, као што је произвољан и сам распоред песама на *три* групе по времену. Шрепел у уводу Прерадовићевим песмама што их је издала *Машица Хрватска* год. 1890 с натписом *Изабране пјесме* разликује два периода у Прерадовићевој поезији, а граница им је у половини 50-их година. Па и сам Г. Водник у уводу ове своје антологије вели да песме *Пушник* и *Пушњак* „обасјавају пут који води кроз две различите крајине његова (Прерадовићева) песничког стварања на језику народном“.

Али ћу ја примити поделу онакву каква је, са њена три дѐла и три општа наслова, да покажем да она има и својих незгода, које су се саме од себе показале. Но претходно ваља ми напоменути да уреднику није било довољно што је узео поделу по времену као основу (што је у принципу оправдано), већ се и у врстању појединих песама држао хронолошкога реда, те ређао песму за песмом по времену кад је која испевана. У овом погледу није уредник зазирао од шаблона. За први и други део антологије нисам могао констатовати ни један изузетак од хронолошкога распореда песама, а само у III дѐлу запазио сам изузетно, премда минимално одступање. Песма *Богу*, на пример, испевана „поткрај год. 1867 и почетком 1868“, дошла је испред свих песама испеваних у години 1867, на пример испред песме *Боже живи*, испеване у месецу ожујку 1867. Кад је песма *Богу* метнута пред песму *Боже живи*, зашто није могла бити стављена и пред песму *Молиштва*, испевану год. 1861? На сваки начин поради тога што би то јако пореметило хронолошки распоред песама; уз то још ваља имати на уму да је песму *Боже живи* Прерадовић касније објавио него *Богу*. Дакле, види се да је при распореду песама из приближно истога времена играло донекле улогу и време кад су песме објављене. Ја нећу тражити још који пример минималнога одступања од хронолошкога распореда, било по времену кад су песме написане или по времену кад су објављене, већ ћу само констатовати да су песме испеване исте године увек једна поред друге. С тим у вези ваља ми констатовати да се ред песама у антологији добро слаже с њиховим распоредом у Водникову целокупном издању Прерадовића, а само изузетно наилазимо на одступање у I и III

дѣлу антологије. У I делу је песма *Мајка код колијевке* дошла иза песама *Косово поље* и *Чешири врела*, наспрот распореду у целокупном издању. У овом је случају у антологији хронолошки распоред песама исправнији него у целокупном издању, јер је *Косово поље* испевано год. 1845, док су обе остале песме из год. 1846. У III дѣлу одступа песма *Мајци* од распореда у целокупном издању: овде је она иза, а тамо испред песме *Мујезин* (обе су песме из год. 1871). У овом случају биће распоред у целокупном издању хронолошки тачнији, али је уредник учинио ту незнатну измену да песмом *Мајци* згодно закључи антологију, у вези са својом анализом у *Уводу* (исп. стр. XXV—XXVI). После ових напомена дужност ми је признати да се Г. Водник у распореду песама у антологији, и ако спутаван одлучном решеношћу да не одступа од хронолошкога реда, показао мајстор, што је, у осталом, било и очекивати.

У првом дѣлу антологије одудара песма *Рибар* од свих осталих песама. Она је за данашњег читаоца нека врста дечје песме, или бар песма која својом врстом стоји осамљена у целој антологији. У ствари, песму *Рибар* Прерадовић није наменио деци, нити је он певао других дечјих песама осим једне, *Веселје младости*, која, оправдано, није ушла у антологију по строго естетичком мерилу. *Рибар* је политичка алегорична песма, али то данашњи југословенски читалац не може знати док му се не каже, а уредник ни у овом случају, као у опште, не упућује и не помаже. Ако је уредник хтео дати једну алегорично-политичку песму, а да остане себи доследан и са крштеним рукама остави читаоца самога себи, онда би боље учинио да је место *Рибара* изабрао такође лепу песму *Наша Анка*, за коју је бар јасно да је алегорична и која би и необјашњена боље пристајала уз остале песме. Такође песма *Слијепцац Марко* издваја се собом из опште хармоније песама у „Свитању“, јер одаје извесно разочарење песниково. То је јамачно и уредник осетио, те се вешто помагао на тај начин што ју је ставио на крај прве групе, да му она чини згодан прелаз ка другој групи песама, „Сумрачју“, а испред ње ставио остале две песме представнице год. 1847, *Људско срце* и *Памеш и срце*. Године 1848 и 1849 нису заступљене у антологији.

У другом дѣлу застао сам најпре на песми *Свраћање*, која ме је подсетила на другу једну песму што је у овој антологији нема. *Свраћање* је лепа песмица, али је лепша од ње позната, омиљена и певана широм српско-хрватског народа *Мируј, мируј, срце моје*. Обе су оне елегичне љубавне песме и у обема песник сам себе теши због несрећне љубави, али док у *Свраћању* песник резигниран чека да види хоће ли му се „невера“ повратити, дотле је *Мируј...* одсудно песимистична песма, у којој се песимизам разлива и преко граница љубавног осећања. И мени се чини да би песма *Мируј, мируј, срце моје* још боље пристајала под наслов „Сумрачје“, него ли *Свраћање*. Али ова популарна песма у опште није могла ући у ову антологију: у I разред не иде по своје песимизму

а у II разред не пристаје на просто зато што је испевана год. 1845. — У песмама *Земаљски рај* и *Смрш*, које су обе из год. 1856, већ се за-пажа да Прерадовић почиње увлачити у своју поезију елементе својих спиритистичких назора. То је дакако разумљиво, јер се зна да се Прерадовић већ у почетку педесетих година заинтересовао за спиритизам. И тако ове две песме чине прелаз ка последњем разреду песама у антологији с општим насловом *Мистицика свијетла*.

Прелазимо на трећи одсек у антологији. Његов општи наслов *Мистицика свијетла*, у вези са оним дѐлом *Увода* који говори о Прерадовићевој поезији почевши од год. 1856, може, по мом мишљењу, више шкодити него користити правилном схватању Прерадовићеве поезије тога времена. Пре свега хоћу да констатујем да међу песмама које су одабране под општи наслов *Мистицика свијетла* (тај општи наслов има своју специфичну садржину, и није само симбол као ранија два наслова) не пристају *све* под такав наслов. Међу песмама има их које за цело пристају под ову етикету (таква је нпр. песма *Славјански Диоскури*), али их има и таквих које одсудно не пристају (таква је нпр. песма *Језик рода мога*). Ипак морам рећи да нема оштре границе између тих двеју врста песама. Важно је за нас да уредник није случајно дао овакав општи наслов песмама, већ да то стоји у вези са његовим *уводом* у антологију, где се он труди да целокупну Прерадовићеву поезију овога времена објасни његовом мистичном филозофијом. А приказ унутрашњег живота и поезије песникове, почевши од год. 1856, основао је уредник, како сам вели (исп. стр. XVII, напом.), на досад необјављеним песниковим писмима Еми Регнеровој и Бертићу. На тај начин уредник је недоследан сам себи, јер дајући своје објашњење поезији почевши с год. 1856, руши свој други одсек Прерадовићеве поезије (т. ј. за време Бахова апсолутизма), који је непосредно пре тога настојао да утемељи и који је и у антологији придржао. Али је то ипак споредно. Главно је да је уредник учинио знатну методичну погрешку што приказ унутрашњег живота и поезије заснива на писмима само двома особама, јер то није довољно, и ако тих писама има много. Ја радо признајем да је уредников увод у ову антологију драгоцен прилог за познавање Прерадовићева душевног живота и поезије, али се не могу никако сложити с тим да се целокупна садржина душевног живота црпе из кореспонденције с двома особама, у толико пре што је Прерадовић кореспондирао и с различним другим личностима. Уредник, помажући се својом необјављеном грађом, изводи систем Прерадовићеве мистичне филозофије и труди се да под тај систем подвргне целу његову поезију. Но он није успео да тим системом објасни ни све песме које је унео у антологију, да о целокупној поезији и не говорим. Није, у осталом, ни могао успети, јер је већ погрешно што је имао у виду само Прерадовића филозофа, а није узео у обзир Прерадовића уметника и Прерадовића југословен-

ског родољуба. Будући да све није узео у обзир, уредник је једностран, и зато се његова извођења нипошто не могу применити на *сву* Прерадовићеву поезију. Није истина да је целокупна Прерадовићева поезија од год. 1856, или, свеједно, 1860, објект песникове спиритистичке филозофије, нити да је прекинута директна идејна веза између поезије овога периода и раније Прерадовићеве поезије, из 40-их година, како се то у уводу у ову антологију представља.

Главна брана продирању Прерадовићева спиритизма у његову поезију било је његово жарко југословенско родољубље. Шрепел је правилно констатовао да се Прерадовић у својим строго родољубним песмама уклањао спиритизму. Говорећи о Прерадовићевој поезији 60-их година вели Шрепел: „Прерадовић је усисавао идеје народнога живота, па им подавао естетички облик. У његову се великом духу регби уједињују покретачице мисли народне епохе“ (исп. прво Матичино издање *Izabranih pjesama*, стр. LXVI). То исто констатује и сам Г. Водник, али не у овој антологији већ другде, нпр. у чланку о Прерадовићу уз своје целокупно издање, где он вели да песме *Роду и језику*, *Језик рода мога* и *Боже живи* „показују пут, којим ће кренути сва хрватска књижевност у доба конституције: *народни језик* и *уставна права* постају у њој две светиње као нигда пре ни после“. Поред ових трију песама (од којих су две ушле у антологију) могао би се навести и низ других у којима је Прерадовић „опет, како је и био, учитељ свога народа“. Нека ми је допуштено споменути овде једну песму које нема у антологији, а која је карактеристична за Прерадовићеву поезију. То је лепа песма *Било кад*, испевана год. 1870, која мене јако потсећа на прву штампану Прерадовићеву песму *Зора ђуца, биће дана*, испевану год. 1844. Ова је намењена Далмацији, а она целом народу, али је основна идеја иста у обема. На тим двома песмама види се потпун идејни континуитет у Прерадовићевој родољубној поезији од почетка њенога па до краја; у исти мах испољава се у њима општа разлика између поезије првога и другог периода: прва песма је осећајна и симболична, друга је рефлексивна (рефлексивна у њој, као и иначе често, прелази у дидактику).

Ипак се не може спорити да се и на строго родољубној (т. ј. у југословенском смислу) поезији Прерадовићевој запажа донекле утицај његових спиритистичких назора. Тако нпр. у песми *Николи Зрињском* има спиритистичких елемената; само су ти елементи тако слаби и споредни да се и без њихова уважања песма може потпуно разумети. При том налазим за сходно да нагласим да онај израз „јунак-дух“, како је Прерадовић назвао Зрињскога, не сматрам спиритистичким елементом. Јер да су „у развоју појединих народа представници еволуције велике његове личности“, то не мора произлазити из специјалних филозофских назора, пошто такво схватање може имати човек и не марећи за спиритистичку филозофију, па је и Прерадовић имао такво схватање пре

но што се и упознао са спиритизмом. Као идеалист, он у *оба* периода своје поезије истиче *дух*, и то колективни дух народни и виши индивидуални дух, а у својој *Краљевићу Марку* меће у уста *духа илирскога* своју дефиницију тога великога индивидуалнога духа из средине народа (исп. Водниково издање, II 15). Како је спорадичан утицај песникових спиритистичких назора на његову строго родољубиву поезију, види се лепо по песмама у славу Штросмајера. У песми *Бискупу Штросмајеру* има утицаја спиритистичких назора, тако да тај утицај зацело није јачи ни у једној другој строго родољубној песми. Али је Прерадовић, у овом периоду, испевао још две песме у славу Штросмајера, и у тим песмама нема „мистике свијетла“ (те песме нису ушле у антологију): једна је *Пјесма бискупу Штросмајеру* (дивна песма, из год. 1868), а друга *Пјесма корачница* (из год. 1871).

Уредник је у *Уводу* дао врло интересантан прилог за познавање Прерадовићеве религије и његових религиозно-филозофских назора, који дакако имају потврда у његовој поезији, али је нису преплавили. Зато је уредник ишао предалеко тврдећи да се под утицајем религиозно-филозофских назора „мења и његова (Прерадовићева) народна идеологија, коју песник сада гради на каменој стени вере, о коју се разбијају сви узбуркани валови, а она остаје вечна и непомична“. Тачно је да Прерадовић у неколиким својим песмама ставља свој народ и његову будућност под окриље вечне божанске правде. Такво назирање изражено је у песмама *Молишва* и *Ушјеха*, а сусрећемо се с њим и у песмама *Споменик Јелачића бана* и *Николи Зрињскому*. Али у већини родољубних песама таквому назирању нема трага, и, укупно говорећи, поезија Прерадовићева ни у другом периоду не губи карактер борбености, активне енергије и спонтане иницијативе. Тако у поменутој песми *Било кад* не пада песнику на ум вечна божанска правда, већ он учи народ да развије своје силе, да ради и сади, па ће... *било кад*... Не сећа се песник вечне божанске правде ни у другој једној песми, за ово пи тање скоро исто толико важној као и *Било кад*, већ позива народ на рад и на слогу. То је песма *Наша земља*, из год. 1866 (није ушла у антологију). Дакле, утицај религиозно-филозофских назора песникових само је делимичан и не протеже се на сву поезију, те сам поради тога већ рекао да уредник претерује придајући симболичко значење за цео други период поезије одломку-почетку религиозно-филозофске песме *Пустињак*, према *Пушнику*, коме ограничава симболичко значење само за први период. У истини, симболичко значење *Пушника* може се протегнути и на други период, а ни *Пустињак* није остао прави пустињак, јер је и у њему затрепала главна, родољубна жица Прерадовићеве лире, исто као што се родољубна поезија, једним својим делом, привијала утицају нових, религиозно-филозофских назора песникових. Према томе излази да је Прерадовић претежно родољубни песник.

Прерадовић је у нашој литератури први и најпотпунији Србохрват у модерном смислу. Таковим га је створило његово порекло и његов даљи живот. Његово православно порекло, па насилно покатоличавање у раној младости, у вези са доцнијим животним условима и приликама, учинило је да он није одвајао Српство и Хрватство, сматрајући их као два дела једне целине. У Прерадовићеву животу и судбини лежи основа и његову верском либерализму и његову српско-хрватском национализму, а за обоје нам даје најлепши доказ у песми *Папѝријарху Ј. Рајачићу* (и ова је песма пореклом из задњег периода Прерадовићеве поезије; није ушла у антологију). Томе своме српско-хрватском национализму остао је Прерадовић веран и доследан у својој поезији од почетка до краја, и све песме у којима долази до израза његово хрватско или српско родољубље имају се сматрати као песме родољубне у *ужем*, тј. југословенском смислу. Али Прерадовић има родољубних песама и у ширем смислу, и оне су плод културно-политичких идеја његова времена. Не упуштајући се даље у анализу Прерадовићеве родољубиве поезије, констатовати само да је и тим песмама са ширим и најширим словенским родољубљем донекле основа у песникову српско-хрватском родољубљу, наиме у преброђењу верске разлике, као што су опет словенске културно-политичке идеје са своје стране имале утицаја на песниково буђење, његов повратак из туђинства, те ступање у народно коло. Уз то је занимљива чињеница да су словенске културно-политичке идеје заступљене више у првом него ли у другом периоду Прерадовићеве поезије, и година 1860 је крајња граница у којој ове идеје долазе до чистога израза. Тако нпр. у песми *Роду о језику* долази до израза културно-политичка идеја: један језик од Јадранског до Црнога мора. После год. 1860 песме са ширим словенским родољубљем, у колико их у опште има, потпадају под зависност од песникових религиозно-филозофских идеја. Међутим, строго родољубна поезија Прерадовићева баш је у пуном јеку у другом периоду, и, у главном, одбија од себе утицај религиозно-филозофских идеја песникових.

Најзад, песниковим животом објашњавају се лепо његови филозофски и религиозни назори, које је он током живота стицао и који налазе потврда у његовој поезији. Уредник је на њих обратио нарочиту пажњу у уводу, где их је лепо и занимљиво оцртао. С њим се не могу сложити само у томе што он у другом периоду види само ту врсту поезије, или се бар труди да сву поезију тога одсека доведе у зависност од тих песникових назора. Томе се, како смо видели, родољубна поезија у *ужем* смислу јако противи, те о некоме „слому народно-родољубне романтике песника путника, његових идеала и читава назора о свету и животу“ не може бити речи.

Једну брану продирању религиозно-филозофских назора песникових у његову поезију постављала је и сама уметничка природа Пре-

радовићева. Као рођени уметник, он није имао чврстога филозофскога система који би доследно проводио у својој поезији. Он је оптимист у оба периода своје поезије, али се у оба периода налази на песме са песимистичним расположењем песниковим. То се тумачи његовом осетљивом и упечатљивом уметничком душом, на коју су увек утицали догађаји спољашњег живота, и он је, као сваки богодани песник, увек „лебдео између неба и земље“. Што се специјално другог периода Прерадовићеве поезије тиче, он у њему заступа да како и нови правац, али не раскршта ни са старим, узлеће к небу не губећи ипак смисао и интерес за живот на земљи. Тиме се објашњава чињеница да се Прерадовић ни у другом периоду свога живота и поезије не оглушује о потребе и тежње народа, а тиме се има објаснити и чињеница да је он у том времену писао и друге песме, а не само родољубне, у којима нема „мистике свијетла“. Таке су му песме — да останем при антологији — нпр. *Змија* и *Мајци*. Ову задњу песму ја сам навлаш споменуо, јер хоћу да се на њој мало задржим. Претерујући са значењем *Пустинџака* за Прерадовићеву поезију другог периода, уредник, ослањајући се на неке стихове из *Пустинџака*, разлаже да су песникову душу све више и више притезале сфере с ону страну гроба и да он „живи само на смрт чекајући“ (један стих из *Пустинџака*). Ова чежња за сферама „онкрај гроба“ није раширена у Прерадовићевој поезији, и ја не могу да се сетим да тога иначе и има у њој. Знам да у песми *Сухо дрво* песник теши људе због њихова страха од смрти, али том песмом као да теши и сам себе спиритистичким схватањем смрти. Толико је извесно да ни у тој песми није изражена чежња за прекогробним сферама. Зато ја мислим да је произвољно мишљење уредниково да „песник жив све више улази у коло својих милих покојника“ и да је песма *Мајци* „последњи Прерадовићев изрицај овога ослобођења од свега поземскога“. У истини, песма *Мајци* нипошто се не мора схватити, онако како је уредник схвата, као „носталгија за светом онкрај гроба“. Она је само уметнички израз велике синовље љубави зрела човека према покојној мајци. У тој песми песник, уморен од животне борбе, тражи окрепљење у успомени на своју покојну мајку и своје детињство. Он би највише волео да мајку дозове снова у живот, да буде срећан поред ње као некада, дететом. Али кад то не може бити, он јој пева да јој покаже колико му је још и сад драга, а мајку моли да му и надаље буде добра, да му буде анђео чувар. А кад једном клоне на своме земаљском путу, моли је да му први починак, за гробом, да на свом крилу. У овој песми долази до израза песимистично схватање прошавашега свога живота, али се песник живота не одриче, и не вели да му је живот криво разбојиште, где се био не знајући ни за кога ни за што (подвучене речи нису од песника већ од уредника). Ова песмица, и ако изванредно лепа, нема никакво значење за схватање Прерадови-

ћеве поезије у целини. Јер како је произвољно тумачити да песник у њој чезне за прекогробним животом што моли мајку да му по смрти да први починак на свом крилу, види се и по томе што Прерадовић тај исти починак жели имати на крилу своје жене у песми *Оној* (из год. 1865), а у тој у основи оптимистичкој песми нада се песник да ће поново живахнути, нити је могућно да у тој песми жели умрети. До душе, ту је паралелу запазио и наш уредник у Матичину другом издању Прерадовићевих *Избраних цјесама* на стр. XXXVI. Само је по њему песников оптимизам у песми *Оној* „тренутачна обмана, јер га далеко јаче привлачила у прекогробни свет драга сена његове мајке“.

У *Уводу* у антологију вели на једном месту уредник да „Прерадовићев прелаз из немачке поезије у препородну није напредак већ големи уметнички назадак“ (с. XIV), па онда у једном реченичном периоду набраја шта је све са уметничкога стајалишта више заменио нижим. Исто то, и истим речима, рекао је Г. Водник већ три године раније у чланку о Прерадовићу пред својим целокупним издањем (исп. књ. II, стр. XII). Мене се то овде директно не тиче, јер нема везе са самом антологијом, али ћу ипак рећи да ме сама та констатација изненађује и да налазим да је депласирана. Јер само ако човек не гледа на ствар с историјскога гледишта, може доћи на идеју да на почетке наше нове поезије у времену нашега народног препорода гледа са стајалишта чисте уметности, и да са тога стајалишта констатује да је прелаз из туђе литературе у домаћу — назадак. Ма да то нема директне везе с антологијом, опет се уредник могао донекле чак и користити оним својим фразама за добро антологије, али он то није учинио. Он вели, између осталог, да је Прерадовић (прешавши из немачке поезије у народно коло) „из богате и бујне дикције, грађене на основу лектире великих светских песника (прешао) у дикцију почетничку, језика оскудна, без живе традиције и без великих уметничких изгледа“. Ипак то уредника није сетило да данашњем југословенском читаоцу Прерадовића треба и нешто мало помоћи од стране стручњака. Тако ми у овој антологији не налазимо баш ништа што би било потребно за правилно схватање појединих песама, никаквих реалних објашњења ни помоћи у језику и стиху, а све је то бар донекле било потребно за уживање Прерадовићеве поезије. Да је Прерадовић остао немачки песник, он, наравно, не би — да наведем један пример — у 60-им годинама подешавао своју метрику према назорима А. Вебера Ткалчевића. Данас нико више не гради онакве хексаметре какви се налазе у овој антологији, али уредник оставља читаоца у овом случају, као и иначе увек, без милости и без помоћи. Међутим, и сама *Народна Књижница* предвиђа извесну помоћ за све књиге своје збирке. Та се помоћ предвиђа само у виду тумача мање познатих речи. Таква је помоћ дакако потребна. Потребно је дати објашњење архаичним и провинцијалним речима које нису у општој књи-

жевној употреби. Тиме ће се помоћи уједначивању нашега књижевног језика, те главне подлоге наше јединствене народне културе, којој и *Народна Књижница* тежи.

Ова је антологија приређена према Водникову целокупном издању Прерадовића. То је на свом месту. У погледу текста треба да се антологије слажу с најкритичнијим издањем које постоји. Али ја овде желим да скренем пажњу, не на текст, већ на редакцију текста, управо на језик и ортографију, дакле на ствари у којима антологија не треба да се слаже са критичним издањем, већ све антологије, и старијих и модерних песника, треба да су једнообразне. Ја мислим да *Народна Књижница* треба да негује правилност књижевног језика и ортографије, и да коригује све погрешке против те правилности. Разуме се по себи да те коректуре треба чинити само до границе могућности, дакле увек осим у случају кад то стих не допушта или кад је дело писано у диалекту. Међутим, у антологији се није тако поступало. Она је и у том погледу зависна од критичнога издања, а то ће рећи од Прерадовићева знања граматике и ортографије. Тако налазимо у антологији различне погрешке против књижевног језика, као нпр. *мозаг* (стр. 11, 23), *растрешене* (86), *занешен* (100), итд. Ове и различне друге погрешке требало је исправити. Оне у критичном издању могу бити оправдане, али у издањима *Народне Књижнице* није им место, јер није једно и исто целокупно критично издање и ова антологија. Та разлика долази од сврхе коју ове антологије имају. Такође у ортографији није се ударило најбољим путем. Тако се Прерадовићево *ie* за дуго једносложно *ћ* оставило непромењено у целокупном издању (то је оправдано), а у антологији је то окренуто на данашњу ортографију (и то је оправдано), те се нпр. у *Пушнику* пише *н'јесам* за *niesam* целокупног издања, и та је измена доследно проведена у многобројним примерима кроза целу књигу. Жалити је само што уредник није остао доследан у окретању ортографије на данашњу. Тако оставља *ш ње*, *ш њим*, *ш њиме*, *ш њими*, а само двапут сам запазио *с њега* (35, 100), што ће бити „погрешке“. Писати *ш* у овом случају није ни фонетички довољно оправдано, а противи се принципима наше ортографије. То *ш* је исти глас који имамо нпр. у речи *сњежан*, па и ова антологија пише *сњежног* (2, 4). У антологији се не пише глас *х* у *бих*, исп. 4 *bis*, 27, а иначе се пише глас *х* или апостроф на место њега; написано је чак и *хрвалиште* (92). — У даље појединости ортографије и језика нећу улазити, јер мислим да је оволико довољно да се види, и како се поступало, и како ја мислим да треба поступати.

Односно техничке стране антологија имао бих само једну жељу: да се одвећ ситан слог замени нешто крупнијим, јер је овако опасно за очи.

ЈЕЗИК У ВИШОЈ СЛУЖБИ ВАСПИТАЊА

У методици језиковне наставе имамо две врло важне околности, с којима морамо рачунати кад је у питању њен виши васпитни значај. Једна је, да *облик* може заузети пажњу наставнога рада на рачун *садржине*, а друга је да је језик по себи само *средство*, и да образовање наставом језика (исто као целокупни развитак духа) показује наклоност за тим да се средство учини *циљем*, што се показује као једна од општих погрешака у правилном развитку културнога духа. Та двојака околност — једнострана важност облика и једнострана важност садржине, и склоност културнога духа да све, па и оно што треба да служи само као средство, учини циљем — показује се код учења језика можда јаче него у ма којем другом правцу образовања, те је отуда дошло сувишно придавање важности не само учењу старих и страних језика, него и материјалним знањима из матерњег језика.

То је дало повода неким нападима на многу језиковну наставу у школама. За пример да наведемо шта о томе, између осталог, вели чувени немачки природњак Оствалд. „Ја пре држим да језици не само немају никакву позитивну вредност за образовање. Језик је, научно и технички схваћен, један систем знакова, ознака појмова... Језик је неопходно зло... Језиковна настава је по себи — изузимајући матерњи језик, који игра особиту улогу — зло, које треба по могућству ограничити... Произвољност у образовању језика, која свој израз налази у безбројним изузецима од правила, убија у младој души осећање за законитост и за колосални ред, како то видимо свуда у природи. Он убија осећање каузалности и смисао за то да из датих премиса следује одређени закључак... Зато што је данашња средња школа положена на језиковну основу, она врши разорно дејство на клице великих и знаменитих људи. Наука је зато ту да човечанство води по његовим путевима, т.ј. да предвиђа будућност, и једини је позив науке да нас учи како ћемо из данашњице проучити будућност. Где пак никаква количина знања у ма којем облику не служи томе циљу, ту нема науке. Подвргните нпр. класичну филозофију овоме критерију, ја не знам шта се из удубљивања у дух старогрчког или латинског језика може добити за расуђивање о будућности... Све се своди на једно, да је историјски потпуно објашњиво што је преимућство старих језика у нашој средњешколској настави потпуно застарело... Не остаје ништа друго до консеквенца: Напоље из школе са језиковном наставом, што је могућно више!“¹⁾.

Тако говори о дидактичкој вредности језика у школама стручњак који прецењује свој, а потцењује страни предмет учења. Оствалдов суд

¹⁾ W. Ostwald, *Die Forderung des Tages*. Leipzig, 1910, с. 522.

УНИВЕРЗИТЕТСКА
ВИБЛИОТЕКА

може се правдати само с погледом на обичне циљеве, методе и резултате данашњег учења језика, али не и с погледом на *необични* васпитни значај који језиковна настава може имати, када се она покаже као *настава проблема*, као средство којим се посредују сазнања више врсте. У овом случају, „нема гране у култури при којој би се услови развика с толико егзактности могли познати као при језику, и по томе нема науке о култури чија би се метода могла довести до толиког степена усавршености као што је наука о језику“¹⁾. Јер, као што језик стоји у темељу свега културног развика, тако наука о језику мора стајати у темељу науке о култури и у темељу филозофије о култури. Тако и језиковна настава мора стајати у темељу образовања културнога духа. Отуда фундаментални значај језика и језиковне наставе крије се колико у језику као средству, које се показује у језиковним и идејним облицима културнога духа, толико — ако не и више — у језику као садржају принципа и закона, процеса и резултата у развiku културнога духа. Ово што је у садржини, стварно је васпитно вредније од онога што је у облику језика. С тога језиковна настава, као васпитна, у вишем смислу, може се показати само тако ако у учење језика унесе из науке проблеме чије решење посредује и допуњује сазнања о томе *како духовне ствари постојају и мењају се*. Оваква сазнања, несумњиво, не може посредовати обична описна граматика, него то може чинити историјска и филозофска, културно-историјска и упоредна граматика, која испитује како је и зашто што постало, под којим условима, по којим факторима, принципима, законима су се извршиле промене у језику, какве су потребе изазвале те промене и који су психолошки захтеви важили при томе.

Једино *мешоде проблемâ*, дакле, и код учења језика, могу показати виши васпитни значај који настава има за образовање духа ученичког. А какви то проблеми у настави језика могу бити, колико реалног значаја они могу имати за развика духа, каква сазнања могу посредовати поставке и решења проблемâ у језиковној настави, то се најбоље може видети из принципа које ћемо ниже навести.

Пре свега, на овакве примере упућују сазнања којима се испољују неке опште *пошребе духа*, као што су: потреба за изоловањем и удруживањем, замењивањем и задржавањем, за умногостручавањем и упрошћавањем, за одбацивањем свакога луксуза и тражењем олакшице, као што је и појава да је сваки језик стално заузет тиме да отклања све непотребне неједнакости, а да ипак при том врши цепање облика и да основне облике одржава²⁾). Према томе, језиковна настава, учећи у духу језиковне науке, на њеном вишем течају, може управо да предњачи у следовању општем задатку васпитања, који се постиже вишим сазнањима:

1) Hermann Paul, *Principien der Sprachgeschichte*, Halle, 1880, с. 6.

2) Paul, наведено дело, с. 103, 126 и 131.

да у посебности појава посредује схватање опште законитости духовног живота и културног развитка. Тако ће нпр. васпитна настава, из утврђене наклоности духа у језику за отклањањем непотребне неједнакости суседних самогласника или сугласника (преобраћањем, изједначавањем, сажимањем и избацивањем полугласника и пуногласника), указати на општу *наклоност духа ка либерализму*, која се показује у отклањању или ублажавању социалних, интелектуалних и моралних разлика међу редовима друштвеним. Аналогијама ће се, даље, утврдити и *наклоност духа ка анархији*, ка претераној слободи, која се код језика показује у неправилним заменама и погрешним претурањима гласова и читавих делова речи, у ћудљивим заменама почетних и завршних гласова и слогова, у пренагњеним скоковима, или у таквој измени корена и основе којом се растурају групе речи, па у бесциљно учињеним разликама код облика, у кидању веза међу облицима, и др. Ова „куга гласовне корупције“ наступа, по учењу науке о језику, у приликама обичнога говора, када један сугласник из једне речи несташно западне у другу реч, као у немачком: *begleiten — gebleiten, Zaum und Reit — Raum und Zeit*, или у српском: онде, ноде, одне; овде-воде, водне; један мах — једамна; једанпут — једампут. Шта више, може се чути и раздвојен предметак у суперлативу: „Нај — у селу — бољи газда“. Исто тако може се запазити *наклоност духа ка реакционарству*, било тиме што се упрошћују облици речи, што подсећа на примитивну упрошћеност језика, или тиме што се задржавају неки застарели облици и прастари изрази, или што се врши понављање истог сугласника у једној реченици, као што је: *Fritz frisst frische Fische*, Петар пече печеницу... Ко покупи пеп'о¹⁾.

Језиковна настава схватање законитости може посредовати у пуној егзактности историјско-филолошких сазнања. Тако се и један од најопштијих закона духовног живота и културног развитка, *закон о контрасту*, може апстраховати из „минималних супротних тенденција у говору, које имају за последицу да се језику стално на једној страни додаје, а на другој одузима“. У животу језика „покрет иде тако да увек један део излази испред, а други заостаје иза просечности, а све у незнатним разликама, тако да се ни међу индивидуама које тесно међусобно опште, никад не показује отворена противност“²⁾. Закон контраста може се у његовој важности показати и на посебним конкретним примерима код промена у језику, као што је *изједначавање сугласника по звучности*. А да се дође до сазнања и разумевања тога закона, на овоме примеру, није довољно само показати однос у паровима муклих и гласних сугласника, него је потребно, при том, поставити и питање: зашто бива то изједначавање само код неких утврђених парњака, а не код

¹⁾ Види: Wundt, *Völkerpsychologie*. Bd. II, с. 390. Paulus, *Grundzüge der germanischen Philologie*. 2. A., I. Bd., с. 309. Max Müller, наведено дело, I Bd., с. 49.

²⁾ Рау, наведено дело, стр. 55.

свих звучно неједнаких сугласника? У одговору на ово питање фонетика одводи у најдаљу познату индијску прошлост нашега прастарог језиковног претка, коме су данашњи сугласници били самогласници: ј, л, љ, м, н, њ. р. Овај последњи глас је, као што је добро познато, у нашем језику до данас задржао и своју првобитну самогласну вредност. И остали сугласници из овога реда показују, још и данас, нешто од своје некадање самогласничке природе у томе што су у изговору продужни (као на крају глагола у начину неодређеном код немачког језика *л*), на супрот осталим сугласницима, који се изговарају *шренушно*¹⁾. (Некадањи самогласници *л* и *в* могли су бити замењени самогласницима *о* и *у*, што су и сами имали самогласничку природу.) Но и ако је познат овај узрок, зашто ови сугласници не подлеже важности закона изједначавања по звучности (те се не каже: *размаштраши, звађа, снање*, него *размаштраши, свађа, знање*), ипак се настава средње школе, по начину њенога данашњег просто описног учења, тако обично задовољава простом констатацијом правила, без икаквог улажења у законску узрочност и прошлост језика.

Научно-историјском сазнању настава може потражити примену и у специјалној важности закона о контрасту у животу културнога духа. Један од битних момената у важности тога закона јесте да се *прошивности у свету искључујући допуњују средњом мером вредности*, или се *везују нечим посредним шрећим*. Тако, у примеру изједначавања сугласника по звучности, средину (*Media*) у изговору *б* и *п* чини *м*. Њима је заједничко то што се сва три гласа изговарају састављањем усана, с том разликом што је *б* праћено јачим звуком, *п* је без овога, а *м* је праћено још и пролазом ваздуха кроз носни канал. Сама пак језиковно-законска допуна међу звучно супротним *б* и *п* показује се у смењивању једнога гласа другим при изједначавању сугласника по звучности²⁾. За измирење супротности, према овоме, и код језика се показује опште важан захтев да, и при овој супротности, мора бити нечега заједничког, па да се може наћи и нека средња мера за њихово измирење и допуњавање.

Сложенији случај контраста може настава показати на променама, извршеним при образовању речи које у себи скривају и собом представљају *идејне, принципске супротности*, какве обележава *свешло* и *шамно, мрачно*. Овим обележена светска супротност најбоље се скрива у ономе што се узима да у санскриту значи *дуи*: Светло, Небо, највише биће на престолу небесном, идеја о Богу Светлости, која се (Светлост), првобитно није узимала као чиста, већ као светлост помешана с тамом. Тек кад се показала виша идеја о Богу, везана за чишћење светлог од

¹⁾ Види о томе: Leskien, *Gramatik der serbo-kroatischen Sprache*. Heidelberg, 1914, с. 100—103.

²⁾ Ed. Sievers, *Grundzüge der Phonetik*. 5. A., Leipzig, 1901, с. 46—48.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

В
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

тамног, супротност у јединству испољила се развијањем тога двога, те се и у Св. Писму зато вели: „Бог је светлост и у њему нема таме“. Према светло-тамном Богу Старога Завета истиче се од таме очишћени Бог Новог Завета. Као што је из корена *dyu* (*dyo*, *dyar*, *dyarich*) постало *dir* (*der*, *dâir*), тако у *dyu* код санскрита има значење нечега што симболички представља двојаке принципе живота: дух који се дели у двоје, што означава светлост и таму, добро и зло. То првобитно јединство двојега доцније се дели, тако да *deva* у санскриту значи чисто сјајно биће и одговара само позитивном принципу живота: код индијских Цигана *devel* значи *Бог*, код Грка и Римљана *θεός*, *Zeus*, *Deus*, *Jovis*¹⁾, *Jupiter* (од *dyu* = *ju* — *pater*). Отуда од *divum* (*divinus*, *dium*, *dīvāna*, *deiana*) у нашем језику *дан*. Само Дан (као Бог) може показати што је добро, јер све добро преко-ноћ остаје скривено. И само Сунце, које даје живот, припада Дану. Преко-ноћ излазе зли дуси и чини се свака штета (*поха*, лат. *штеша*). Преко-ноћ се врше и убиства (*песо-аге*, убити). Ноћ је лишена пуне светлости, а Бог Дан преко-ноћ лишен је свога белог покрова, те је тада „бели Дан“ *наг*, *гџ*, чему у санскриту одговара *nag*, у латинском *nudus*, у готском *nackt*, у немачком *benagen*. Отуда изрази: „Нема ништа под нагим Богом“ и „Нема га под белим Богом“. Тако се на супрот чисто сјајном бићу, позитивном принципу живота, Богу Дану, истиче мрачно или полумрачно биће, негативан принцип живота, од светлости одвојена помрчина: *adeva*, *adya*, *dyāvāli*, *dyabal*, *дјаволъ*, *ђаво*,²⁾ што, према дану, означава *ноћ*, староиндијски *naktih*, грчки *νυξ*, *νυκτός*, латински *nox*, *noctis*, литавски *nactis*, старословенски *ношъ*, немачки *Nacht*.

Достављајући ученицима првобитно значење речи *дух* и *ноћ*, настава може ученичком сазнању посредовати основну истину свега живота и развитака: да свему дуализму у основи стоји једно мешовито биће, да је у дуализму дат монизам и у монизму дуализам, да развитаком духа из једнога постаје двоје, или једно се претвара у своју противност. Тако од *druh* је постало *adruh*, од *dyu* — *adyun*, од *deva* — *adeva*. Првобитно је *druh*, као и *div*, значило *зао Дух*. По том је тај појам еволуирао у

¹⁾ Отуда: „Бого Јово“...

²⁾ Види: F. Max Müller, *Die Wissenschaft der Sprache*. II Bd., 1893, с. 339–534–536. — *Напомена*. Уз ова сазнања би се настава дотакла и неких имена, као, што су: *Богдан*, вероватније од *Бог Дан*, него од *Богом дан*, и *Абоговић* од *Абог Небог*. Поменули би се и неки стихови из лирске народне поезије, који се могу узети, као врло далеки слаби рефлекси митолошког персонификовања и обожавања дана, као што су: „Иде јесен, иду *благ* *дани*“, и „А каква је, свет је клео, *дан* *јој* *бели завидео*“. С овим у везу могу се довести и стари називи *дан* преко недеље, као у немачком: *Sonntag* и *Montag*, који су, свакојако, означавали Бога дневне светлости и Бога ноћне светлости (месечине). Па би се и у речи *видјело* из Св. Писма нашло упућивање на Бога светлости: „А суд је овај што видјело дође на свијет... А ко истину чини иде к видјелу“ (по Јов., гл. 3, с. 19–21).

добрѝ Дух, на тај начин што се од мешовито зла и добра Духа одвајају супротности двојаког духовног бића, тако да се створио појам о једноме добром Духу, који је ипак зато задржао наклоност за преваром или обманом¹⁾. Тај појам о двојству бића духа је развијала и грчка филозофија, код Хераклита, који вели: да свака ствар садржи супротне предикате, да је свака ствар средина између две супротности. По томе су дан и ноћ у бићу једно исто, као што су, по Хераклиту, „увек једно исто живот и смрт, бдење и спавање, младост и старост, јер се једно претвара у друго, а друго опет у прво“. Супротности падају у једно, као што на периферији круга падају у једно почетак и крај²⁾. На ову идеју старе филозофије настава језика може указати и код етимолошког значења речи *ноћ*, која у индогерманском имену *noct*, по корену *ngt* и *ongt*, а по основи *onogt*, у грчком *noctis*, у староиндијском *aktú-h*, значи: помрчина, ноћ — светлост, зрак, управо значи *сушон* (Dunkel, Nacht, Licht, Strahl, Dämmerung). Дакле, „ноћ“ првобитно значи: светло и мрачно помешано.

Уз ту особеност духа у развѝтку језика, настава ће показати исту особину коју показује постајање свих ствари у свету, које се (по Хераклиту) непрестано мењају, те ће се утврдити у сазнању ученичком да дух, у своме развѝтку, као „вечито жива ватра“, показује „способност за непрекидно трансформирање“, показује нарочиту особеност да преобраћа значења речи или појмова у супротност према првобитности, на тај начин што се првобитно уједињено разједињује и ставља у идејну противност, тако да се првобитно скривене супротне тенденције развијају у отворене и чисте супротности, те се разликује пријатно и непријатно, зло и добро, истина и лаж, дан и ноћ, Бог и сатана. Али ипак зато и тако створене супротности и даље остају једне поред других, као једна виша животна потреба. Јер иза заблуде се често појављује истина, као што претерана тежња за истином води заблуди, и свуда се иза једног зла ствара неко добро, као што и сувишна доброта прелази у неко зло. Тако се и свака сувишна ревност показује лудост, као што и лудост (по Св. Писму) Бог претвори у премудрост, а премудрост у лудост. Тако се, развѝтком духа, реалност идеализује и идеализам реализује, а, у свету моралности, сила задобија правни облик и право лако прелази у насиље. И као што крајни ауторитет за своју супротност има крајњу слободу, брутална сила изазива брутални револт, тако анархија повлачи за собом реакцију.

Кад се већ, као што се показало, реч и појам „Бог“ тако многоструко узима у помоћ да се, у вези с тим, као и у вези с изразима и појмовима који с тим изразом и појмом стоје у вези (дух, дан, ноћ,

¹⁾ Max Müller, н. сп, с. 537—543.

²⁾ Види Мисао 1922, чланак: Хераклишова филозофија, с. 723.

светлост, тама итд.), дакле преко језика, укаже на закон духовног развизка, онда то мора у толико више да важи и за само етимолошко објашњење значења тог највишег имена. Настава би, при том, пошла од староиндијске речи *bhaga* — обиље, па би дошла на иранску реч *baha* — Бог, дотакла би се старонемачког имена *Götzen* од *Gussbild*, саливена слика идола¹⁾, навела би финско-мордвинску реч *pahas* — данас, и словенску *Богъ* — обиље, те отуда *богаш* и *убог* — *Абогъ*, Небог, сиромашан. Из тога би се извело да појам „Бог“ означава биће које из себе излива светлост, које разгони таму, ствара дан, — да тај појам означава стваралачки принцип, *силу стварања из себе*, — да означава стваралачки дух, који се из свесног бића излива кроз речи у дела и ствари. Отуда се у Св. Писму вели: „У почетку бјеше *ријеч*, и *ријеч* бјеше у Бога, и *Бог бјеше ријеч*. ...Све је кроз њу постало... У њој бјеше живот, и живот бјеше *видело* људима“. (По Јов., гл. 1, ст. 1—4). За противност томе истакла би настава да „убоги ђаво“ (*armer Teufel*) представља принцип зла, *шежњу Зла Духа да се меша у шуђе ствари* и да тиме омета стварање. Јер, немајући шта да излива и чиме да избилује, улази у људе да разорава њихова дела. Отуда се говори: „Ушао Ђаво у њега“. Али, и тако негативни моменти чине саставне делове човекова бића и живота. Јер да нема кварења и рушења, не би било поправљања и стварања. (Отуда у буданској поезији три божанства: једно које ствара, друго које руши и треће које мири).

Овим начином се у наставу уноси размишљање о језику, тражи се анализа мисли, идеја, садржине културно-историског живота, стварање синтетичких судова, образовање појмова о законитости развизка културног духа, захтева се размишљање о језику. Место самих нижих елемената сазнања, положених на слабе емпиричке основе простог учења, и настава језика ваља да појачава логичке основе и да прибавља филозофско-научне елементе виших сазнања, којима се може да прошири видокруг у схватању животних односа и животне законитости, да прибави разумевање идејних односа и реалне узрочности, реално-каузалне законитости, како језиковног живота, тако свега културног развизка. Без таквих садржаја, учење језика, ограничено на речи и њихове облике, без обзира на њихов постанак и развизак у културно-историјском животу, као и на узрочног и законитост променâ, показује се врло сродно математичкој настави, чији формално-каузални проблеми могу за предмет учења имати само *правилношћ облика*, као *изразâ* духовно-животне садржине²⁾. Међутим, реално-каузални проблеми, по овде показаном начину учења, имају за предмет она *респрављања* која се односе на саме *садржаје* свести и на саме *садржаје* духовног живота. Па како и облици

1) F. M. Müller, наведено дело, с. 339.

2) О томе у *Просветном Гласнику* за мај-јуни и јули-август 1922, мој чланак: *Машемашика у служби васпитања*.

у језику, као и у математици, по себи и у себи, садрже само оно што се у њих метне, то и језиковна правила, исто као математичка, без унесених садржаја из живота духа у прошлости и садашњости, показују само формално-каузалне поставке, форме мишљења, које се у математици задржавају на бројевима, а у језику на речима или самим гласовима и нагласцима.

Но не може се не напоменути да језиковни облици и сами собом у неколико показују духовни живот, јер они већ и као речи, које мењају своје облике и своја значења, нешто у животу обележавају и на садржину живота упућују. Али већ и по томе што више различних речи и облика могу једно исто обележавати, као што се једно исто може казати правилним и неправилним обликом, сам облик за себе, као такав, не везује се за садржину, него сама *реч*. А како речи често мењају своја значења, или како један предмет често пута мења и меша своје речи, или за једну реч и за један исти облик с разним нагласцима везују се различна закључења речѝ, то, како ова, тако облици њихови могу захтевати да се настава понегде задржи на тим променама и да потражи њихову генезу, да се запита: Од куда им је порекло и задобијено значење? А доводећи у везу речи сличних и једнаких облика, различних значења, тражиће се објашњења о томе од куда су потекле сличности и разлике, изналазећи њихова првобитна значења и често пута страно порекло. Таква је нпр. реч *кћер* од речи у Санскриту *dhugh* = мусти, *duchitar* (Tochter), што је значило: девојка која музе свету краву. Или, Римљани су прво место за прављење новца прозвали *moneta* по оближњем храму *Juno Moneta*, а реч *pecunia* првобитно значи размену стоке, а доцније, у колико је римска држава престајала бити земљорадничка, те је све више био размењиван новац место стоке, у толико је та реч добијала значење „новац“. Тако реч *парламенаш* првобитно се односила на световне разговоре католичких калуђера, по томе на договоре властеле и кнежева, а данас означава законодавну радњу народнога представништва. У нашем језику *држава* је значила власт или област, било краљевску, било властеоску или власт приватних људи над земљом, а кад се мислило на саму државу, обично се говорило *земља* („земље господар“, „господар српске земље и поморске“). Данас речи „држава“ и „земља“ разменом су измењале своја значења¹⁾.

Настава језика, дакле, може чинити претпоставке и без директне помоћи историјске језиковне науке, тражећи доказе за њихову истинитост или вероватност. Ако се у томе може помоћи каквим историјским или етимолошким речником, у толико по њу боље. Али ће и у том случају настава имати да изведе по неки свој закључак, или ће имати да у нарочитом правцу скрене ученичко мишљење. Такав један пример

¹⁾ Глас Срп. Краљ. Академије XXIV, 1891, с. 192.

просветни гласник, II књ., 11 св., 1923.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

В
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

пружа нам глагол *бунити*, који још и данас у Македонији и Украј Мораве значи: жагорити, разговарати о свему и свачему (ћаскати), викати (лармати); у Црној Гори значи викати за помоћ. Отуда *подбуњиваши* значи: којекаквим наговорима, нередним говором или виком за помоћ уносити немир, неред, стварати забуну, узбуну и буну, а *забунити се* значи своје мисли у неред довести, *бунован* значи с мислима у нереду после сна се појавити, *банути* значи из небуха искрснути, од некуд наићи (бухнути, бунути у воду). У том смислу узету реч „бунити“ настава ће довести у везу с оним што може навести из неког словенског етимолошког речника, да у руском дијалекту *бупо*, *бунитшъ*, *бунѣ'шъ* (немачки: hallen, dröhnen, einen dumpfen Ton von sich geben; brüllen), *бунчашъ*, *бунити* (summen, schwirren), *бунити* (erregen, aufwiegeln, lärmern, murmeln); *бунт* (бунт, буна, Bund, Aufruhr), *бунта*, узбуна; *пунтовати*, заверити се, удружити се¹). У Црној Гори бунта означава дрвену маљницу за клепало. На ова сазнања надовезаће се рефлексива о некадањој постојбини Срба у М. Русији, и задржавању једног нарочитог значења речи „бунити“ у јужном српском говору, где је језик са облицима и значењима речи најмање промене претрпео од досељења на Балканско Полуострво.

Пратећи етимолошка значења неких за то нарочито подесних речи, у њима извршене везе и сродности у језицима, настава уводи ученике у духовни живот народа, а у своју садржину уноси и реална сазнања. Но зато мање животне и реалне садржине могу показивати примери образовања самих речи или гласова. А то с тога што се ту констатују *извршене* ситне промене *облика*, дакле промене које су извршене у прошлости, те су с тога, а и зато што су ситне, тешко запажљиве. Па како су то само *облици* без реалне садржине, то такве појаве и због тога могу ученике слабо интересовати. Тако нпр. *постанак а од њ*, самим својим правилом, показује толико животне садржине колико сама та промена може показати мале разлике у прелазима из полугласа њ у глас а. А колико су те разлике незнатне може се још и данас у животу запазити тамо где се изговарају тако блиско да је врло тешко међу њима и ухватити неку разлику, као што се то може запазити у говору околине Књажевца²). Нешто ће се, при свему томе, унети живота, ако се у искуству ученика *оживи изговор* полугласа, и то не само на појединим речима, као дѣн, мѣгла, сѣн, него ако се узму и неке песме у *дијалекту* са задржаним тим полугласом. Још више ће се живота унети у наставу ако се закону тога претварања буду потражиле чињенице, као: у мешавини раса и у културним утицајима, у физиолошким и психолошким објашњењима. При том ће се животна садржина самога закона допунити, ако се покаже и *судбина*

¹) Dr. E. Berneker, *Slavisches ethymolog. Wörterbuch* (Indogerm. Bibl.), Lief. 2, s. 101.

²) В.: Dr. А. Белић, *Из новије лингвистике*.

самога закона, који од *изузешка* *постшаје* *правило* и од *правила* *прелази* у *изузешке*. „Дакле оно“, вели Д-р А. Белић, „што је некад било гласовни закон данас већ не мора да буде и редовно није, већ примери, у којима се данас огледа иста промена, представљају већином остатке од некадашњег гласовног закона, који се налазио за време свега потоњег живота неког језика, с једне стране, под утицајем све других, нових гласовних закона, а с друге стране под утицајем сложеног света наших представа“. Да нпр. *вѣ* прелази само у отвореном слогу и у почетку речи у у (*вѣнук*, *вѣдовица*, *унук*, *удовица*), а у другим случајевима остаје као *вѣ* (*вѣн*, *вѣш*, *ван*, *ваш*), и под којим споредним утицајима, то је допуна решењу истакнутог проблема. И када се при том учини *поређење либерализма и конзервативизма* у језику и правопису са либерализмом и конзервативизмом у осталом животу, па се покаже како *шшешност либералне прешераности*, као нпр. претварања *л* у *о*, тако *шшешност прешераног конзервативизма* у промени и према свему другом у животу, — онда се из тога види да и језиковна настава може, тим начином, *поређењима*, допринети разумевању и ширим животних потреба.

Оваквим, упоредним, посматрањима неких језиковних црта, какве особито налазимо у *диалектима* (на чему ћемо се доцније, код једног специалног примера, дуже задржати), посредоваће се сазнање да су језици и њихови диалекти живи организми, који се развијају, мењају, како под утицајем извесних спољних узрока, тако по својим унутрашњим животним условима и силама¹⁾. Зато би васпитна настава настојавала да у укочене граматичке облике, у суха правила о променама речи и у мало живахно учење о реченичним конструкцијама, унесе што више момената из самог језиковног живота народног, по биолошком принципу учења. Тако би овоме принципу одговарала већ и само објашњења фонетичких (гласовних) и морфолошких (у облицима речи датих) појава по њиховим диалекатским и провинцијским разликама, те би се тиме ученици уводили не само у живот језика, него и у живот народни. На пример, код двогласника *ш-ј* и *д-ј* тражиле би се, поред речи у којима су сажети у *ћ-ђ*, и речи где су остали *ш-д*, отпадањем *ј* (хоте, нете), или где су остали несажети, услед пребацивања (дојде), или су код једне речи дати разни случајеви, као код речи: *шѣраши*, *ћѣраши*, *бадава*, *бадјава*, *бађава*, *бацава*. На случају последње речи, као чисто диалекатска појава, показало би се као правило диалекатског изговора *ђ* као *џ*, или *г* као *ђ* и *џ* (*лега*, *леђа*, *леџа*), или *д* као *ђ* и *џ*, или *к* као *ћ*, *ћ* као *ч*, итд., што би се најзгодније показало на народним песмама у диалектима, као што се види из ових редова:

¹⁾ О томе: Д-р Ал. Белић, *Дијалекти Источне и Јужне Србије*. Срп. Диј. Зборник, Кр. Срп. Акад. Наука, књ. I.

Војвода дође у село..
 Ти си ле имаш три черће..
 Једну че мени да дадеш..
 Даница нође потеза..
 Калуџерице, мајчице..
 Младеж си с руће врзане.¹⁾

На неким појавама провинциализама може се сазнати и законитост језиковног живота, па и неки закон прастарог, прасловенског језика, као нпр. да се *испред н губе лабиали и деншали (п-б, ш-д): сьнъ — сѣи — нъ, сан, спити; гѣб, сагибати, гѣнлнши, сагнути; свѣш, свѣнлши, свинути; бѣд, бдети, вѣз — бѣнлши, будан, бунити, узбунити.* Тако је постало *шопити — шонути.* Продужење важности тога закона, по коме се *испред н губе п, б, ш, д,* као и његов рефлекс, исти импулс запажа се у изговору: место *једна — јена, јадна — јана, паднем — панем,* итд. Оваквим посматрањима, поред умних запажања у узрочности и законитости гласовних промена, посредоваће се и морално-национално искуство ученичко, којим ће се побудити интерес не само за познавањем народног *језика* у свима његовим главним провинцијским разликама, него и за познавањем народног *духа,* који се огледа у говору и умотворинама различних облика. Тако ће се данашња сува систематика и граматика књижевног језика, који је анационалан и антинационалан у колико искључује свако или ближе познавање диалеката, моћи знатно ослабити уношњем у наставу проучавања појединих диалекатских типова. Особито би нашем моралном националном јединству корисно послужило упознавање словеначког и загорског, исто као македонског и лужничко-тимочког диалекта.

Ближим упознавањем живота народног учењем не само *народног језика,* него и *народног говора,* језиковна настава постаје, једним својим делом, грана психолошке и етичке наставе. Јер, као што се зна, језик има своју *психологију и етику, естетику и логику.* Као што се у једном крају нашега народа пева говорећи, тако се у другом кука певајући. На једној страни из ситног говора се види ропска понизност и страшљивост, на другој страни крупни и звонки народни говор показује дух слободе, поноситости, отмености и отреситости. Многи говор, ђуљивост и подесно мешање тога двога карактеристични су не само појединцима него и читавим групама једне нације. Такве се разлике у духу могу запазити кроз: говор пун збиље и хумора, расположења и нерасположења, говор доследан и противречан, сређен и конфузан, кратак а језгровит и расплинут а плитак, говор у фразама и фигурама и говор сухопаран и оштар, говор аподиктичан и хипотетичан, једносмислен и двосмислен, у обртима и алузијама, говор са зебњом и поузданошћу, говор скроман и надмен, говор који одриче и који потврђује, оптими-

¹⁾ В.: *Етнолошки Зборник, XVI.*

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

В
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

WWW.UNILIB.RS

стички и песимистички, говор који вређа и досађује и онај који причињава пријатност и орасположава, говор искључивости и помирљивости, говор који свему и свачему замера и који одобрава, који „сече као на пању“ и који „заокругљује“, говор у првом лицу једнине и у првом лицу множине, говор који истиче своје Ја и који обилази себе, говор којим је изражена јака непосредност и којим је најтежа замерка лепо обложена и заобилазним путем учињена, прост говор пун поштовања и љубави и говор који се показује као „споља гладак“, говор грубе и fine шале и критике, говор којим се заштравају и којим се заглађавају неједнакости у мишљењу и поремећеној равнотежи личних и имовинских односа, говор животне утакмице и начелних, националних, моралних и верских разлика, итд.

(Свршиће се)

МИЛОШ Р. МИЛОШЕВИЋ

СЛОВЕНЦИ И ЊИХОВА КЊИЖЕВНОСТ

(Крај)

VI

Прешерн показује кулминацију слободне мисли у словеначкој књижевности; представља човека који гледа далеко преда се и верује у бољи живот и лепшу будућност свога народа. Он изражава човека новог доба које долази, са новим идејама о слободи и праву једнога народа.

И збиља, после националног и духовног буђења, наста у Словеначкој политичко буђење: после борбе за слободу мисли, дође борба за политичко и географско јединство, за ослобођење од туђина и стварање једне слободне, самосталне државе. Томе политичком покрету иђаху на руку прилике онога доба у Европи. Мађарска Буна (1848), као последица многих националних револуција у Европи, нађе силног одјека у Словеначкој, где се јави још недовољно јасна жеља о образовању једне самоуправе као политичке целине која би обухватала све Словенце. Та жеља поста идеал Словенаца, у почетку локални идеал, који се временом ширио, у своје коло уводио све Словене у заједницу, док се најзад није преобразио у велики идеал свих Јужних Словена, остварен у данашњој јужнословенској држави — Краљевини Срба, Хрвата и Словенаца.

Централна личност овога доба, која је обазриво књижевне тенденције преобразила у политичке, и своје Словенце васпитала за политику — био је Јанез Блајвајз (1808—1881). Оно што је за Хрвате био Гај, за нас Вук, то је за Словенце био Блајвајз. Он је у себи спојио књижевника и политичара, идеализам са практичним циљевима. Овај „словеначки Вук“, творац словеначког језика и словеначког национа-

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

лизма, по Водникову примеру 1843 г. покрете *Новице сељачке и занашлијске*, у циљу да своје земљаке поукама и саветима економски подигне, објашњавајући и упућујући, не ступајући нагло и неразумљиво у политику. „Не страшно, већ мирно ћемо се борити за правичне словеначког народа“ — била му је мисао водиља. Обазрив у борби за језик и правопис, био је такав и у борби за политичка права Словенаца. Он дође да прекрати дугу и неплодну распру у словеначкој књижевности о језику и правопису. Кроз своје *Новице*, чистећи језик од немачких конструкција и провинцијализама, он истаче најчистији говор Горње Крањске за књижевни језик, приближи га језику Гајеву и Вукову, и тако локалну, словеначку књижевност јаче привеза српско-хрватској; уз то 1849 г. уведе „Гајицу“, — правопис Гајев за словеначку књижевност. Трезвен дух у књижевности, Блајвајз је био такав и у политичким питањима. Та његова тактика трезвености и умерене обазривости биле су на свом месту у оним мутним данима политичке несрећности у Европи. Јер кад Мађарска Буна би угушена, наста терорисање словенских маса. Метерников апсолутизам угуши сваку слободну духовну манифестацију. „Илирски Покрет“, који препороди хрватски народ и удари основ здравој оријентацији у књижевности и политици, би угушен, Гајеве *Илирске Новине* забрањене. Међутим, Блајвајзове *Новице* без сметње продужише да благотворно делују на словеначке масе, припремајући их за доба уставних права. У очекивању новог политичког доба уставних слобода, он основа „Словенско друштво“, које поста ембрион прве политичке фракције у Словеначкој. Својим радом Блајвајз означи доба политичког рада Словеначке; кроз своје *Новице* образова читав низ младих Словенаца, који посташе носиоци нове мисли и новог, слободног доба. И када, после суровог Метерниковог апсолутизма, наста уставно доба (1860), он поста најпопуларнији човек у Словеначкој, први словеначки народни посланик, прави вођ народни, „отац словеначког народа“ — како га многи због огромних заслуга називају.

Са 1860 г. настаје нова ера у словеначком народу. „С овом годином настало је — пише Јанижић у *Гласнику Словенском*, листу који се појави кад Блајвајзове *Новице* престаше излазити — свима народима у широкој Аустрији доба душевног препорођаја... Словенци, и нама свиће на Истоку... Словенци, будимо радни, сложни! Само ће нам тако засијати сунце лепше будућности!...“

VII

У XIX веку, словеначкој књижевности збиља се рађа ново сунце. Јављају се *нови* људи као гласници новог доба, у освиту југословенске зоре. Читав низ људи, младих талената: политичара, књижевника, драматичара, књижевних преводилаца, критичара — речју, васпитаних Европејаца-западњака — избијају на површину окупљени око Јанижићевог

Гласника Словенског и Стритаревог Љубљанског Звона (1869). У ово доба образује се „Дружба Ђирила и Метода“; „Словенска Матица“ (1864), која и данас постоји, и која, слично нашој Срп. Књижевној Задрузи, негује само књижевност Словена; „Гледалиште“, народно позориште које даје прво представе на немачком, а потом на словеначком језику.

Словеначка књижевност у овом добу нагло се развија, излази на свој прави пут, постаје „модерна“, савремена. Кида се са старим, преживелим, извлачи се из утицаја немачког духа. То кидање са старим најбоље је приказао један, скоро преминули словеначки писац, Иван Тавчар, уредник *Словенског Народа*, „борац против клерикализма, човек енергије, оличење прегаштва словеначког“, у својој приповетци *Мршва срца*. Главни јунак ове приповетке је израз целог словеначког народа који се буди. Његов пак живот, то је живот поробљеног словеначког народа. У тој приповетци главни јунак се исповеда и вели: „Родио сам се у средини малог народа и словенска ми крв у жилама тече. Васпитали су ме немачки; отуда је у мени дух — окован у немачке вериге. Земља је у којој ничемо *словенска*, а ваздух што је над њом *немачки*. Два су елемента који се у нас увек бију — немачки и словенски. Зато нигде нема целине, отуда је све што почињемо и мислимо половно, површно. И карактери се наши не могу развити, и они су половни. Сад их управо и нема! У будућности ће можда бити боље, кад неће бити *само земља словенска већ и ваздух који је над њом*. Ми пак издишемо под проклетством садашњости...“

Ово ослобођење словеначке књижевности од окова туђинских, немачких, извршили су „млади“, „модерни“, који су изашли из окова прошлости, прекинули са традицијама, и у свему испољили слободу мисли и осећаја. Сви су истакли субјективизам над објективизмом, своје „Ја“ над општим. По узорима руских, француских и енглеских писаца, они откривају двери нових светова, нове вере и наде у бољу будућност, и еманципујући се туђих шаблона, почињу да дају *своје*.

Тих „младих“ модерниста у Словеначкој има приличан број, и сваки од њих даје по нешто ново, а сви скупа приказују врхове словеначке књижевности, развој њен на кулминацији националне снаге. Од њих поменућемо само најјаче репрезентанте словеначке књиге. Међу те будиоце народне свести долази Симон Јенко, творац словеначке химне „Напреј, заставе славе“; а као први словеначки приповедач и филолошки критичар Фрања Левстик. Он, примера ради како треба писати, даде прву уметничку словеначку приповетку *Маршин Крџан* — ова је пандан приповетци нашега Стјепана Митрова-Љубише *Кањош Мацедоновић* — у којој оцрта тип словеначког Краљевића Марка. Али његова је главна заслуга на пољу филолошке критике. Он први од Словенаца поче чистити словеначки језик од примеса туђинштине. Он, као

и наш Вук, главну пажњу обрати на чистоту језика. „Готово сви ми који пишемо — вели он — слажемо словеначке речи, а мислимо немачки... Песме српског народа требало би да нас науче како треба писати...“ Разуме се, његови филолошки назови нису се могли држати у свему, али ипак утицали су много на оне који долазе.

После Фране Ерјавца, „сликара села и сеоског живота“, јавља се први словеначки драматик (*Тугомир*, прва оригинална словеначка драма) и први романописац (*Десети браш*, *Докшор Зобер*), Јосип Јурчић, „који је здравим умом и срцем опазио живот, и што је видео, то нам је пред очи изнео у својим новелама“.

Словеначка књижевност не развија се само у једном правцу: она не мења само садржину, него и облик. У њој се на уметнички начин расправља о лирици, спољнем облику, о правилности језика, о стиху и ритму; на супрот филолошкој критици, јавља се уметничка критика. Истиче се потреба да за књижевни рад треба опште, свестрано образовање; долази се до сазнања да се словеначким језиком, поред поезије, могу описати и научне ствари. Тај нови тон уноси у словеначку литературу Јосиф Стритар, уредник *Љубљанског Звона*, који као „песник водитељ на словеначком Парнасу“ упућује младе духове новим стазама, и даје први психолошки роман код Словенаца, — по угледу на Русоа — *Зорин*, пандан *Вертеру*. Под његовим утицајем развијају се многи. Као најбољи његов ђак истаче се Симон Грегорчић (†1906), — *Славуј Горнице* — најомиљенији песник Словеначке, чије се песме и данас високо цене и радо певају. Од његових родољубивих песама, које чине срж његова певања, нарочито је лепа песма *Соча* — слична песми В. Илића-Старијег *На Вардару*, — у којој пева лепоту своје заробљене земље, и у визији види обале своје валовите Соче, ослобођене од туђина. За њим долази Антон Ашкерц, такође Стритарев ђак. Он започету епику од Прешерна усаврши и поста највећи епик словеначке поезије. Овај револуционарни дух, раскалуђер, борац слободне мисли, песник слободе, политички песник свога народа, буни се кроз своје песме против интелектуалног мрачњаштва, клерикализма који нагриза здрав организам словенског народа. У својим еповима — то му је најглавније поље рада — *Словенска Легенда*, *Мученици*, васкрсава славну словенску прошлост, бодри народ на отпорност; у Београду, на Калимегдану, размишља о прошлости српској и дугој и тешкој борби за слободу. Сав Словен, он собом оличава свест пробуђеног Словенца, који верује у велику будућност у заједници са браћом Србима и Хрватима, који су једно племе, један народ. Он је био пророк новог живота који долази његовој Словеначкој.

IX

Са Грегорчићем и Ашкерцем ново схватање поезије као највише уметности дошло је до свога најпотпунијег изражаја. Сви који дођоше

за њима зацвркуташе њиховим језиком. „Стари“ су били на измаку, „нови“ на помолу. „Модернизам“, реализам, натурализам, симболизам, славили су своју победу. Без окова ликовала је млада словеначка душа у очекивању политичког и географског ослобођења, које се осећало свуда. Само, то духовно буђење, то „долажање к себи“, било је дуго и споро. То буђење припремили су векови, кроз дугу борбу која је била сурова и тешка. У тој неједнакој борби са културним, моћним немачким народом, Словенци су, десетковани, остали победници. У том буђењу књижевност је водила прву реч; кроз њу су Словенци дошли до заједнице са Хрватима и Србима, и до слободе.

Оно што је ново, модерно и уметнички савршено у савременој данашњој словеначкој књижевности, најбоље је изразио Иван Цанкар (+ 1918). Он је најизразитији представник „модерне школе“, а уједно и најплоднији. Овај сложени дух, који нас својом борбеношћу и сатиrom подсећа на Норвежанина Ибзена, а осећајношћу, мистичношћу и тајанственошћу на Руса Достојевског, дао је само једну збирку песама, *Ерошика*, и читав низ новела („Вињета“), сатира, драмских дела, која су му пронела славу и ван уже домовине Словеначке. — Свуда, он је сатирик и критичар, рушилац и творац; све што је написао потекло је из дубине „његовог срца и ума, а прострујало је кроз његову крв“. Цанкар је свим срцем и свом душом грмео пророчким гласом, „рушио старе светиње и бацао са олтара обожаване старе домаће богове, припремајући терен за ново доба које долази“. Он устаје против свега: старог друштвеног поретка, социалног морала, лажног народољубља; он се буну на неправду; јунак једне његове новеле, слуга Јернеј, иде по свету да „тражи правду, писану, потписану и запечаћену“; са иронијом шиба лажну побожност својих земљака, изврће руглу мане варошана, да му је готово „свака реченица била пуна жучи и блиставе духовитости“. Али поред свега, он је имао љубави према униженим и увређеним, slabим и немоћним, и код њега је љубав надјачала мржњу, сатиричар и критичар уступили су место филантропу.

Изнад свега, био је родољуб. Волео је своју Словеначку. Болела га је њена судба, и у једној новели — *Куреншу* —, он приказује словеначки народ као болесника који устаје, а устати не може. „Бела Љубљана“ била му је утеха; кроз њу, он је ведро гледао у будућност свога народа и веровао у његово ослобођење. „Трпи, срце, трпи — пише он у току рата — и чекај у тој ноћи гнусобе, срамоте и горчине; ћути и чекај. Скоро ће се празновати устајање. Човек иде на Голготу да трпи и умре, и устане већи“. И оно о чему је певао, сањао, у шта је веровао, дочекао је: видео је устајање свога народа, ослобођену лепу Љубљану; примио у загрљај српске војнике, у које је веровао, као и цео словеначки народ, да ће доћи и донети слободу; војнике о којима је држао ватрене говоре, славећи њихове победе на Куманову и Бре-

галници; и умро је задовољан у слободи, коју је желео, крајем децембра 1918 год., у једној болници у Љубљани.

Цео његов живот, сви његови списи чине само један роман, роман његов лични и његовог напаћеног народа. Кроз њега је проговорио народ који се бори, руши и зида темеље новоме добу, које је на помолу...

Књижевност је — каже се — огледало једнога народа. То нам најлепше показује словеначка књижевност. Кроз њу видимо како је живео, шта је радио, и колико патио словеначки народ; како се дизао, будио и пробудио; кроз какве је промене дошао, како се од смрти дигао и васкрсао. Све мене, сви пораз и несреће, сви идеали и мисли, Словенство, Југословенство, тежња за животом у слободи и борба за то, нашла је израза у словеначкој књижевности.

Данашњи најбољи живи представник словеначке књижевности, Отон Жупанчић, уредник *Љубљанског Звона*, драматург „Љубљанског Гледалишта“, најјаче истиче пробуђену свест и жељу за новим животом у слободи. Он данас представља савршенство и модернизам словеначке литературе. Кроз његове збирке песама: *Чаша опојности*, *Самоговори*, *По равници*, *Млада пдша*, види се савршена уметност, сложен дух, широк поглед на свет и на велике проблеме нашег народног живота, нарочито у песмама *Свинга*, *Визија*, које спадају у најлепше образце целокупне словеначке поезије. Речју, Жупанчић је представник живота, вере и снаге *нове Словеначке*, која тек сад почиње да живи својим животом. Он, као и његови Словенци, до скоро робови, жели широке равнине, слободне погледе, врхове на којима се гоне вихори. Он у једној песми вели:

Вихорима бих дао своје црне страсти,
У море бих потопио своје болести,
Да би душа оживела, очишћена,
Пуна јасне и поносне свести...“

Његова поезија, са свима атрибутима данашњег модерног и лепог, мисаоног и дубоког, то је поезија његове Словеначке, поезија народа „који долази“...

* * *

Данашња словеначка књижевност није књижевност за коју је раније речено да се „може под пазухом понети, толико је мала“; то није књижевност која нема будућности. На против, словеначка књижевност је тек на капијама своје будућности. Она се данас развија у потпуно уметничком духу; она се данас меша са свима европским литературама. Млади, „нови“, „модерни“, јављају се на свима пољима, следујући својим великим узорима: Цанкару и Жупанчићу. Књижевна продукција јавља се у ширем обиму, у свима уметничким врстама и облицима; шири се,

богати се све више и више, показујући „топлину осећаја и лиризам, који се данас јасно запажају у њиховој уметности и лепој књижевности“.

Словеначка није више роб немачке. Словеначки народ није више „болесник који устаје, а устати не може“. Словенци, данас слободни, дишу свој ваздух, и корачају у сусрет бољој будућности и сваком напретку.

ЈОВАН Ј. БАБИЋ

ВАЖНОСТ ШКОЛСКИХ ИЗЛЕТА ЗА ОСНОВНУ НАСТАВУ

(Крај)

За природну наставу у основној школи — која треба да упозна ученике са правим животом у природи, са стварношћу коју треба разликовати од поезије, са светом какав постоји, и да развије интересовање за природом — потреба школских излета је неминовна. Географској настави, као што смо напред изнели, такође су потребни излети, али не тако чести као природној, јер прва пази на облик земљишта, висину итд., на релативно сталне ствари које се могу једном видети и јасно схватити, а друга на промене, развитак у природи, па је стога и потребно чешће посматрање. Код природне наставе, када се обавља у времену школских излета, наставник мора бити веома пажљив и неопходно обазрив, да се не изгуби на посматрању мање важних ствари, а важније запостави. Он мора претходно сâм израдити план излета, изабрати место, разгледати, добро проучити све што ће са ученицима посматрати, ученике припремити за посматрање, па се тек кренути на излет. Наставник мора бити потпуно свестан шта хоће на излету да посматра и излетом да постигне; па према томе изабрати место и одредити време када се све то може видети на одређеном месту. Пред полазак треба ученицима саопштити циљ излета, да би се њихова пажња сконцентрисала на оно што се излетом хоће да постигне, нпр.: „Ићи ћемо тамо где има највише жаба“; или: „Учићемо о животињи која крекеће“, итд.

Али, пошто је природа око деце и у самој деци, то деца морају имати ма колико знања о природи и пре поласка у школу, нарочито сеоска деца, која су се непрестано кретала по природи. Знајући ово, наставник мора за време излета искористити њихово искуство, а све нејасне и непотпуне представе разјаснити и допунити. Упознати основу духовног развитка дечјег и учврстити је, јесте врло важна ствар у настави. Са ученицима не треба никако ићи даље, док не добију толике духовне снаге да могу јасно схватити ново градиво.

Па и при самом посматрању мора имати извесне поступности с обзиром на духовни развитак ученички. Посматрати треба прво оне јединке и животне заједнице које су психички најближе, тј. за децу најсхватљивије, па ићи даље за заједницама у кругу завичаја. При посма-

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А
Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

трању наставник не сме ништа сам говорити, објашњавати, описивати, итд., што могу сами ученици учинити; јер би такав његов рад ишао на штету саморадње, коју код ученика треба развијати.

Ниједна настава није толико тесно скопчана са посматрањем колико природна, јер савремени педагози и природњаци теже да се посматра живот, не задовољавајући се спољашњим описом природних објеката и појава као што је то било у старије време. А посматрање правог живота може се извршити само у природи. Многи мисле да су природне науке предавали очигледно кад деца изнесу: пуњену птицу, отргнут цвет, ишчупану биљку, итд., и не помишљајући да све то није ни у пола очигледност.

Посматрањем мртвих животиња, појединих биљних и животињских делова и органа без везе и односа са другим органима и њиховим функцијама, који скупа и чине живот; као и посматрањем јединке изоловане из њене животне средине, која једино објашњава развитак њених органа, њихове покрете и функције, не могу се изнаћи ни схватити узроци појава, њихови односи, извести закључци ни закони природни, који нису ништа друго до сталан однос који постоји између узрока и последице или факта и његовог узрока.

„Мртва животиња“, каже један педагог, „никада нема онолику вредност као жива; јер животињу не чини само облик, већ још и више начин како се она креће и живи“. Дакле, при посматрању птице, поред облика и тела птичјег, ученици морају посматрати живу птицу у месту њеног живљења, чути њен глас, видети и чути лет, посматрати органе и њихове целисходне покрете и функције, учавати све што је типично и карактеристично за ову, итд.

При том треба сконцентрисати дечју пажњу да запазе однос јединке према природи и осталим члановима животне заједнице; као и на однос према човеку и узајамну зависност, тежећи увек изнајлажењу узрока појавама и упознавању природних закона.

Не треба занемарити ни посматрање телесног облика, којим се често дају објаснити многе животне радње: брзо трчање, летење итд., али само облик, боја, итд. — ти спољашњи знаци — не смеју бити главно код природних наука. Па и поред описивања и посматрања појединих телесних делова, наставник мора упутити ученике на посматрање живота, који се огледа у живљењу, плођењу, развијању и угињавању; зависност овога од земљишта, климе, хране и непријатеља, као и на то да запазе и увиде корисност или штетност животиња за самог човека.

И биљку треба посматрати у њеној животној средини, на месту где расте, видети какво јој је земљиште, каква околина, присутност светлости, влаге, топлоте и осталог што јој условљава правилан развитак и опстанак. Обратити нарочиту пажњу на оне биљне делове — органе, — којима она видно манифестује живот, на трајање живота, начин

размножавања, па карактерне особине и појаве учавати; као и на однос према природи, животној средини и човеку, тражећи узроке појавама тада запаженим.

Животне појаве код биљака не могу ученици директно посматрати, јер се оне битно разликују од животних појава код животиња. Док се храњење код животиња може непосредно, чулима опазити, дотле се код биљака о овој радњи може закључити само из низа споредних појава.

Данас, ма колико да је важно посматрање, ипак оно не може бити свуда заступљено, те ни ученици не могу видети онолико колико је потребно за правилно схватање живота у природи; већ се морају упутити да размишљају и логички суде на основи појава које су посматрали, а многе ствари мора им наставник просто саопштити.

Како новија психологија, а према овој и савремена педагогика, највећу пажњу поклања разумевању, које базира на разликовању и сличавању посматранога са већ познатим, то је и овде неопходно разликовање и сличавање — поређење, — ради изналажења карактерних црта, општих заједничких одлика, итд. Но овде је као најглавније поређење живота јединке, њених животних појава и функција појединих органа у разна доба године, као и поређење њено са другом, која је имала сасма друге услове за живот. На овај начин могу ученици на конкретним примерима схватити узроке животних појава, развијање органа и другог, између биљке којој је животна средина ставила све потребне услове за развитак, и друге, којој животна средина није ставила све услове за развитак, јер ће им увиђањем разлике услова за живот бити јасни узроци запажених појава.

Како се у новије доба не захтева што више појединачнога знања о природним предметима и појавама, већ познавање природе као целине; и како се јединке не налазе у природи изоловане, већ у извесном односу и зависности једна од друге и својих животних заједница — као органи једног општег организма природе — то се и њихове животне појаве, узроци ових, односно живот њихов, не може схватити ни довољно разумети без испитивања и упознавања тога односа и зависности њихове.

Док физика све појаве своди на кретање материје, биолошке науке доказују да код животних појава има извесних закона који имају општу вредност, дотле Александар Хумболт с правом каже: „Природа је за онога који је разумно посматра јединство у множини“. А тако исто и Росмеслер: „Целу земљу треба ученик да схвати као један организам“. Упознати организам и схватити га правилно изучавањем појединих његових органа и њихових функција, без везе и односа са осталим његовим органима и функцијама који скупа и чине живот, као и не испитујући однос према целини, немогуће је, па према томе схватање природе као целине изучавањем самих јединака тако исто. Стога је Јунгеов захтев,

да природу треба изучавати у заједницама живота, потпуно оправдан. Све заједнице живота, као и природне објекте и појаве, треба изучавати на месту где се у природи и како находе. Затим вршити поређења њиховог живота, међусобног односа, зависности једног од другог и према целини, као и заједнице према заједници, баш онда када се појављују највеће и најважније животне појаве, са временом када су оне у застоју, да би се што боље схватили узроци животних појава целине и чланова. Јер, само разнолике животне средине, било индивидуалног или колективног живота, које захтевају разнолике покрете и развијање органа који ће те покрете вршити, могу допринети ученицима изналажењу узрока природних појава, схватању њихових односа и извођењу закључака и закона природних.

После сваког свршеног излета, треба наставник да среди и утврди резултате ученичких запажања. Поред проверавања колико су ученици схватили од посматраног, нарочито испитати како су, и да ли су правилно, схватили узроке запажених појава. Ово изналажење узрока појавама необично је важна ствар у настави природних наука. Увек тежити да сами ученици поправљају своје другове који нису све схватили онако како треба.

Важније ствари деца ће у облику кратких и прецизних извода записивати у своје књижице, које им служе као подсетници.

IV

За историјску наставу народне школе, која садашњости пружа искуство прошлости, која даје највише примера идеалног дружења, показујући како историјске личности остварују своје тежње и идеале; како по цену мука, патњи и страшних физичких болова, па и живота, не одустају од њихова остварења — излети имају такође своје непобитне важности. Душе наших предака, као и душе наших див-јунака палих у току страшних ратова, храњене успоменама славне и херојске прошлости, могоше дати онако силне и чврсте карактере, који за остварење народних идеала жртвоваше све, па и живот, показавши потомству како се служи отаџбини и гине за слободу, славу и величину српског имена. Дакле, познавање прошлости је од врло велике важности за садашњост. А да би се што правилније схватио какав историјски догађај или епоха из народне прошлости, морају се посматрати многи, и ако порушени споменици из тога доба. Премда порушени споменици, као и сачувани, не могу бити очигледно средство за сâм догађај, или једну епоху, ипак могу допринети да се њиховим посматрањем створи јаснија слика о самом догађају или времену из кога су.

Посматрајући рушевине старих замака, цркава и других историјских споменика из једног времена, једне епохе српске прошлости, деца

САДРЖАЈ

ће створити себи лакше приближно јасну слику о величини, моћи и сјају српске државе тога доба или њеном опадању.

Посматрањем споменика на посве тешко приступачним местима (манастира, црква, градова, итд.) моћи ће се код ученика створити много јасније слике о несигурности живота, непрестаним борбама, начину борбе, итд., у времену из кога су ти историјски споменици; јасније него тада када их не посматрају.

Посматрајући терен, нападне положаје једне војске, као и одбрандене друге, а знајући њихову јачину и средства, биће ученицима у многоме јаснији сам догађај и његов исход.

V

Оволико у најкраћим потезима о важности излета за напред изложене наставне предмете, за чији су успех неминовни, премда они имају важности и за остале наставне предмете, за чији су успех само много мање потребни, као за наставу матерњег језика, рачунску, геометријску, итд., а у многоме и за само васпитање.

Школски излети обављају се у природи, која је од увек поприште свеколиког човечјег рада духовног и телесног, предмет морала и вере, развијања свих наука — извор свега, те је у стању да развије многу снагу дечју, као и многострано васпитно интересовање.

Стварањем интересовања, школски излети васпитавају, јер васпитној школи која васпитава наставом, задатак је да створи интерес код васпитаника. Стога Цилер и каже да је непосредно образовање карактера већ згодно припремљено ако се у целокупном обиму мисли из којих произилази карактер, развио и раширио интерес; јер карактер није ништа друго до одлучно хотење или нехотење, а интерес је корен пре свега хотења.

Изучавањем природе у кабинетима, на разним збиркама, не може се код деце створити такво интересовање, нити пак у оноликој мери, као кад се изучава у живој природи.

У додиру са спољашњом природом у време школских излета, деца се сретају са масом предмета и појава, ови предмети и појаве код ученика изазивају психичке акције, које се правилним дечјим посматрањем, показивањем и објашњавањем наставниковим, завршују сазнањем о тим предметима и појавама.

Већ и овај најелементарнији облик дечјег сазнања, просто разликовање предмета и појава, и разликовање њихових многобројних обележја, изазива код деце задовољство што су се наша у маси спољашњих утисака. Деца ово знање цене као своје идеално добро, теже да га очувају, прошире и оснаже; теже у сваком даном моменту да га испоље, и кад им оно нађе признања и важности код свога учитеља, онда се осећају још задовољнијим и траже прилике да теку нова иску-

ства о предметима и појавама. Ово душевно расположење, изазвано најелементарнијим обликом сазнања, јесте емпиријско интересовање.

Код даљег облика дечјег сазнања, у времену школских излета, када ученици упознају и схватају узајамне односе предмета и појава, узроке појавама, и када потпуније појме однос њихов према човеку, рађа се такође осећање задовољства, и ово душевно стање створено оваквим обликом сазнања, јесте спекулативно интересовање.

Бавећи се у природи и посматрајући предмете и појаве спољног света, не исцрпљује се активност дечјег духа само сазнањем предмета, појава, односа и узајамности њихове; већ ти предмети и појаве својим спољним изгледом, својим спољним односима, симетријом и складом, изазивају код деце осећања задовољства, и она их цене као лепе; у противном осећање бола, и она их цене као ружне. Сазнање спољних односа који се деци допадају као лепи, има такође јаку подстицајну силу, која се испољава у тежини за новим опажајима лепога, и тиме је већ развијено и естетичко интересовање.

Поред интересовања сазнања, за време излета у живу природу, могу се развити и интереси дружења.

У заједничким излетима дете не сматра своје другове као нешто страно, туђе, већ као бића равна себи, као бића која припадају истој заједници. Ту се врло често даје прилика да деца душевна стања својих другова осете као своја властита, узму учешћа у задовољству или болу њихову, а то их учешће гони да размишљају о томе шта све може да ублажи и повећа задовољство њихових другова.

Ово симпатетичко интересовање, које се на овај начин развија, преноси се поступно и на веће друштвене заједнице и јавља се као социјално интересовање.

Деца, још и пре ступања у школу, бавећи се у природи која је богата и изобилна многим снагама које им се често представљају у непријатељском облику, а у првим часовима свога сиромашног искуства, не могавши се паћи у свему што постоји и што око њих бива, упућена од својих старијих а и сама, траже узроке свему нејасном и несхватљивом у неком вишем бићу, савршенијем и надмоћнијем, које као све-моћно одлучује о свему, па и о њиховој срећи и несрећи. Овако примитивно зачета религија доцније се модификује. Деца у времену школских излета, и у опште за време свога школовања, бавећи се у природи и упознајући природне предмете, појаве и њихове узроке, почну да размишљају и о томе чулно невидљивом бићу и односу његову према човеку, као и односу човекову према њему, који је однос различито схватан на разним ступњевима културе.

Тако се бављењем у природи и њеним испитивањем развија и религијско интересовање.

Хербарт Спенсер тврди да се дубљим и свестранијим испитивањем природе долази до праве религије, а религијска осећања, развијена на овај начин, много су дубља, стабилнија и непоколебљивија, јер се човек испитивањем ослободи многих предрасуда од којих пате они који испитивањем не долазе до религије, већ се управљају по старом „веруј, а не испитуј!“

Схватајући неоспорно велику важност школских излета, како за успешан и правилан развитак дечји у физичком погледу, тако и духовном; важност њихову за наставу и васпитање, ја сам их изводио увек у свему онако како сам напред изложио, трудећи се да деца осете пуну благодет ваљано вођених излета; да излети стварно допринесу и телу и духу онолико колико се према захтевима савремене хигијене и дидактике од њих очекује, и у томе сам постизавао посве задовољавајуће резултате.

Знање добивено на овај начин, где живо суделују сва дечја чула, под надзором, упутом и вођством наставника, много је јасније, потпуније и поузданије; деца га излажу са много више самосталности, одређености, тачности, сигурности и прецизности; јер је лакше веровати својим очима него туђим речима. Однос између мене и деце постаде више пријатељски, без икакве затегнутости, пун поверења, искрености, поштовања и љубави. Деца увек слободно, без икаква затезања и плашње, питаху о свему што им се чињаше нејасно, а цео рад праћаше увек веселост, која се огледаше на лицима дечјим.

Даваше ми се врло често прилика да вршим концентрацију наставне грађе. Многе њиве, ливаде, пашњаци, баште, јабучари и виногради пружаху ми правилне геометријске облике, које са децом посматрах, проверавах: колико су и како, да ли правилно, схватили поједине геометријске облике на ранијим предавањима; мерих и израчунавах њихове површине на терену.

Овим мерењем, као и мерењем одстојања географских објеката, стварах код деца основне појмове о одстојању, нарочито о километру. Тежих увек да уоче размак од једног километра на тај начин што у равници остављах једну групу ђака, код једног камена којим беше обележена километража, а другу доводих до другог, питајући: колико нас одстојање сад раздваја? Колико смо ми више прешли? Колико они треба још да пређу па да нас стигну?

Посматрајући са децом биљку и њене делове, лептира, жабу, као и разне географске објекте завичаја, упућивах децу да их ма и грубо цртају. Ово деца покушаваху и сама, а ја ове њихове самосталне покушаје увек потпомагах и тежих да цртање почне у природи и да се у њој завршава.

Изучавајући моралне особине многих животиња (пчеле, мрава, пса, и др.) и сталне законе природне, тежио сам да ове особине усадим

у младу душу дечју; да их упутим да заволе све што је добро, узвишено и лепо; да створим код њих основне појмове о сталности, јакој и трајној вољи и моралном карактеру.

Увек доводих у везу ово градиво, са већ обрађеним градивом из других наставних предмета, нарочито са краћим причама у којима се ове особине видно истичу, као: „Поточић и стена“, „Учи се“, „Лав и црв“, „Цврчак и мрави“, итд.; тражећи да деца сама нађу пригодну пословицу или народну изреку.

Упућивах ученике да се упознају са разним потребама живота, да би их школа што боље спремила за практични живот, истичући не само код деце већ и код многих сељана тога краја потребу подизања бољих, здравијих и удобнијих станова; потребу и важност кречења; потребу подизања нужника с погледом на сузбијање заразних болести; потребу грађења кревета и штетност од спавања на земљи, пошто ретко која кућа има пода.

Обраћао сам пажњу највише на њихове спаваће собе, које су зими код већине сељака страшније и бедније него многе гробнице, истичући штетност и убитачност сушења обуће, закислог одела и рубља у соби где се спава, као и потребу честог проветравања.

Чудновати су појмови у овом погледу и код нашег народа у граду, јер он најбоље, најздравије, најлепше и највидније собе намести за госте који дођу неколико пута преко године, а спава у избама које су у хигиенском погледу горе од многих просторија наших казамата. Тежио сам да овакви појмови не хватају корен код бољих и имућнијих кућа на селу, јер ће оне доцније служити у свему као углед осталима.

За време посматрања лепота завичаја и отаџбине; у току излета на лепо Рудник, на коме раније букну ватра слободе, коју под најтежим приликама наложише наши прадедови, да би се на њој грејали њихови потомци, тежио сам да развијем патриотска осећања и љубав према отаџбини, увек доводећи у везу пређено градиво и истичући највише баш оне моменте којима се највише и најуспешније може утицати на развијање и стварање патриотских осећања.

Истицах из песме „Полазак на бој на Косово“ моменат када једина сестра моли и преклиње својих девет милих брата да је не оставе без брата од заклетве; браћа, и ако су волела своју једину, милу и добру сестру, ипак су отишла на бој на Косово, јер су нешто више волела и ценила, и осећала дужност према нечем што им је драже, прече и светије од једине, миле и добре сестре, а то је отаџбина и њена слобода.

Из чланка „Ловћен“, поредећи Ловћен са Рудником, истицах моменат како Црногорац тужи и нариче са болом у души својој што мора напустити свој завичај; напуштајући га, не одваја свога погледа од Ловћена, и на послетку тужно му довикује: „Збогом, Ловћене, збогом кућо моја!“ Одлазећи даље лађом, он гледа голо стење свога завичаја,

који толико воли да, кад му више не може видети ни голо стење, гледа облаке над Ловћеном, јер је и то његово што још може видети.

Из чланка „Крв“, где Вукац прогнат из отаџбине у Турску, без средстава за живот, без хране за жену и децу која плачу гладна, продаје своју пушку, коју Црногорац необично цени, у бесцење, и то Арнаутину; и када све то не помаже, враћа се кући Шћепчевој да га убије за убијеног му сина, а ни за живу главу не хтеде убити попа Рада, нити калаузити пашиној војсци да опали и уништи Паштровиће, и ако су га невоља са једне стране, и примамљива обећања с друге, на то упућивала. И ако у муци, беди и највећој невољи, где су у питању животи његове породице и његов, ипак он реши да жртвује све пре него да изда своју отаџбину и назове се братским издајником.

Тако исто истицао сам поједине моменте из многих народних песама, из чланака као што су: „Нови Синђелића“, „Остајте овде“, итд.

Колико и како могу историјски споменици да утичу на јачање националне свести, код народа у чијој су непосредној близини, нека ово послужи као пример. Обилазећи претходно сам развалине старог турског града на Руднику, разгледајући његове остатке; остатке и развалине порушених кула и по Србе злогласне тамнице; затим „Мису“ — цркву, која својим остатцима и после толико времена сведочи о високој култури велике рударске насеобине Саса из времена Краља Уроша, а по повратку са Теферича — извора Јасенице, — нађем једног старца под крушком коју су још Турци засадили и ступим са њиме у разговор. „Гледаш, господине, ове турске развалине“ — рече ми чича. — „Да, чико, а мислим да доведем своје ђаке да и они ово виде!“ — „Треба, треба, господине, добро је све видети! Ја, док беху Швабе овде, па се још почеше утврђивати и намештати, помислих једно време: остадоше овде! Али ме ове турске развалине окураже кад их год погледам, јер тада помислим у себи: „Ама ово је било наше и опет ће бити наше. Мислим ја: били су овде Турци, подизали оволике куле и градове, чесме и тамнице, садили оволике крушке, па су опет истерани; а мораће тако бити и са Швабама, и тако, Богу хвала, и би!“

За време излета упознавао сам многе индивидуалне особине дечје, о којима према захтевима савремене педагогике, прави васпитач мора да води озбиљна рачуна. Помагао сам и развијао: љубав, слогу, дружељубље и милосрђе код учесника излета, и све ове особине, као и пријатељство, учтивост, уљудност, услужност, поштовање, саосећање, узајамно помагање, нарочито сиромашних у храни, нахођаху веома плодно земљиште за своје успешно развијање у времену школских излета. У току неколико излета деца већ отворе своју душу, покажу темпераменат, поред добрих и рђаве особине, као сујету, охолост, освету, завист, брбљивост, јогунство, лаж, псовку, суровост, самохвалисање, готовост на свађу и бој, итд. Тежио сам да добре особине ухвате што

дубље корена у души дечјој, а рђаве сасвим ишчезну, трудећи се и утичући на децу да у сваком даном моменту сама осуде своје другове код којих се појаве рђаве особине.

Приликом излета упућивао сам ученике и да одиграју и коју слободну дечју игру, често са певањем, која би повољно утицала на њихов правилан и успешан телесни развитак. Том приликом успешно изводиш моралне поуке, поправљах васпитање и будиш многе врлине. Безброј пута даде ми се прилика да у игри, где се ученици увек показују онакви какви су, искорењујем многе рђаве особине; да их навикавам да претрпљени неуспех у игри сносе храбро и јуначки; да не клону духом и ако надјачани, већ да буду истрајни и да увиде да истрајност уроди плодом.

Тежих да упутим ученике да у овој борби за време игре, која ће доцније у много које чему бити слична правој борби у животу, буду честољубиви и увек праведни. Давала ми се згодна прилика да их навикавам на стрпљење, праштање увреда; да се у игри не служе нечасним средствима према противнику; да се брзо и паметно одлучују и да буду увек готови да ту одлуку и изврше.

Ценећи рад као једно веома благородно средство за васпитање омладине, средство неопходно потребно нашој новој и младој држави, пониклој из лома костију и вреле крви најхрабријих синова имена Србинова; поред тога што сам помоћу саморадње у настави и лакших пољопривредних радова у школском врту и дворишту упућивао ученике на рад, тежио сам увек да приликом излета обиђем и посетим са децом за време рада: тежака на њиви, ливади, воћњаку, винограду; ковача у ковачници; воденичара у воденици, да их изближе упознам са радом тих привредника нашег друшта, те да им на тај начин омилим сваки поштен рад.

У оваквим приликама увек сам деци показивао рационалније обрађивање земље, гајење и неговање стоке, калемљење и гајење воћа и винове лозе, потребу ђубрења, потребу рационалног подшумљавања голети и голих планинских страна, што они код многих привредника овога краја не могоше видети.

Колико је важан рад деце у основној школи, истакао је Емерсон, који је рад деце у основној школи ценио више свега. Он каже да живот човечји није дело ума ни критике, већ енергије и рада. Радом се људи облагорођавају и васпитају, подижу морално и материално, долазе до благостања, ослобођавају се душевног ропства и стижу на висину културног човека. Рад потпомогнут правом народном просветом је врло моћан фактор који одлучује у међусобној, економској и националној борби.

Све што је велико, све што називамо напретком и благостањем, производ је рада — каже Смајлс.

VI

Из изложенога види се да школски излети треба да буду много јаче заступљени у нашим школама; да треба да им се поклони од стране васпитача много већа пажња него што је то досада био случај, јер они доприносе највише успешном и правилном телесном развоју наше омладине, чије хигијенске прилике у добу школовања нису ни приближно онакве какве би требале да буду. На против, оне су такве да морају да забрину праве и истинске родољубе и пријатеље народне омладине, нарочито после ових крвавих и страшних ратова и фаталних губитака српског живља, и покрену их да много озбиљније мисле о здрављу и физичком развоју омладине. Излети излазе на сусрет овоме, као и дечјем нагону кретања.

Кад је телесно здравље на своме месту, онако како треба, онда ће и духовни развој бити успешнији, пошто је тело материјална подлога духу.

У погледу духовног развоја излети омогућавају деци да непосредним чулним опажањем добију јасне и потпуне представе, да од њих образују јасне, одређене и потпуне појмове, а и мишљење засновано на оваквим појмовима мора бити потпуније, јасније и тачније. Пружајући прилику за јасна, потпуна и тачна опажања, затим могућност да се запазе есенцијалне ознаке појединих природних предмета и појава, излети пружају прилику и могућност за јасно и правилно схватање узрока појединих природних појава, прилику да деца мисле и логички суде.

Према овоме, они су неминовни за успех у географској и природној настави народне школе, премда имају важности и за остале наставне предмете, као и за историјску, геометријску, рачунску наставу, наставу цртања и др.

Школски излети пружају разним групама интереса могућност да добију богату храну из царства нових духовних утисака и посматрања која су ученицима тако блиска.

Они пружају васпитачу најбољу прилику да дубоко завири у унутрашњост дечје душе, да врши фина психолошка посматрања без принудности, и да студира различне индивидуалности дечје. Упознавајући добре и рђаве особине својих ученика, излети дају васпитачу могућности да непосредно утиче на васпитање дечје; на развијање добрих и искорењивање рђавих особина; за зближавање васпитача и васпитаника у заједничкој жалости и радости, у веселом забављању и причању, где духовни живот доспе до једног уздизања какво школски живот врло ретко тако интензивно може да пружи.

Излети чине да општи дух расте, пошто се путна дружина осећа као заједничка целина, која захтева једну нову форму, један одређен ред пута, коме се сви чланови својевољно потчињавају. Они пружају васпитачу прилику за брижљиво искоришћавање службе јачих за несебичну оданост и помоћ слабијих, а у овоме, и помагању сиромашних

другова, лежи добра школа за развијање добра. Тако исто, услужношћу, љубазношћу и исправношћу вршења службе једног према другом, развија се утакмица у љубави, а нарочито у умешности, које су за најбољу употребу у задругара у заједници. На овај начин излети пружају прилику да се успешно дѣла против егоизма, који се толико дубоко укотвио у природи људској, да, ако само мало успе, он хоће потпуно да победи. Према њему се мора бити увек на опрези, да не завлада духовним и наравственим животом, те стога и каже В. Вунт да је егоизам од увек извор неморалнога, да на њему почивају све остале, према општим интересима, увек последње побуде, као мржња, освета, неморалност и равнодушност.

За време излета пружа се деци прилика да се упознају са животом и практичним потребама његовим; да се упознају са радом и да га заволе зарана, јер после ових недогледно страшних и тешких ратних последица, рад је најпотребнији, он је насушни хлеб нашој новој, младој и увећаној отаџбини. Само смишљен, интензиван и сложан рад може нас спасти од опасности која нам озбиљно прети и наш народ повести срећнијој будућности.

Укратко речено, школски излети у природу, ту ризницу многог скривеног блага, јесу једно освежавајуће средство за тело и дух, за нерве и нарав. Они оживљавају учмале духовне животе, јачају здравље, снагу и животну храброст, нуде промене сваке врсте у новим и новим утисцима, који један за другим следеју без духовног напрезања. Чине да знање не остане само индиферентна готовина, већ да она оживи и да се из њега развије јака, доследна и трајна воља у правцу моралних идеја, — тј. морални карактер, тај крајњи циљ васпитања.

Ето, стога је ово питање занимало васпитаче ранијих времена, занима васпитаче садашњег доба, а занимаће и у будуће многе, праве васпитаче, истинске пријатеље дечје и родољубе будућих генерација.

ЛОВАН Љ. СТАНКОВИЋ

УГЛЕДНА ПРЕДАВАЊА:

О ГРОМУ И ГРОМОБРАНУ

— ПРЕДАВАЊЕ ЗА IV РАЗРЕД ОСНОВНЕ ШКОЛЕ —

За ово предавање наставник треба да спреми: стаклену шипку, одсечке од хартије, шипку црвеног воска и куглице од зове. Најбоље је држати га после какве непогоде и грмљавине.

1. Схуцањ

Летњих дана, кад су велике врућине и оморине, често виђамо да се на западној страни дижу црни и сиви облаци. Шта наступа кад се

ти облаци појаве? (Непогода). Шта се види кад је непогода? (Муње, облаци, киша). Шта знате још да кажете о непогоди? (Доживљаји.) Ко ће све то да понови?

II. Схуцањ

а) Електрична снага

Како је ноћу кад сева? (Светло.) Према томе, шта је муња? (Светлост.) Код нас на улици и по становима видимо да ноћу горе велике и мале сијалице. Место чега се оне употребљавају? (Место свећа или петролеума.) Ко има код куће светлост са сијалицом? — Како се зове таква светлост? (Електрична светлост.) Да ли је за муњу потребан петролеум и пашидрвце? — Према томе, шта је и муња? (Електрична светлост.)

Оглед: Овде имам једну стаклену шипку и одсечке од хартије. Стаклену шипку трљам рукавом док се не загреје. Сад ћу да је метнем над одсечке од хартије: Шта видите? (Хартија лети на шипку, хвата се за њу и после се одбија.) То можемо да урадимо и помоћу шипке црвеног воска. Шта је то у стакленој шипки што може друго тело да привуче? (Снага.) Дабоме, и та се снага зове: *електрична снага* или *електрина*. Чиме смо изазвали у стакленој шипки електричну снагу? (Трљањем.)

Закључак: Нека тела трљањем постају електрична, и онда могу да привлаче лака тела и да их одбијају.

Саопштавање: Разликује се двојака електрина: *позитивна*, која се обележава са $+$, и *негативна*, која се обележава са $-$. И једне и друге електрине има у природи свуда: и на земљи и у земљи и у ваздуху. Она у земљи зове се земљина електрина, а у ваздуху — ваздушна електрина.

б) Особине електрине

Оглед: Овде смо обесили о свилен конац лоптице од зовине сржи. Сада ћу их наелектрисати стакленом шипком, коју сам протрљао. Понова им приближујем стаклену шипку. Шта видите? (Куглице се удаљују или одбијају.) То је због тога што се у лоптицама налази електрина исте врсте као и у стакленој шипки. Шта се види из тога? (Да се две једнаке електрине одбијају.) Сад приближујем лоптицама протрљану шипку црвеног воска. Шта видите? (Куглице се приближују.) Шта може сада да се каже о електрини у шипки црвеног воска? (Да је друге врсте.) Шта смо научили из овога? (Да се неједнаке електрине привлаче међу собом.) Како се управља позитивна електрина према позитивној електрини? — Како ваздушна електрина према ваздушној електрини? — Како земљина електрина према земљиној електрини? Како негативна електрина према негативној електрини? — Шта бива кад се неједнаке

електрине приближе једна другој? — Кажите које су неједнаке електрине. Најбоље можемо да видимо спајање земљине и ваздушне електрине кад је грмљавина. Шта се види тада? (Муња.) Већ знате да је муња електрична светлост. А како се зове она светлост која брзо постане, пролети и брзо се угаси? (Варница.) Зашто се може рећи да је муња електрична варница?

Закон: Једнаке електрине се одбијају, неједнаке се привлаче међу собом. При привлачењу неједнаких електрина постаје електрична варница и чује се прасак, пуцањ или грмљавина. Шта се налази на нашој школи, да не би ударио гром? (Громобран.) Зашто је громобран? (Да спроведе електрину.) Од чега је громобран? (Од гвоздене мотке и жице.) Каква су тела гвожђе и бакар? (Чврста тела). Наброј чврста тела! Исто тако спроведе добро електрину и дим, чај, вода, пара, влажан ваздух, промаја.

Громобран

Делови громобрана су гвоздена мотка са позлаћеним врхом, бакарна спроводна жица која од шиљка води поред куће и завршава се бакарном плочом која води дубоко у влажну земљу или бунар.

Саопштавање: Громобран је пронашао Американац *Венијамин Франклин*. Зашто је громобран? (Да спроведе електрину, јер су гвожђе и бакар добри спроводници.) Кад облак за време грмљавине пролази изнад зграде са громобраном, онда громобран спречава падање грома на зграду и зграда је заштићена од опасности. Зашто би громобран, на коме бакарна жица не би била до земље, већ прекинута, био опасан за време непогоде? (Јер не би спровео електрину, већ би баш учинио то да привуче гром у зграду.) На телеграфским дирекцима видели сте порцеланске чашице обавијене спроводном жицом. Зашто ове чашице нису од гвожђа? — Да ли спроводи електрину порцелан? — За таква тела као што је порцелан, каже се да су неспроводници. Тако су неспроводници: дрво, стакло, смола, гума, сув ваздух. Каквим се телима мора омотати спроводна жица да се не губи електрина? (Оним телима која нису спроводници.) Таква се тела зову изолатори. Шта просеца муња кад сева у висини или ка земљи? (Ваздух.)

Брзо ударамо штапом кроз ваздух. Шта се чује? (Звук.) Чује ли се какав звук и кад муња просеца ваздух? — Како се зове тај звук? (Грмљавина.) Муња и грмљавина постају једновремено. Зашто се грмљавина чује доцније но што се види муња? (Светлост је бржа од звука.) Колико прелази звук за један секунд? (333 метра.) Ако између муње и грмљавине избројимо 10, колико је то секунада? (10 секунада.) Колико пута је по 333 метра удаљена грмљавина? (333×10 .)

Понекад, за време топлих летњих вечери, видимо муње, а не чујемо грмљавину. То су сијавице. Оне су од даљне грмљавине, која се код нас не може чути. А могу наступити и од тихог испуштања светлости из јако електричних облака.

в) Упуства о управљању

Ко је већ чуо да је негде ударио гром? Где је ударио? (У дрво, телеграфски дирек.) Какви су дрво и телеграфски дирек? (Високи.) У какве предмете најлакше удара гром? — Да ли се сме стајати за време грмљавине под каквим високим дрветом? — Шта се ту лако може догодити? — Каква тела најлакше привлаче гром? — Ако радник ради у пољу, па се догоди непогода, сме ли свој алат; косу, срп, мотику, грабуљу, да држи у рукама? Шта мора да ради? — Зашто? — За време непогоде најбоље је задржати се у средини собе. Гром који удари у зидове собе у којој се налазимо, може нам јак, загушљив, задох шкодити, и ако нас гром није ударио. Шта мора да се ради да би било свежег ваздуха? (Да се прозори држе отворени.) Зашто је у средини собе најпоузданије? — За освежавање ваздуха треба држати отворене, или само прозоре, или само врата, јер промаја привлачи електрину. Ми смо већ чули да су дим и чађ добри спроводници електрине. Шта се дешава кад се пећ ложи? — Шта се диже из димњака у облак? — Шта се може десити? — На шта ту треба пазити? (Да се не ложи за време грмљавине.) Видели сте да домаће животиње: овце, говеда, за време грмљавине иду у гомили. Оне су често сасвим збијене. Шта се од ових животиња диже у вис, у облаке? (Испарење.) Шта пара спроводи врло добро? — Шта се може догодити? (Да у стадо удари гром.) Сме ли чобанин да стоји близу стада? — Шта мора да ради? — Шта постаје иза човека кад трчи у пољу? (Промаја.) Које правило из тога излази? (За време грмљавине не сме се трчати.) Ако је човек у пољу, а нема виших предмета од њега, најбоље је да прилегне на земљу. Не треба стајати до пећи, до гвожђа на прозорима, поред кућнег олука, под кровом, јер ту може да удари гром. За време грмљавине опасно је раширити и кишобран. Нарочито су опасне оне грмљавине где је између муње и грмљавине мање од 5 секунда.

III. Ступањ

Које врсте електрине има? (Позитивна и негативна.) Шта бива са електринама исте врсте? (Одбијају се.) А разне врсте? (Привлаче се.) Како се може наелектрисати неко тело? (Трљањем, или кад се дотакне електричним телом.)

IV. Ступањ

Које су особине електрине? — Докажи да се електрине исте врсте одбијају. Докажи да се неједнаке електрине привлаче и спајају. Шта се појављује кад се неједнаке електрине привуку и споје? (Електрична варница, муња.) Какав смо закон нашли? (Једнаке електрине одбијају се, неједнаке електрине се привлаче међу собом.) Која тела добро спро-

воде електрину? (Чврста тела и дим, чађ, вода, пара, итд.) Кажи неко тело које рђаво или никако не спроводи електрину. (Смола, стакло, дрво, гума, итд.) Шта су то изолатори? — Објасни постанак муње и грома. Шта су то сијавице? — Која упуства важе за управљање кад је грмљавина?

V. *Сћуцањ*

Ви већ знате неке птице и животиње које показују да ће бити ружно време. Које су? (Ласте, пчеле, мрави.) Шта раде ласте, пчеле, мрави кад ће бити ружно време? — Шта раде петлови?

Какав је ваздух пре грмљавине, а какав после грмљавине?

После овог предавања треба читати из читанке IV разреда *Муња и гром* (стр. 251). За рачунање треба узети задатке о даљини грмљавине. За писмене саставе треба узети писање о грому. За цртање узети приближавање неједнако наелектрисаних зовиних куглица, одбијање једнако електричних куглица, цртање облака са позитивном и негативном електрином, цртање ваздушне и земљине електрине, цртање телеграфског дирека и изолатора.

ВУЈ. ПЕТКОВИЋ

ОЦЕНЕ И ПРИКАЗИ

Две књиге из социалне педагогике¹⁾

Човек тежи за срећом у животу. Али зар може бити истинске и трајне среће ако се склапају нездрави бракови; ако се подржавају проституција, многоженство, подводништво, наложништво, блуд и разврат? Зар може бити среће у свету где се љубав срозала на степен робе за куповину и продају? Зар може бити среће у друштву у коме се све то већма шире полне болести и њихове опаке последице, те прете изрођавањем народа и расе? Стога се чују са свих страна озбиљно гласови који истичу потребу оздрављења полнога живота у савременом друштву. Ти се гласови чују нарочито од стране лекара, хигиеничара, васпитача и јавних радника који социално мисле и осећају. За оздрављење полног живота залаже се и свесно женскиње које тежи подизању и просвећивању свога рода. У овом погледу треба да пружи помоћ и т.зв. *сексуална педагогика*, која смера да упозна омладину, на пажљив, подесан и предострожан начин, са полним животом у човечјем друштву. Искрене, здраве и поверљиве поуке омладини о полним питањима треба да умање зла у свету, да уздигну женски род, да дадну љубави и браку

¹⁾ Maks Oker-Blom, *Na ladanju kod ujaka liječnika*. — Zagreb, 1923; Maks Oker-Blom, *Mira kod ujaka liječnika*. — Zagreb, 1923.

једно више и племенитије значење. Но настаје мучно питање: како и ко да обавести и поучи децу и омладину о овим шкакљивим питањима, о тајнама полнога живота? Без сумње да су за то најпозванији родитељи, као најближи и најповерљивији васпитачи свога подмлатка. Али ако родитељи нису способни за тај посао, онда је ред на учитеље, професоре, лекаре и свештенике да приме на себе ову важну дужност.

Да би се родитељи и васпитачи оспособили за поуке ове врсте, постоји разграната књижевност у напредних народа. У ту врсту иду и горње две књиге, које су не само погодне за поуку и упут родитеља, већ се могу дати и деци у руке. Једна садржи сексуалне поуке за дечаке од 8—12 година, а друга за девојчице истих година. Обе су књиге из пера чувеног хигиеничара и професора универзитета у Хелзингфорсу, Д-р Макса Окер-Блома. И ако је српски превод прве књиге (од Г-ђе Ј. Јањићке) изашао још 1910 г., ипак су и ова хрватска издања, у преводу Д-ра Рикарда Фишера, у згодцо време дошла, јер су поуке ове врсте веома потребне у нашем поратном друштву са његовим расклиматаним појмовима и погледима. Књиге Д-ра Окер-Блома су узорите у својој врсти; у њима се на лак и пријатан начин, преко ујка доктора, износе поуке о полном животу у биљака, животиња и човека, с намером да се дечаци и девојчице испод 12 година прикладно и пажљиво обавесте о полним питањима, која су тако судбоносна за свако живо биће.

Поговори писца и преводиоца још више увећавају вредност делу. Писац препоручује да књигу најпре прочитају родитељи. Они ће је затим дати своје детету да на глас прочита по једну причицу. При томе, они морају бити спремни да одговоре на питања детета.

Преводилац је показао своје настојавање да му језик буде што исправнији, слободан од провинцијализама, у чему је, у главном, успео. Само бих препоручио да се израз „ладање“ замени речју „летовање“.

п. м. илић

БЕЛЕШКЕ

Настава домаћинства у Чехословачкој. — Настава домаћинства била је увек врло развијена у Чехословачкој; пре рата, домаћинство је предавало 5.500 учитељица, које су саме биле оспособљене за ту наставу једногодишњим учењем у „школама за ручне женске радове“. За време рата, због невероватног поскупљивања материјала, и због реквизиције, ручни радови су се свели готово искључиво на шивење, захваљујући материјалу које је давао Црвени Крст.

Данас треба наново извести целу ту моћну и благотворну организацију, и ствар је у толико хитнија што женско становништво, употребљено врло младо у фабрикама, може једино у школи да се посвети у домаће послове.

Како је рат дао свима девојчицама потребна знања из шивења, сада су први напори упућени настави кувања; та настава је већ обавезна у 38 основних и виших основних школа у Словачкој; извесне вароши резервишу у школама које се граде простране локале за курсеве из кувања. У средњим школама, та настава је факултативна, али је врло мало ученица које не слушају практичне курсеве. Ти курсеви обухватају, према разредима, шивење, кување, педопсихологију, трговачку технологију.

Чеси су врло добро разумели да ће та настава вредети онолико колико буду вределе наставнице. Наставнице домаћинства добијају сад диплому тек после специјалних студија које трају *четири године*, од којих су две проведене у којој „индустријској или породичној школи“, а две у „школи за наставнице домаћих наука“. Ту се будуће наставнице упознају са теоријом и праксом најразноврснијих домаћих радова, захваљујући курсевима од 34 недељна часа који обухватају: педагогију и практична вежбања (2), језик (2), математику (2), грађанску наставу и васпитање (2), хигиену (2), социјално старање (2), појмове о тканинама (2), физичко васпитање (2), певање и музику (1), цртање (5), ручне женске радове иглом (7), домаћу економију (2), кување (4). Обраћа се велика пажња томе да уметнички радови буду упућени националним традицијама (историјски стил, популарна орнаментација, костим). Наставнице које су добиле диплому пре рата треба да слушају специјалне курсеве од најмање 500 часова (суботом, недељом и преко распуста). Таквих течајева има сада 273, и све трошкове носе саме ученице које се спремају за наставнице.

Такмичење. — Лозански педагошки часопис *Васпитач* (L'Editeur) отворио је анкету о такмичењу посматраном са психолошког и педагошког гледишта. Он моли лица која се интересују за тај предмет да одговоре на следећа питања:

1. Прибегавате ли ви, у вашем разреду, такмичењу? Ако прибегавате, како га примењујете? — 2. Русо, у свом *Емилу*, осуђује такмичење. Држите ли ви да су ти погледи оправдани и да је могуће укинути такмичење? — 3. Шта мислите о школским наградама? — 4. Шта мислите о конкурсима? — 5. Је ли могуће прибећи такмичењу а да се у исти мах не изазове завист? — 6. У ком добу је дете осетљиво на такмичење? Има ли, у том погледу, разлике између дечака и девојчица?

Немачка омладина прошиву духа рушине. — Познати швајцарски педагог Ад. Ферриер говори, у једној малој брошури која је недавно публикована, о либералном и анти-империјалистичком духу једног дела немачке омладине.

Та тенденција се била манифестовала још пре рата практиковањем доктрине повратка природи. Групе *Wandervögel*-а (птица селица) сакупиле су биле више од 50.000 ученика; и ако су имале везе с покретом Баден-Повелових извидника, оне су биле одвојене од њих, као и *Pfadfinder*-и, који су, у Немачкој, изражавали сасвим друкчији идеал. 1913 јавио се велики покрет дечака и младића познат под именом *Freideutsche Jugendbewegung*, јасно анти-националистички и анти-империјалистички.

Рат од 1914 зауставио је све те покушаје. Али су се они обновили 1920 и 1921: часопис *Freideutsche Jugend* образује нову везу између свих тих младих људи који хоће да мисле својом главом.

Несумњиво је да у Немачкој постоји данас покушај за васкрсавањем здравога либерализма, реакција противу кобних заблуда прусианизма и материализма. Шта се од тог новог духа осећа у школама? У службеним сферама, ништа; у акцији усамљених педагога, ту су Лицове школе, о којима је често било речи у *Просветном Гласнику*, *Freie Schulgemeinde* у Викиердорфу и Оденвалду. Тим поводом, А. Ферриер црта ове нове школе изван града, чији је он ватрен поборник.

Ми знамо да пангерманистичка и егоцентристичка Немачка није умрла, да она диже главу и сања чак о крвавим одмаздама, али нам је мило што можемо да поздравимо и једну другу Немачку, која се брине о духовним вредностима и која је кадра да ради на општем добру човечанства.

Цртање без гуме. — Белгијски учитељ Г. Вербрекен прича у једном белгијском педагошком часопису како су његови ученици реаговали кад им је он забранио употребу гуме на часовима цртања.

„За време првих часова, моји ученици су се показивали потпуно дезориентисани. Као и сва деца ненавикла на специалну дисциплину, они су употребљавали гуму колико и писаљку, и још више. Отуда, чим више нису могли да се служе њоме, изгледало им је да су часови изгубили сваки интерес. Ради сваке рђаве повучене линије звали су ме у помоћ. Ја бих се задовољио тиме да повучем коректну линију и да оставим ранију. У случају потпуног неуспеха, слика је била из цела поново нацртана на истој страни; у сваком случају, цртежи су били нагрђени множином погрешних линија. Страна, покривена често многим неуспелим покушајима, оцртавала је тачно напоре деце; али их је остављала хладнима. Они нису више били поносити својим радом. И тражили су гуму.

„Две недеље после, оглед је постао интересантнији. Сви су били убеђени да ће, с мало напора, ускоро бити могуће да се изradi пристојан цртеж без помоћи гуме. Рђаве линије ишчезавале су једна по једна. Извесни ђаци су триумфовали. Ја сам обратио на њих пажњу осталих ђака и дао сам неколико савета.

„Данас, моји ђаци раде тешке слике; они раде брзо и, изузев врло ретких изузетака, ни једна линија не треба да се замени коректнијом линијом. Гума је заборављена.“

Укидање гуме — закључује белгијски учитељ — има да појача васпитну вредност геометријског цртања, јер оно захтева: 1) савршену идеју о облику који треба представити; 2) концентрацију пажње за време рада; 3) непрекидно старање о брижљивости и чистоти.*

Друге користи: 1) дете, како више не брише, црта више; 2) за неколико недеља деца су разумела потребу да цртају врло лако; 3) деца сама виде напретке за исту слику и могу да суде о резултатима својих напора.

Али се разуме само по себи да, с том методом, учитељ мора још савесније да пази на поступност вежбања. Свака сувише тешка слика познаје се по броју некоректних линија.

Светковина дрвеша. — Влада Португалске Републике донела је ту скоро одлуку да ће један дан бити изабран да се у свима школама прослави празник дрвета. Сви наставници и сви ученици узеће учешћа на тој светковини. „Љубав спрам дрвећа — каже су у тој одлуци. — симбол љубави спрам отаџбине, има високу васпитну вредност, јер од-

говара савршенијој и приснијој интеграцији човека у земљу која чини географску основу његове отаџбине“.

Додајмо да је светковина дрвета врло раширена у Северној и Јужној Америци.

Средње школе у Америци. — Средња школа се, у последње време, у Америци много развила. Како саопштава њу-јоршка *Васпитна смошра* (Educational Review), број ученика средњих школа увећао се за тридесет година, од 1890 до 1918, за 710 од 100. Јавне средње школе (high schools) бројале су 1918 више од два милиона ученика и 85.000 професора.

Доста је тешко да се да укупна идеја о овим школама, чија се организација разликује много у четрдесет осам америчких здружених држава. Као што је познато, у Америци не постоји никаква федерална школска администрација. До последњих година, средња настава састојала се у главном из четири године учења, од четрнаесте до осамнаесте; те четири године долазиле су после седам или осам година основне наставе.

Али се сада види како се у Америци оцртава скоро општи покрет који тежи да измени сву школску организацију, бар што се тиче периоде која претходи ступању у вишу наставу. Између основне школе и праве средње школе уводи се нов степен, *Junior High School*. Систем 8 + 4 замењује се системом 6 + 3 + 3. У ствари, то је смањење времена које се даје основној настави и знатно увећање средњешколске периоде. То је, тако исто, имитација — свесна или не — талијанског система, који, као што смо то недавно саопштили у нашем листу, дели средњешколске студије на две периоде, свака од по три године.

По америчком плану, *Junior High School* има за циљ да да ученику прилику да позна своје способности и студије које га интересују. Програм садржи разноврсне предмете међу којима ученик, под руководством својих наставника, може да бира оне који му се чине најпривлачнији. У *Senior High School*, праве се специјализане групе ученика, и, у врло разноврсним програмима који се у тим школама примењују, има само три обавезна предмета: енглески, социологија и физичко васпитање.

Слепи професор. — Француски листови саопштавају да је Г. Бланшар, слепац од рођења, стар двадесет и пет година, положио недавно одлично државни професорски испит. Ево историје тога човека, како ју је он сам испричао једном новинару:

„Ја се питам зашто они који имају несрећу да не виде не би могли да се користе онако исто потпуно као и остали добротинствима јавне наставе. За њих су створили нарочите заводе; држе их издвојене; верујте ми да то само увећава њихову беду.

„Ја сам очигледан доказ да слепац може да живи, без незгоде, с децом својих година. Рођен у Беглу, поред Бордоа, однегован од моје мајке и моје старије сестре који су умели да створе око мојих првих година атмосферу незаборавне нежности, ја сам, без икакве бриге о својој слабости, учествовао у играма дечака из суседства. Постао сам снажан и одважан, и нисам тако познао бојажљивост и страх од којих већином пате други слепци.

„Пошто сам, у једном приватном заводу, узимао усмене лекције, ступио сам у основну школу у Бордоу. Мој отац имао је много муке око мога примања у школу. Ту сам нашао једног дивног учитеља,

Г. Бержеа, који ме је, да би ме могао подучавати, научио Брајовој методи. Тако сам завршио основну школу.

„У то доба, моја породица се настанила у Паризу. Ја сам био примљен, као питамац, у колеж Ролен. Пошто сам положио матуру и две године слушао предавања на Сорбони, положио сам дипломски испит. Најзад, ове године, положивши професорски испит, био сам срећан да видим да су моји напори и напори мојих крунисани успехом.

„Ја сам вам говорио, малочас, о мојој мајци и о мојој старијој сестри. Њима двома ја дугујем за велики део свога успеха. Оне су преписивале Брајовом азбуком све књиге које су ми биле потребне. У библиотеци „Удружења Валентина Хаја“, која не броји мање од 125.000 свезака намењених слепцима, нашао сам тако исто многобројна дела која су ми требала. Научио сам да пишем на машини; искуцао сам своје задатке; предао сам их испитивачима. И ево целе моје историје.“

Школа и Друштво Народа. — Енглеска помаже Друштво Народа с највећом ревношћу.

Лига за Друштво Народа развија тамо највећу активност, која се, као што је разумљиво, шири и на школе. Предавачи — саопштава *Нова ера* (Ère nouvelle) — обраћају се често школским аудиториумима. Нарочита пажња се обраћа професорским удружењима; у извесним случајевима чак су се деца пуштала кући с часова да би се допустило наставницима да присуствују састанцима на којима се показивало да је Друштво Народа резултат историјске еволуције установа, и да је географија једна од наука најприкладнијих његовом духу, пошто тежи да нас потпуније упозна са страним земљама. Отуда се сада, у предавањима и у историјским уџбеницима, налази више лекција о Друштву Народа. Уверени да, „ако су деца за Друштво Народа, мало је важно шта ће други мислити о њему“, директори Бироа за васпитање издају, за њих, брошуре у којима се налазе врло просте анегдоте, описи и детињска размислања, у циљу да привикну њихове духове на схватање једног света где ће народи, у место да се раздиру, сарађивати заједнички, ради највећег добра сваког од њих.

Немачки распуст. — Школска година почињала је досада у Немачкој у два рока, о Ускрсу и у јесен, о Св. Михаилу. Деца су могла, по избору родитеља, почети школску годину у коме хоће од ова два рока. Међутим, недавно је једна одлука која важи за све немачке државе утврдила да ће у будуће почетак школског рада бити само о Ускрсу. Ево како су распоређени распуст за школску годину 1923-1924:

Ускрс, од среде 28 марта до уторника 10 априла: 12 дана. *Духови*, од петка 18 маја до среде 30 маја: 11 дана. *Лешњи распуст*, од среде 4 јуна до петка 10 августа: 36 дана. *Св. Михаило*, од суботе 29 септембра до уторника 9 октобра: 9 дана. *Божих*, од петка 21 децембра до уторника 8 јануара: 17 дана.

У свему, дакле, има 85 дана распуста, груписаних у неколико доста дугих распуста. Ова школска година завршиће се у петак 11 априла, пред почетак идућег ускршњег распуста.

БИБЛИОГРАФИЈА

Књиге послане Уредништву :

Избор дубровачког песништва. II. Љубавна лирика. Средио Д-р Мих. Павловић. („Стара књига наша“, III.) — Београд, издање „Времена“, 1923. С. 112, цена ?

Мих. М. Станојевић, *Иван Филиповић*, његов живот и рад (1823 † 1895 г.—1923). О прослави стогодишњице му од рођења. (Прештампано из „Учитеља“, св. I, 1923.) — Београд, 1923. С. 16, цена ?

Француска наука, од Јована М. Жујовића, х. професора Университета. — Београд, 1923. С. 30, цена ?

А. Андријевић, *Струмица*, земља и народ. — Ниш, 1923. С. 52, цена 6 д.

Dr Blaž Jurišić, *Psihologija pažnje*. (Preštampano iz „Nastavnoga Vjesnika“ 1922—23.) — U Zagrebu, vlastita naklada, 1923. С. 66, цена 10 д.

Molière, *Škrtac*, komedija u pet činova. *Silom bolesnik*, komedija u tri čina. Preveo s francuskoga Iso Velikanović. (Pozorišna biblioteka, knjiga VIII.) — Zagreb, 1923. С. 146, цена 15 дин.

L'Avare, comédie en cinq actes par Molière. En collaboration de Konstantin Draganić, texte annoté et vocabulaire composé par Stjepan Škreblić. — Zagreb, Narodna knjižnica, 1923. С. 196, цена 15 д.

Eugène Scribe, *Le verre d'eau, ou Les effets et les causes*, comédie en cinq actes. Uvod i bilješke priredio Dr Slavko Ježić. (Francuska biblioteka, 3). — Zagreb, Bibliografski zavod d. d., nakladna knjižara, 1923. С. 109, цена 15 д.

Molière, *Les précieuses ridicules*, comédie en un acte. Uvod i bilješke priredio Dr Slavko Ježić. (Francuska biblioteka, 5.) — Zagreb, Bibliografski zavod d. d., nakladna knjižara, 1923. С. 57, цена ?

Maks Oker-Blom, *Mira kod ujaka liječnika*. — Zagreb, izdanje hrvatskog štamparskog zavoda d. d., 1923. С. 44, цена ?

L'enseignement secondaire dans la République tchécoslovaque, par Josef Hendrich et Mikulaš Šmok, docteurs ès lettres et professeurs à Prague. — Prague, édité par „Ústředni spolek československých profesorů“, 1923. С. 104, цена ?

Branko Mašić, *Bojne priče*. — Zagreb, naklada Hrv. Štamparskog Zavoda, 1923. С. 97, цена 20 дин.

Уредник,
СВЕТИСЛАВ ПЕТРОВИЋ
Душанова улица бр. 5, Београд.

Државна Штампарија
Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца,
Београд.